

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Špela Strnad

**Teorija navezanosti kot temeljno znanje za ravnanje z otroki z
izkušnjo razvojne kompleksne travme v KCO Palčica**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2023

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Špela Strnad

**Teorija navezanosti kot temeljno znanje za ravnanje z otroki z
izkušnjo razvojne kompleksne travme v KCO Palčica**

Diplomsko delo

Mentorica: izr. prof. dr. Nina Mešl

Somentorica: as. Mojca Šeme

Ljubljana, 2023

ZAHVALA

Iskrena hvala moji družini, ki so mi v času pisanja diplomske naloge stali ob strani, ter mi nudili brezpogojno podporo.

Hvala tudi vsem mojim prijateljem, še posebej najboljši prijateljici Evi, ki je bila moj steber in največja pomoč.

Posebna zahvala pa gre mentoricama Nini in Mojci za njuno podporo, odzivnost, napotke in vzpodbudo.

Teorija navezanosti kot temeljno znanje za ravnanje z otroki z izkušnjo razvojne kompleksne travme v KCO Palčica

Povzetek diplomskega dela

Otroke in mladostnike, ki so v svojem domačem okolju žrtve zanemarjanja in zlorabe, lahko v primeru prehude ogroženosti država zaščiti tako, da so odvzeti iz matičnega okolja in nameščeni v krizni center. V krizni center Palčica so nameščeni otroci od 0 do 6 let. Doživljanje tovrstnih dogodkov, povezanih z zlorabo in zanemarjanjem, s katerimi se soočajo že v tako zgodnjih mesecih oz. letih svojega življenja, znatno in pomembno vpliva tako na njihovo trenutno življenje kot tudi na nadaljni razvoj in hkrati zaznamuje njihovo prihodnost ter dobo odraslosti. Otroci, ki so nameščeni v krizni center Palčica, so bili v svojem matičnem okolju izpostavljeni številnim travmatičnim dogodkom, zato je delo s temi otroki drugačno kot s tistimi, ki tovrstnih izkušenj nimajo. Še pomembneje, zaradi svojih izkušenj ti otroci potrebujejo zelo varne odzive odraslih, ki lahko pomembno prispevajo k otrokovemu okrevanju, v nasprotnem primeru pa lahko enako pomembno prispevajo k povzročanju retravmatizacije ali dodatne travme. Da bi v sistemu zaščite otrok lahko zagotovili varne odzive, morajo biti strokovni delavci pri svojem delu izjemno pazljivi ter podkrepljeni z ustreznim znanjem. V teoretičnem delu opredelim ključne koncepte teorije navezanosti, pomen in vplive ne-varne navezanosti, predstavim ključne vidike zanemarjanja in zlorabe otroka ter tudi razvojno kompleksno travmo in njene simptome ter posledice. V nadaljevanju predstavim nujni odvzem in namestitev otroka v krizni center Palčica ter se osredotočim na vidik čustveno varnih odzivov na otroka z izkušnjo travme.

Po pregledu literature in snovanju teoretičnega dela sem v svojem diplomskem delu opravila intervjuje z vsemi zaposlenimi v KCO Palčica in tako ugotavljala, na kakšne načine se strokovne delavke in sodelavke v KCO Palčica odzivajo na otrokove stiske, ki so povezane z vzorci ne-varne navezanosti in razvojno kompleksno travmo, ter s katerimi znanji so opremljene. V posebnem fokusu so bila znanja o navezanosti in čustveno varnem odzivu na otroka v stiski.

Ključne besede in besedne zveze: teorija navezanosti, razvojna kompleksna travma, zanemarjanje, zloraba, nujni odvzem, KCO Palčica, čustveno varni odzivi

Attachment theory as fundamental actionable knowledge for working with children with complex developmental trauma in Palčica Crisis Centre

Bachelor's Thesis abstract

Children and adolescents who are victims of neglect and abuse in their home environment can be protected by being removed from their home environment and placed in a crisis centre if they are too vulnerable to be taken into care by the state. Children aged 0 to 6 years are placed in the Palčica Crisis Centre. The experience of such events of abuse and neglect, which they face at such an early age, has a significant and important impact on both their current life and their further development, and at the same time shapes their future and adulthood. Children who are placed in the Palčica Crisis Centre have been exposed to many traumatic events in their home environment and, as a consequence, working with these children is different from working with those who have not had such experiences. More importantly, because of their experiences, these children need very safe adult responses that can make a significant contribution to the child's recovery, otherwise they can contribute equally significantly to causing retraumatisation or additional trauma. In order to ensure safe responses in the child protection system, practitioners need to be extremely vigilant in their work, backed up by appropriate knowledge. In the theoretical part, I define the key concepts of attachment theory, the meaning and impact of unsafe attachment, present key aspects of child neglect and abuse, as well as developmentally complex trauma and its symptoms and consequences. I then present the emergency removal and placement of a child in the Thumb Crisis Centre and focus on the aspect of emotionally safe responses to a child with a trauma experience.

After reviewing the literature and designing the theoretical part of my thesis, I interviewed all the employees in the Palčica Crisis Centre to identify the ways in which they respond to children's distress related to unsafe attachment patterns and developmentally complex trauma, and what skills they are equipped with. A particular focus was on attachment skills and emotionally secure responses to the child in distress.

Keywords and phrases: attachment theory, developmental complex trauma, neglect, abuse, emergency removal, Palčica Crisis Center, emotionally safe responses

PREDGOVOR

V krizni center Palčica sem prvič vstopila kot praktikantka v 3. letniku študija socialnega dela. Prišla sem v stik s čudovitimi otroki, ki pa jim življenje ni bilo najbolj naklonjeno. Poleg tega, da so bili doma žrtve bodisi zanemarjanja bodisi zlorabe, pa so bili odvzeti iz okolja, ki je pravzaprav edino okolje, ki ga poznajo. To okolje jim torej predstavlja varnost, kljub temu da so bili v njem ogroženi. V Palčico otrok vstopi kot posameznik z edinstvenimi izkušnjami, ki pa so izjemno travmatične. Pri opravljanju svoje prakse in trenutno pri svojem študentskem delu se s temi otroki redno srečujem, spoznavam njihov življenjski svet in vstopam v njihov vsakdanjik. Vsak dan znova me ti otroci s svojimi širokimi nasmehi, toplimi objemi in ravovednimi očmi navdihujejo ter stremim k temu, da sem iz dneva v dan boljša – tako zase, predvsem pa zanje, saj si to zaslužijo in zelo potrebujejo. Vedno se zelo trudim, da se dosledno odzivam na otroke, jih vabim v odnos, ki je varen in pristen, hkrati pa se v določenih situacijah pogosto znajdem v dilemi, ali delam prav. Enako sem velikokrat opazila pri strokovnih delavkah in sodelavkah. Namen raziskovanja v okviru mojega diplomskega dela je s pridobljenimi rezultati in novimi znanji še dodatno obogatiti tako sebe kot druge za delo z otroki z izkušnjo travme.

Teorija navezanosti opisuje, kako otrokove zgodnje izkušnje s primarnim skrbnikom vplivajo na njegov čustveni in psihološki razvoj ter s tem na njegovo sposobnost oblikovanja odnosov pozneje v življenju. S tem, ko so kot otroci deležni dosledne in odzivne skrbi, se učijo prepoznavati svoja čustva in čustvena stanja ter uravnavati svoje vedenje. Varno odzivanje na otroka, še posebej tistega z izkušnjo kompleksne travme, je izjemno pomembno za razvoj njegove čustvene inteligence, učenje socialnih interakcij in vstopanje v odnose z drugimi ljudmi. Z občutkom varnosti in zaščitenosti v zgodnjem otroštvu lahko otroci razvijejo samozavest, ki jim omogoča raziskovanje, doživljanje, učenje ter zagotavlja varno podlago za igro in interakcijo. Brez strahov in bojazni pred zapuščenostjo so otroci polni energije za življenje, radovednosti za učenje in rast ter globoke želje po raziskovanju sveta okoli sebe.

Postopek zaščite je za otroka ključen, hkrati pa je lahko vir retravmatizacije in povzročanja dodatne travme. Da bi se temu izognili, je potrebno vzpostaviti spoštljiv in varen odnos, kjer bo otrok imel možnost povrniti zaupanje vase, v odrasle in kar je najpomembnejše, v občutek lastne vrednosti.

V prvem delu diplomske naloge predstavim teoretična izhodišča, ki so okvir za nadaljnje kvalitativno raziskovanje. Najprej predstavim ključne koncepte teorije navezanosti, stile navezanosti v otroštvu, pomen in vplive ne-varne navezanosti v zgodnjem obdobju odraščanja. Nadaljujem s predstavitvijo razvojne kompleksne travme in njenih posledic. Predstavim tudi simptome razvojne kompleksne travme pri otrocih in dojenčkih ter se v zadnjem delu teoretičnega dela po predstavitvi delovanja kriznega centra Palčica osredotočim na to, kakšno obravnavo potrebujejo otroci z izkušnjo travme ter na kakšen način se je v sistemu zaščite otrok s pomočjo na travmi usmerjenega pristopa potrebno nanje odzivati, pri čemer se opiram na literaturo in raziskave iz tujine. Kvalitativna raziskava je predstavljena v empiričnem delu, kjer po opisu metodologije naredim analizo v obliki predstavljanja rezultatov in razprave. Empirični del zaključujem z oblikovanjem sklepov in predlogov.

Kazalo vsebine

1. Teoretični uvod.....	1
1.1. Teorija navezanosti.....	1
1.1.1. Stili navezanosti v otroštvu.....	3
1.1.2. Pomen in vplivi (ne)varne navezanosti v zgodnjem obdobju odraščanja.....	6
1.1.3. Zanimanje in zloraba.....	7
1.1.4. Krog varnosti in pomen čustveno varnega odziva na otroka v stiski	9
1.2. Razvojna kompleksna travma	14
1.2.1. Simptomi kompleksne travme pri otroku	16
1.2.2. Dojenčki z izkušnjo razvojno kompleksne travme	17
1.2.3. Vedenje otroka kot komunikator	19
1.2.4. Ravnanje z otroki z izkušnjo travme.....	20
1.3. Predšolski otroci v sistemu socialnega varstva.....	21
1.3.1. Ukrepi za varstvo koristi otroka – nujni odvzem.....	21
1.3.2. Krizni center Palčica	22
1.3.3. Na razumevanju travme utemeljeno socialno delo	24
1.3.4. Travma povzročena v sistemu zaščite otroka	26
1.3.5. Čustveno varni odzivi na otroke	27
2. Opredelitev problema.....	31
2.1. Raziskovalna vprašanja.....	32
3. Metodologija.....	33
3.1. Vrsta raziskave.....	33
3.2. Merski instrument	33
3.3. Opredelitev enot raziskovanja.....	33
3.4. Zbiranje podatkov	33
3.5. Obdelava in analiza podatkov	34
4. Rezultati.....	36
5. Razprava.....	59
6. Sklepi.....	71
7. Predlogi.....	72
8. Uporabljena literatura.....	75
9. Priloge	80
9.1. Priloga A: Smernice za intervju	80
9.2. Priloga B: Odprto kodiranje.....	82
9.3. Priloga C: Osno kodiranje.....	161

Kazalo slik

1. slika	Grafični prikaz skrbnikovega čustveno varnega odziva na otroka (Circle of Security International, b.d.).....	12
2. slika	Primer osnega kodiranja	35

Kazalo tabel

1. tabela	Tabela 3.1: Primer odprtega kodiranja.....	35
-----------	--	----

1. Teoretični uvod

1.1. Teorija navezanosti

Teorija navezanosti je kompleksno, a hkrati ključno znanje o pomenu in vplivu prvega odnosa v zgodnjem otroštvu bodisi s katerim od staršem bodisi s katero drugo pomembno osebo, ki zanj skrbi. Otrok se lahko varno naveže le na tisto osebo, ki se senzibilno, občutljivo in ustrezno odziva na njegove potrebe (McLeod, 2009). Varna navezanost daje otrokom trdne temelje za njihov kognitivni, socialni in čustveni razvoj. Pri socialnem delu z družinami in otroki se pogostokrat srečamo z vzorci ne-varne, predvsem pa dezorganizirane navezanosti, ki je lahko posledica zlorabe, zanemarjanja, življenja v disfunkcionalnem okolju (Children's Services Practice Notes, 2014), dezorganizirana navezanost pa je največkrat povezana z izkušnjo razvojne kompleksne travme (Lahousen, Unterrainer in Kapfhammer, 2019). Otroci s tako izkušnjo precej težje prilagajajo svoje vedenje, prevzemajo nova znanja, vzorce in se vključujejo v okolje, ker jih ovirata strah in skrb za svoje preživetje ter so zato nezmožni razširiti svoj fokus ter sprejeti pomoč (Hodas, 2006, str. 33), kar pa vsekakor vodi v kompleksnejše težave, ki nastopijo kasneje v življenju.

Teorijo navezanosti je prvi razvil in jo začel uporabljati britanski otroški psihiater in psihoanalitik John Bowlby. Z njim je sodelovala tudi njegova sodelavka, psihologinja Mary Ainsworth. Teorija navezanosti se je postopoma razvijala skozi Bowlbyjeve delovne izkušnje, jedro pa se ni bistveno spreminjalo (Erzar in Kompan Erzar, 2011, str. 40).

Kot mlad učitelj se je Bowlby ukvarjal s praktičnim delom z otroki in razmišljal o vzrokih otrokovih težav. Na primeru osamljenega mladostnika je opazoval, kako je neposredno okolje pomembno vplivalo na njegovo vedenje. Kasneje se je izkazalo, da njegova odklonska dejanja niso bila plod nepremišljenosti in impulzivnih reakcij, temveč je razlog za njegovo vedenje mnogo kompleksnejši. Mladenič je bil nezakonski sin iz bogate družine, znotraj svojega matičnega okolja pa je bil zapostavljen, zanj ni nihče skrbel, razen njegove vzgojiteljice, na katero se je tudi močno navezal. Nauk tovrstnih zgodb o zanemarjenih, zapostavljenih otrocih, ki so imeli kasneje probleme, je bil Bowlbyju kristalno jasen: težave, s katerimi se otrok spopada kasneje, pogostokrat izvirajo iz razmer v matični družini, začeni s pomanjkanjem

čustveno varnega odnosa s skrbnikom v najbolj ranljivih obdobjih novorojenčka, dojenčka, malčka ali predšolskega otroka (Erzar in Kompan Erzar, 2011, str. 41), pri čemer se moramo v socialnem delu zavedati tudi vpliva drugih kontekstov (npr. šole, soseske, družbenega sistema) na razvoj otroka (Bronfenbrenner, 1979).

Ponotranjeni vzorci varne navezanosti so torej najvarnejši temelj za otroke pri raziskovanju sveta in svojega okolja. Le če je otrok ponotranjil več vzorcev varne navezanosti, lahko razvije občutek samozavesti, občutek nadzora nad sabo, sposobnost obvladovanja določenega vedenja in čustev, zavedajoč se, da se lahko vedno, ko naleti na težave, zateče v varno zavetje svojih staršev. Na podlagi svojih izkušenj s starši otrok razvije določena pričakovanja glede odnosov z drugimi osebami v njegovem življenju. Rečemo lahko, da so lastne izkušnje in zgled najpomembnejši mehanizmi za učenje človeškega vedenja. Navezanost, ki je torej značilna za posamezen odnos starši – otrok torej v veliki meri vpliva na nadaljnji razvoj otrokove osebnosti. Hkrati vpliva tudi na razvoj možganov, saj nanje vplivajo naše dosedanje izkušnje, od česar pa je potem odvisen način našega čustvenega odziva, naše osebne sposobnosti in strategije soočanja s stresnimi situacijami (Bouwkamp in Bouwkamp, 2020, str. 24).

Bouwkamp in Bouwkamp (2020, str. 24) navajata, da je za razvoj vzorcev varne navezanosti ključnega pomena, da so starši za svojega otroka čustveno dosegljivi, organizirani ter dovzetni. Otrok, ki od svojih staršev dobi to, kar potrebuje, se čuti varnega, slišane in starši tako zadovoljijo otrokovo potrebo po bližini. Kljub temu pa za varno navezanost po mnenju omenjenih avtorjev ni potrebno, da so starši otroku ves čas brezpogojno na voljo. Izpolnjeni pa morata biti dve temeljni sporočili, ki definirata varno navezanost:

- “Stojim ti ob strani in tvoja varnost je zame na prvem mestu. Kadar se čutiš ogroženega, prestrašenega ali žalostnega, ti bom stal ob strani.
- Nisem pa na voljo samo tebi in nisem ti na voljo ves čas. Imam tudi svoje življenje in svoje potrebe. To se boš moral naučiti upoštevati“ (Bouwkamp in Bouwkamp, str. 25).

Teorija navezanosti tudi nakazuje, da obstaja kritično obdobje za razvoj navezanosti (približno 0-5 let). Če se v tem obdobju navezanost ne razvije, bo otrok utrpel nepopravljive razvojne posledice, kot so težave na kognitivnem in čustvenem ter vedenjskem področju (npr. težave z regulacijo jeze) (McLeod, 2009).

Zanemarjanje in zloraba negativno vplivata na razvoj vzorcev varne navezanosti otroka na svojega skrbnika (Kompan Erzar, 2003, str. 82). Po Solomonu (2001) avtorica Kompan Erzar (2003, str. 83) opredeli večplastnost razvoja negativne podobe "jaza":

- "varna navezanost je temelj osebnosti;
- ko nastane bolečina travme (ločitev od staršev, odsotnost stika);
- ta povzroči žalost, obžalovanje in obup;
- kar vodi v nezavedni bes do osebe, s katero je bil otrok povezan;
- toda ker izražanje besa in agresivnosti do ljubljene osebe ogroža stik s to osebo, otroka ob besu preplavlja tudi tesnoba (aksioznost), stalni spremljevalec agresivne reakcije;
- obe prekriva in maskira občutje sramu in krivde ter doživljanje sebe kot slabega, ki je eden glavnih znakov primitivne agresivne organizacije jaza;
- ker je svoj bes na druge potlačil in je ostal sam v čutenjih besa, tesnobe in sramu, poskuša otrok zdaj poiskati stik tako, da krivi samega sebe in se sovraži; to sovraštvo in zatekanje v krivdo se zunaj kaže kot nesposobnost vzdrževati čustveno bližino".

1.1.1. Stili navezanosti v otroštvu

Otroci so torej lahko v svojem otroštvu ponotranjili bodisi bolj ali manj varne vzorce navezanosti na primarne skrbnike in druge ljudi ter svet – gre za t.i. notranje modele navezanosti (Žvelc in Žvelc, 2006) – bodisi vzorce ne-varne navezanosti. Temeljno sporočilo, ki opredeljuje varno navezanost, so notranji delovni modeli o sebi in drugih ter svetu: jaz sem v redu in ti si v redu, ker si tu zame, takrat ko te potrebujem, kar pomeni, da sem vreden. Pri ne-varno navezanem otroku gre za nasprotno občutke, npr.: "jaz nisem v redu in/ali ti nisi v redu, ker nisi tu zame, takrat ko te potrebujem, kar pomeni, da nisem dovolj vreden". Zato se bo otrok odzival zelo poenostavljeno, bodisi s pretiranim oklepanjem in iskanjem pozornosti ter bližine bodisi z odklanjanjem le-te. Poznamo več stilov navezanosti. Ne-varni stili navezanosti se lahko pojavljajo v številnih situacijah (tudi tistih, ki so navzven videti stabilne in dobronamerne), ki pa na otroka delujejo nezdravo, še posebej pa se pojavljajo v situacijah, kjer gre za zanemarjanje in zlorabo (Bouwkamp in Bouwkamp, 2020, str. 26).

O teoriji navezanosti v socialnem delu govorimo zato, ker zelo pomembno prispeva k razumevanju otroka ter odnosov znotraj družine, ki so nemalokrat zelo kompleksni, in nam to znanje za ravnanje lahko pomaga, da bolje razumemo in zato soustvarjamo želene izide,

predvsem pa novo dobro izkušnjo tako za otroka kot tudi za celotno družino, kar pa je vedno možno (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 109).

V vseh letih raziskovanja teorije navezanosti so številni avtorji razvili nekoliko različne klasifikacije stilov, ali bolje rečeno, so drugače poimenovali enake stile (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 113). Stile navezanosti v otroštvu je Ainsworth (1970), kakor so povzeti po Erzar in Kompan Erzar (2011, str. 18-20), razdelila na:

1.1.1.1. Vzorci varne navezanosti

Otroci, ki so ponotranjili bolj varne vzorce navezanosti, se dobro počutijo v lastni koži, prav tako v svojem okolju, zaupajo sami sebi ter svojemu okolju ter so zelo pozorni tako na lastne kot tudi na tuje potrebe. Svobodno raziskujejo svet in z navezovanjem stikov z drugimi ljudmi nimajo težav. Navadno se na ločitev od staršev odzovejo pozitivno, mirno in se hitro pomirijo, ker jih žene zaupanje, da se bodo starši vrnili in si zato upajo biti samostojni. Prav tako znajo poiskati stik s skrbnikom, ko so v stiski. Ko se igrajo, so kreativni in sproščeni. Zavedajo se, da so vredni ljubezni, bližine ter pozornosti drugih. Svet vidijo kot dobronameren in zanesljiv. Skrbniki prepoznajo njihovo stisko, se nanjo varno odzovejo in jo razumejo kot upravičeno doživljanje čustev in se trudijo, da otroka potolažijo.

1.1.1.2. Vzorci rezistentne ali ambivalentne navezanosti

Otroci, ki so ponotranjili vzorce rezistente ali ambivalentne navezanosti, najpogosteje zelo pretirano izražajo svoje potrebe po navezanosti in želijo biti konstantno v bližini svojega skrbnika in zato zelo neradi raziskujejo svet in okolje okrog sebe, hrepenijo zgolj po pozornosti svojega skrbnika. Ko skrbnik odide, je to zanje nekaj grozovitega in jim predstavlja izjemen stres, ko pa se skrbnik vrača, zavračajo stik z njim in se le težka pomirijo. Zelo se bojijo tega, da bi izgubili starševsko pozornost in bi bili zanemarjeni. Takoj ko vedenje staršev nakazuje, da bi do tega lahko prišlo, se otroci počutijo zelo prizadete, se umaknejo, morda celo hudo razjezijo. Na skrbnikove poskuse tolažbe in pomirjanja se odzivajo precej nezaupljivo, nepredvidljivo. Ko se igrajo, so vidno raztreseni, hiperaktivni in igro pogosto prekinjajo.

1.1.1.3. Vzorci izogibajoče se navezanosti

Otroci, ki so ponotranjili vzorce izogibajoče se navezanosti, navzven dajejo občutek, da so neodvisni in neranljivi, čeprav ni tako. V resnici si želijo potrditve, ljubezni in podpore, a vedejo se temu nasprotno. Na ločitev od staršev skorajda ne reagirajo, videti je, kot da jim je vseeno. S težavo sprejmejo ljubezen, ker želijo dati vtis, da zmorejo sami poskrbeti zase, stiku se izogibajo in izmikajo, kažejo minimalne znake vznemirjenosti. Svoje okolje raziskujejo samostojno in medtem ne iščejo stika s skrbnikom. Izkazalo se je, da je ta stil navezanosti posledica skrbnikovih neustreznih odzivov na otroško stisko.

1.1.1.4. Vzorci dezorganizirane ali dezorientirane navezanost

Dezorganiziran stil navezanosti je stil, katerega ni opredelila Ainsworthova. Njena sodelavka Mary Main je ob pregledu posnetkov opozorila na otroke, ki jih ni bilo mogoče razdeliti v nobeno že opredeljeno kategorijo, pa vendarle jih je združevala pomembna skupna značilnost. Otroci, ki so bodisi varno bodisi izogibajoče se ali ambivalentno navezani, imajo neke utrjene vzorce in načine soočanja s stresom in vznemirjenjem, medtem ko se dezorganizirani otroci vedejo popolnoma brez načrta oz. spreminjajo svoje načine vedenja, še preden imamo možnost njihovo vedenje povezati v prepoznaven vzorec. Kadar se ti otroci znajdejo v stiski, se v bližini skrbnika vedejo zelo dezorientirano, so nekako zmedeni in prestrašeni. Kadar so primorani pri skrbniku poiskati zavetje, se mu približujejo nekako odsotno in se nenavadno vedejo (nenavadna telesna drža, stanje transa). Ti otroci so običajno žrtve zlorabe in zanemarjanja s strani skrbnika, pogosto pa je tudi, da so bili starši oz. skrbniki sami žrtve travme, zaradi česar so nezmožni skrbeti za otroke in zadostiti njihovim potrebam.

Vzorce dezorganizirane navezanosti je pogostejše mogoče zaznati pri otrocih, ki so bili zanemarjeni ali zlorabljeni. Vendar velik delež otrok, ki so bili zanemarjeni ali zlorabljeni, ne kaže vzorcev dezorganizirane navezanosti in veliko otrok, ki kažejo vzorce dezorganizirane navezanosti, niso bili zanemarjeni. Poleg zanemarjanja in zlorabe so tudi druge poti, ki vodijo do ponotranjenja vzorcev dezorganizirane navezanosti. Zanje je pogosto značilno zastrašujoče, prestrašeno in disociativno vedenje skrbnikov, ki je pogostejše pri tistih, ki se spopadajo z nerazrešeno travmo, izgubo ali s številnimi povečanimi socialno-ekonomskimi tveganji. V zadnjih letih sta se na splošno v socialnem delu na področju zaščite otrok nakopičila napačno razumevanje in napačna raba teorije navezanosti in zlasti dezorganizirane navezanosti, kar se kaže na primer v nekaterih odločitvah o odvzemu otrok. Te napačne uporabe so lahko posledica

napačnih predpostavk, da se prepoznavanje navezanosti lahko uporablja kot dokončne ocene posameznika v sistemu zaščite otrok; da vzorci dezorganizirane navezanosti zanesljivo kažejo na zanemarjanje ali zlorabo; da je ni mogoče spremeniti z intervencijami v otrokovem matičnem okolju. Tovrstno razumevanje lahko selektivno škoduje že tako nepriviligiranim družinam, npr. tistim, ki se soočajo z več socialno-ekonomskimi dejavniki tveganja. Ne le, da je to kršitev človekovih pravic otrok in staršev, temveč lahko v številnih primerih pomenijo tudi diskriminatorno prakso do manjšin, ki potrebujejo našo socialno in materialno podporo (Granqvist idr., 2017). Omenjeni avtorji so torej ugotovili, da se je v socialnem delu znanje o dezorganizirani navezanosti pogosto uporabljalo kot argument za odvzem, kjer pa so se socialni delavci ujeli v past diagnosticiranja, kar je za stroko vsekakor izjemno nevarno. Znanje o teoriji naveznosti je potrebno vpeljati v prakso socialnega dela in v procese podpore in pomoči, a ne na način, ki sledi medicinskemu modelu, saj je ta namreč nevaren za stroko socialnega dela. V socialnem delu z družino je nove, pozitivne izkušnje treba graditi z vztrajnostjo in potrpežljivostjo, kar pa je pogosto velik izziv v procesu podpore in pomoči. Ne glede na področje dela je poznavanje teorije navezanosti nepogrešljiva in nujna oprema za vsakogar v socialnem delu z družino. Na področjih, kot so rejništvo, razveze, posvojitve, pa moramo v socialnem delu prispevati k razvidnosti posamezne družinske resničnosti, da bi lažje soustvarjali želene izide, nujno tudi skozi prizmo teorije navezanosti (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 116).

1.1.2. Pomen in vplivi (ne)varne navezanosti v zgodnjem obdobju odraščanja

Večina ljudi se zaveda, da je navezanost pomemben del razvoja. Navezanost se pojavi, ko ima otrok varen, dosleden in vzajemen odnos z želeno osebo – običajno s primarnim skrbnikom, to je z enim od staršev oz. starši. Ko se skrbnik občutljivo, toplo in strpno odziva na otrokove potrebe, mu s tem daje občutek varnosti in ustvari varno bazo, iz katere lahko raziskuje svet. Če je skrbnik otroku dosledno na voljo ter je hkrati odziven in skrben, bo v prvem letu otrokova navezanost na to osebo po vsej verjetnosti varna, kar pomeni, da je otrok prepričan, da mu bo skrbnik na voljo, ko bo potreboval podporo in pomoč. Vpliv navezanosti čutimo vse življenje, saj je povezana s številnimi razvojnimi procesi, kot so razvoj možganov, socialni in čustveni razvoj, samoregulacija... Navezanost je izjemno pomembna tudi zato, ker se otrok nauči zaupati drugim, čustveno odzivati in razvijati empatijo. Če otrok sebe vidi kot vrednega in ljubljenega, lahko tako vidi tudi druge. Šele ko otrok verjame, da bodo njegove

osnovne potrebe izpolnjene, se lahko posveti potrebam drugih (Children's Services Practice Notes, 2014).

Občutek varnosti torej omogoča otrokom, da samozavestno raziskujejo, izkazujejo prilagodljivost, tvegajo, vedo, da imajo podporo. Vloga skrbnika pri zadovoljevanju otrokovih potreb je ključnega pomena za razvoj varne navezanosti. Primarna figura navezanosti je odrasel človek oz. skrbnik, na katerega se otrok obrne v kriznih časih, ko potrebuje tolažbo, varnost, zaščito. Ko skrbnik svojega jokajočega otroka tolaži z doslednim in skrbnim vedenjem, so njihova dejanja začetek učenja otroka, kako se samoregulirati. Kaj pa se zgodi, ko je skrbnik žaljiv, nasilen in zastrašujoč? Kaj se zgodi, ko skrbnik jokajočega otroka ne dvigne in nežno objame in mu ne da potrditve, da je vse v redu in ga ima rad? Skrbnik, ki se ne zmore dosledno odzvati, ogroža oz. celo onemogoča otrokovo varno navezanost, kar ima zelo škodljiv učinek na njegov razvoj (Ayre in Krishnamoorthy, 2021). Ne-varno navezani otroci ne zmorejo neposredno izražati svojih dejanskih potreb, ne znajo sprejeti tolažbe, ne izkazujejo samostojnosti, so negotovi, sovražno nastrojeni, odklanjajo pomoč, stike in pomanjkanje občutka osebne varnosti ovira razvoj številnih drugih sposobnosti v celotnem obdobju odraščanja (Erzar in Kompan Erzar, 2011, str. 20-21).

1.1.3. Zanemarjanje in zloraba

Zanemarjanje in zloraba sta najmočnejša rušitelja predhodno ponotranjenih vzorcev varne navezanosti. Otroci z vzorci varne navezanosti, ki so šele kasneje žrtve zanemarjanje ali zlorabe, izjemno hitro izgubijo zaupanje do svojih staršev oz. skrbnikov in se naenkrat v prej varnem okolju počutijo izjemno ogrožene in izgubijo občutek varnosti. Gre za to, da pri zanemarjanju in zlorabi ne moremo govoriti o starševskih spodrslijah, temveč gre za bistveno hujše ogrožanje otrokove varnosti in njegovega razvoja (Erzar in Kompan Erzar, 2011, str. 31).

Aničić, Hrovat Svetičić, Hrovat in Sušnik (2017, str. 18) iz Društva za nenasilno komunikacijo zanemarjanje otroka opisujejo kot navadno dolgotrajno neustrezno skrb za otroka, lahko pa je tudi zgolj enkratno ravnanje. Zanemarjanje obsega vse vrste nasilja, kot so fizično, psihično, spolno in ekonomsko. Gre za opuščanje skrbi in neustrezno ravnanje z otrokom, starši ne poskrbijo za to, da so otrokove potrebe izpolnjene, kar vodi v ne-varno navezanost in hkrati v ogrožanje otrokovega življenja, zdravja in psihosocialnega razvoja.

Kot zanemarjanje otroka lahko obravnavamo številna neprimerna ravnanja v zvezi z otrokom, kot so: zapustitev otroka, puščanje samega za daljše obdobje, puščanje otroka pod neustreznim varstvom, prepogosto oz. pretirano puščanje otroka v skrb drugim, življenje v neprimernem higienskem okolju ali celo brezdomstvu, neomogočanje zdrave in uravnotežene prehrane, primernih oblačil in zadostnega počitka, izpostavljanje pretiranim nevarnostim oz. nevarnemu vedenju, opuščanje skrbi, odrekanje zdravniške pomoči in številna druga ravnanja, ki odražajo telesno zanemarjanje (Aničić, Hrovat Svetičić, Hrovat in Sušnik, 2017, str. 19). Psihično, čustveno in kognitivno zanemarjanje pa vključuje ravnanja, kot so: odrekanje osnovnih otrokovih potreb po ljubezni in podpori, ignoriranje otroka, neodzivnost na otrokove potrebe po stiku in varni navezanosti, nezanemanje za stike z otrokom, izoliranje otroka in onemogočanje navezovanja stikov z okoljem, izpostavljanje nasilju in škodljivemu vedenju in številne druge oblike vedenja (Aničić, Hrovat Svetičić, Hrovat in Sušnik, 2017, str. 20).

Zanemarjanje in zloraba imata hude posledice. Kažeta na negativno držo do otroka, zaradi katere starši niso zmožni sočutnega ravnanja in zato otroke začnejo doživljati kot elemente v svetu, ki jih ogroža in jim želi škodovati. Tovrstno doživljanje pa je pogosto sad lastnih izkušenj, saj so se tako do njih vedli tudi njihovi starši – gre torej za začaran krog in prenos nevarnih vzorcev na svoje otroke. Otroci, katere zanemarjajo, tako staršem v čustvenem smislu predstavljajo breme in njihov obrambni mehanizem se nanje odziva kot na krivce, deležni so najhujših kritik in hkrati pri njih iščejo razumevanje za svoja nesprejemljiva dejanja (Erzar in Kompan Erzar, 2011, str. 31).

Na zlorabo in zanemarjanje otroka posumimo takrat, ko pomembne spremembe v vedenju ali razpoloženju odstopajo od pričakovanega za določeno starost, razvojno stopnjo in jih ni možno razložiti niti kot odziv na čustveno obremenjujoč dogodek, kot na primer žalovanje, ločitev od staršev, niti kot posledico zdravstvenega stanja, kot na primer nevrorazvojne motnje. Te spremembe v vedenju so pogosto nespecifične, zato moramo biti na zaznavo še toliko bolj pozorni. Te spremembe lahko vključujejo ponavljajoče se nočne more, izkazovanje hude čustvene stiske, izrazito ključevalno vedenje, zaprtost in umik vase, pretirano prestrašenost, nizko samozavest, različne oblike agresivnega vedenja, ponavljajoče se ritmično zibanje, ki ni posledica duševne manjrazvitosti ali avtizma. V medosebnih odnosih tak otrok do tujcev pristopa pretirano zaupljivo, brez zadržkov, išče bližino, toplino in se prehitro naveže ter pretirano oklepa. Nenehno poskuša pritegniti pozornost staršev in je v odnosu pretirano priden, da bi dobil pohvalo, po drugi strani pa ne zmore sprejeti tolažbe, ko jo potrebuje. Do staršev se

lahko vede tudi nasilno in takega vedenja ne zmore obvladovati (Frangež, Radobuljac in Kodele, 2019, str. 131).

1.1.4. Krog varnosti in pomen čustveno varnega odziva na otroka v stiski

Krog varnosti (angl. The Circle of Security – COS, v nadaljevanju besedila COS) je na navezanosti utemeljen preventivni program za krepitev starševskih veščin pri starših, ki imajo majhne otroke. V okviru tega programa so razvili vizualni zemljevid varnega odziva staršev na otroka, ki grafično ter zelo nazorno prikazuje, kako lahko starši ali skrbniki za otroka ustvarijo varno okolje in tako spodbujajo varno navezanost z otrokom (COS, b.d.).

Intervencije COS, ki temeljijo na teoriji navezanosti, se močno opirajo tudi na družinsko terapijo, odnose in psihodinamične teorije. Podporne raziskave kažejo, da so ponotranjeni vzorci varne navezanosti varovalni dejavnik za zdravstveni, socialni in čustveni razvoj otroka; vzorci stilov, ki opisujejo ne-varno navezanost (vzorci ambivalentne, izogibajoče se, dezorganizirane navezanosti) pa lahko povečajo tveganje za težavne razvojne rezultate v kontekstu drugih tveganj, dezorganizirana navezanost pa poveča tveganje za kasnejšo psihopatologijo. Vzorci navezanosti v otroku in otroka na skrbnike se lahko spremenijo, če se odziv skrbnika na otroka sčasoma spremeni v smeri bolj varnega odnosa (Huber, Hawkins in Cooper, 2018).

Omenjeni avtorji Huber, Hawkins in Cooper (2018) opišejo osnovne koncepte modela:

1. Raziskovanje otroka in navezanost sta povezana s skrbjo odraslega

Krog varnosti predstavlja tri dinamično povezane vedenjske sisteme: raziskovanje, navezanost in skrb. Nakazuje, da je za otrokov občutek varnosti potreben razpoložljiv in zaščitniški skrbnik (roke v krogu). Naloga skrbnika je, da služi kot varna baza, ko otrok izkaže potrebo po raziskovanju (vrh kroga), in kot varno zatočišče (spodnji del kroga), ko otrok potrebuje tolažbo ali pomoč pri organiziranju preplavljajočih se čustev ali oblik vedenja. Ko je otrokov raziskovalni sistem aktiviran, mora skrbnik signalizirati, kdaj je za otroka varno, da sledi svoji prirojeni radovednosti in raziskuje ("podpri moje raziskovanje"), ga spremljati ("pazi name"), zagotoviti podlago za učenje in pridobivanje novih veščin ("pomagaj mi"), spodbujati in uživati v otrokovih prizadevanjih ("uživaj z mano") in deliti svoje navdušenje nad otrokom kot osebo ("navdušuj se nad mano"). Zagotavljanje varne baze otroku omogoča, da najbolje izpolni svoj

potencial, razvije spretnosti in ustvari občutek lastne avtonomije. Ko se otrok počuti prestrašenega, v stiski ali izkuša čustveno disregulacijo, morajo biti skrbniki odprti za izpolnitev teh čustvenih potreb ("sprejmi moj prihod"), zagotoviti tolažbo ("tolaži me"), zaščito ("zaščiti me"), koregulacijo ("organiziraj moje občutke") in skomunicirati temeljno sporočilo o otrokovi inherentni lastni vrednosti ("navdušuj se nad mano"). Da bi otroci razvili močan občutek lastne vrednosti, morajo imeti izkušnjo, da jih skrbniki vidijo kot dragocene in vredne ljubezni. V krogu varnosti je ta potreba predstavljena kot "navdušuj se nad mano (angl. *"delight in me"*). Pravzaprav je to tako pomembna zmožnost varne navezanosti, da je edina potreba, ki je predstavljena tako na vrhu kot na dnu kroga. Zagotavljanje varnega zavetja, ko ima otrok potrebe po tolažbi, pomoči pri organiziranju čustev in vedenj ("spodnjem delu kroga"), deaktivira vedenjski sistem navezanosti, kar prispeva h glatkemu ravnotežju med otrokovim izhodom iz kroga (raziskovanje) in vstopom (navezanost) na dnu ter tako podpira zdrav socialni in čustveni razvoj. Vloga skrbnika v odnosu do otroka (kot roka v otrokovem krogu) je: "Vedno bodi večji, močnejši, modrejši in prijaznejši. Kadar je le mogoče, sledi potrebam svojega otroka. Kadarkoli je potrebno, prevzemi odgovornost." To vključuje več ključnih sporočil za skrbnike: skrb zahteva predvidljivo čustveno razpoložljivost; dobro je, da skrbniki, kot sposobnejši partner v odnosu, znajo zagotoviti ravnovesje med toplino, podporo ter ustrezno strukturo, postavljanjem meja ter usmerjanjem; slediti morajo otrokovim signalom, a kadar je potrebno, aktivno posredovati in prevzeti odgovornost (zagotoviti otrokovo varnost, rešiti težave).

2. »Problematično« vedenje otroka kot komunikacija o otrokovih odnosnih potrebah

Vedenje otrok razumemo kot obliko komunikacije glede navezanosti, raziskovanja in potreb po oskrbi. Otrok lahko skrbniku odkrito nakaže ("*cue*": pravilno sporočena potreba), kaj potrebuje, ali pa prikrije svoje resnične potrebe ("*miscue*": napačno sporočena potreba). Z uokvirjanjem otrokovega vedenja kot komunikacije o legitimnih razvojnih potrebah lahko skrbniki preusmerijo svoj fokus iz poskušanja odpravljanja vedenja na razumevanje, kaj vedenje zares sporoča. Otroci razvijejo zmožnosti čustvene regulacije s skrbnikovo pomočjo, tako da "so s" (ang. *being with*) svojim otrokom. To vključuje, da se skrbnik poveže z otrokom in tako verbalno kot tudi neverbalno sporoča svoje razumevanje otrokovega notranjega čustvenega doživljanja in ostane otroku na voljo, dokler občutek mineva.

3. Medgeneracijski vplivi, obrambni procesi in skrbništvo

Krog varnosti uči skrbnike, da lahko na njihov način razmišljanja in čustva do otroka (tako pozitivna kot negativna) vplivajo njihove izkušnje iz otroštva, ko so bili sami v oskrbi. Obrambna stanja uma skrbnikov so v COS poimenovana kot t.i. "glasba iz filma o morskem psu" (angl. "*shark music*"). Pri tej težje prevedljivi metafori gre za to, da izraz izhaja iz zamisli, da se lahko naši možgani ob zaznanih grožnjah ali ranljivostih odzovejo s strahom in tesnovo, podobno kot se lahko odzovemo, ko slišimo glasbo iz filma *Žrelo* (angl. "*Jaws*"), ki nakazuje prisotnost morskega psa (če to glasbo slišimo v ozadju, zelo spremeni dožemanje situacije, ki je lahko povsem varna, in jo zaradi te glasbe doživimo kot ne-varno). Ta obrambna stanja se lahko aktivirajo, če otrokove potrebe sovpadajo z njihovimi nezadovoljenimi otroškimi potrebami, kar omejuje zaznavanje in odzivnost staršev na otrokove resnične potrebe v odnosu. Krog varnosti poudarja pomen ustvarjanja varne navezanosti med starši in otroki. Otrok se zaveda, da imajo starši lahko svojo lastno čustveno prtljago, ki jih lahko včasih ovira pri doslednem zadovoljevanju otrokovih čustvenih potreb. Ta prispodoba pomaga skrbnikom, da se zavedajo svojih lastnih čustvenih sprožilcev in ranljivosti, ki lahko ovirajo njihovo sposobnost, da se občutljivo in dosledno odzovejo na otrokove čustvene znake. Z zavedanjem, kakšna "glasba iz filma o morskem psu" (kovčki iz preteklosti) se skrbnikom vrti v ozadju, si lahko prizadevajo za prepoznavanje in obvladovanje svojih čustvenih odzivov, kar jim omogoča, da se na otrokove potrebe odzivajo z večjo empatijo in uglašenostjo. Če se skrbniki obrambno odzovejo, sčasoma tudi otrok obrambno omeji svoje izražanje teh potreb (napačno izražene potrebe). To je uokvirjeno tako, da se otrok prilagaja potrebam skrbnika (omejeni krogi, omejene roke). Nekateri od teh neustreznih odzivov lahko vzbujajo strah pri otrocih (npr. napačno sporočanje potreb, zapiranje vase), kar ima za njihov razvoj negativne posledice (npr. razvoj vzorcev ne-varne navezanosti).

4. Povečanje varnosti, zmanjševanje dezorganiziranih vzorcev odzivanja staršev na otroka v stiski in popravljanje odnosov

Razpoke v odnosih, ki jih povzroči neobčutljiva skrb za otroka, so potencialno zelo težavne za otrokov razvoj, če jih ne odpravimo. Krog varnosti skrbnikom ponuja okvir za interaktivno popravilo teh okvar s pomočjo združevanja se v "času skupaj" (angl. "*time-in*"). Je postopek s tremi koraki. Prvi korak je t.i. "odmor" (angl. "*time-out*", in sicer za starše in ne otroka, kot to velja v kognitivno-vedenjskih pristopih zgodnjih intervencij, npr. v programu Neverjetna leta), v kolikor je to potrebno. To omogoča staršem, da se pomirijo in organizirajo svoja preplavljujoča se čustva, da se potem, ko so pomirjeni, lahko osredotočijo na potrebe otroka.

Rezultat so otroci z varnejšimi vzorci navezanosti – v odnosu do sebe in bližnjih ter sveta. Zato imajo vse možnosti, da se varno razvijejo in zacvetijo kot najboljša verzija samega sebe (COS, b.d.).

- “podpiraš moje raziskovanje“ (angl. “*support my exploration*“): otrokova potreba po tem, da starši spodbujajo in podpirajo razvoj otrokove avtonomije pri obvladovanju svojega sveta,

- “paziš name“ (angl. “*watch over me*“): otrok mora vedeti, da je kdo od njegovih staršev prisoten in mu je na voljo, ko raziskuje svet,
- “se navdušuješ nad mano“ (angl. “*delight in me*“): otrokova potreba po občutku, da je staršem všeč tak, kot je, ko raziskuje,
- “mi pomagaš“ (angl. “*help me*“): otrokova potreba po starših, ki podpirajo učenje, ki je potrebno za izgradnjo otrokove kompetence, krmarjenje v skrajnih mejah ali možnost, da je otrok prepuščen sam sebi, ko je to možno,
- “uživaš z mano“ (angl. “*enjoy with me*“): otrokova potreba po občutku, da je raziskovanje skupna in prijetna izkušnja za oba.

Varen pristan (angl. *safe haven*) predstavlja spodnji del kroga, kjer otrok skrbniku sporoča: “potrebujem, da...” (angl. “I need you to...”)

- “sprejmeš moj prihod“ (angl. “*welcome my coming to you*“): otrokova potreba po ponovni vzpostavitvi stika s skrbnikom, ko je bilo raziskovanje iz kateregakoli razloga omejeno,
- “me zaščitiš“ (angl. “*protect me*“): otrokova potreba, da je tako fizično kot tudi čustveno zaščiten, kar mu omogoča, da se počuti varnega
- “me potolažiš“ (angl. “*comfort me*“): otrokova potreba po pomiritvi in tolažbi s strani staršev, ko doživlja stisko,
- “se navdušuješ nad mano in uživaš z mano“ (angl. “*delight in me*“): otrokova potreba po občutku, da je staršem všeč tak, kot je, ko išče nego,
- “mi pomagaš organizirati moja čustva“ (angl. “*help me organize my feelings*“): otrokova potreba po pomoči pri uravnavanju in organiziranju intenzivnih čustev, pri čemer skrbnik pomaga tako, da je prisoten ob otrokovih intenzivnih čustvih in ga podpira.

Tako smo dosegli, da smo otroka iz varne baze spustili v svet, kjer je svobodno raziskoval, ter ga, opremljenega z novimi znanji ter izkušnjami, sprejeli nazaj v varno zatočišče, kjer ga ljubeznivo varujemo. Skrbnikova naloga je, da je vedno prijazen, moder in predstavlja otrokov steber. Pomembno je, da vedno, ko je možno, sledimo otrokovim potrebam in jim zadostimo, in ko je potrebno, prevzamemo vlogo vodenja (COS, b.d.).

V zgornji polovici kroga v svoji vlogi varne baze starši oz. skrbniki podpirajo otroka pri raziskovanju sveta in razvijanju njegove sposobnosti za samostojnost in obvladovanje. Kot varno zavetje ponudijo oporo otroku, ko ima potrebo po bližini, bodisi ko se počuti ogroženega

bodisi zaradi želje po ponovnem povezovanju. Sposobnost skrbnika, da izpolni to dvojno vlogo glede na otrokove potrebe po navezanosti, velja za spodbujanje varnosti v odnosu navezanosti. Ko ima skrbnik težave z zadovoljevanjem otrokovih potreb na vrhu kroga (tj. biti varna baza za raziskovanje), je otrok manj varen glede ločitve in avtonomije, in obstaja tveganje za razvoj ne-varne navezanosti. Če ima skrbnik omejeno zmožnost, da deluje kot varen pristan za otroka in da jasno sprejme otrokovo vrnitev, potem bo otrok manj varen glede intimnosti in iskanja bližine (izogibajoči se stil navezanosti) (Coyne, Powell, Hoffman in Cooper, 2019).

1.2. Razvojna kompleksna travma

Razvojna kompleksna travma je izraz, ki opisuje vplive zgodnje, ponavljajoče se travme in izgube, ki se zgodi v otrokovih pomembnih odnosih in običajno zelo zgodaj v življenju. Najpogostejši travmatični dogodki, ki pri otroku povzročijo razvojno kompleksno travmo, so:

- dojenčku oz. otroku se odpovedo starši,
- otrok je bil zapuščen ali odvzet biološkemu staršem zaradi fizične, spolne in čustvene zlorabe,
- otrok je bil zanemarjen,
- otrok dolgo živi v okolju, ki je zanj škodljivo in nevarno,
- otrok živi v varni in ljubeči družini, a trpi različne vrste zlorabe zunaj družine,
- otrok ima izkušnjo premeščanja v rejniške in posvojiteljske družine,
- otrok ima zdravstvene težave (Lyons, Whyte, Stephens in Townsend, 2020, str. 5).

Gre torej za travmatične dogodke in situacije, ki so povzročene od zunaj, otrok si je ne povzroči sam in zanj nikoli ni odgovoren (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019, str. 206).

Za večino otrok je travmatičen dogodek nova izkušnja. In kot vse nove izkušnje, bo neznano prispevalo k zmedenim in zastrašujočim okoliščinam, ki obdajajo to izkušnjo. Travma lahko močno ogrozi otrokov občutek sveta. Poplava, tornado, prometna nesreča, streljanje ali zloraba s strani skrbnika – vse to izpodbija otrokova prepričanja o stabilnosti in varnosti njegovega sveta. Zelo majhni otroci verjetno niti ne bodo razumeli, kaj se je zgodilo, in bodo zmedeni ali celo prestrašeni zaradi odzivov svojih skrbnikov (Perry, 2014, str. 2).

V nasprotju z zastarelim prepričanjem, da ima zgodnja travma majhen vpliv na otroka, je zdaj znano, da ima zgodnja travma največji možni vpliv, saj spremeni temeljne nevrokemične

processe, ki lahko vplivajo na rast, strukturo in delovanje možganov. Travma ima hude posledice tudi v odrasli dobi, a izpostavljenost travmatičnim dogodkom v zgodnjem otroštvu ima bolj globalne in razširjene posledice za otroka, saj vpliva na vse razvojne osnove (Hodas, 2006, str. 8).

V prvih mesecih oz. letih otrokovega življenja se možgani razvijajo, rastejo in organizirajo z neverjetno hitrostjo, saj so njegovi možgani kot znanja željna spužva, ki nenehno vsrkava nove izkušnje in se s pomočjo svojega okolja oblikuje. Če torej pride do travme in šoka med tem kritičnim občutljivim oknom, bo to verjetno vplivalo na otrokovo nevrolško, socialno, čustveno, senzorično, fiziološko, moralno in kognitivno razvojno pot (Treisman, 2017, str. 9).

Vpliv kompleksne travme pri posamezniku preseže zgodnje obdobje odraščanja in ima posledice tudi kasneje v življenju. Pri otrocih z izkušnjo kompleksne travme je večja verjetnost, da bodo imeli težave z učenjem, vključno z nižjimi ocenami ter več izključitvami, večjo uporabo zdravstvenih storitev, vključno s storitvami na področju duševnega zdravja, večjo vključenostjo v sisteme za zaščito otrok in pravosodje za mladoletnike, dolgotrajnimi zdravstvenimi težavami, kot so sladkorna bolezen in bolezni srca ipd. Travma je dejavnik tveganja za skorajda vse težave z vedenjem in čezmerno uporabo (ne)dovoljenih substanc (SAMHSA, 2022).

Razvojna kompleksna travma se v teoriji navezanosti pogosto povezuje z dezorganiziranimi vzorci ne-varne navezanosti pri otroku, kar se kaže kot strah in nenehen boj za preživetje. Igranje in raziskovanje okolja pogosto izostane, zaradi česar ne razvijejo zadostnega občutka individualnosti in kompetentnosti ter je njihova varnost odvisna od okolja, hkrati pa se le redko počutijo varne, pomirjene in nenehno iščejo zavetje, ki pa ga ne najdejo (Bouwkamp in Bouwkamp, 2020, str. 35).

Avtorica Treisman (2017, str. 13-16) opozarja, da ko razmišljamo o tem, kako podpreti in razumeti otroka z izkušnjo razvojne travme, je pomembno poudariti pomen in koncept odnosne travme. Odnosna travma se pretežno nanaša na odnose med osebami, lahko pa jo umestimo v precej širši kontekst – odnosi s telesom, umom, družbo, mislimi in odnosi s podsistemi (posameznik, družina, skupnost). Izraz odnosna travma, povezana z navezanostjo, se nanaša na otroke, ki so doživeli travmo v okviru svojih odnosov, najpogosteje znotraj družine ali skrbniškega odnosa, in se razlikujejo od travme, povzročene zaradi raznovrstnih nesreč.

Avtorica se loti tudi tega, kako pomembno je poudariti pomen odnosne perspektive, saj smo navsezadnje vsi družbena bitja, ranljiva, odvisna od odnosov z drugimi in s skupnostjo okoli nas. Otrokov pogled na svet, občutek samega sebe in razumevanje drugih so utemeljeni in oblikovani na podlagi teh temeljnih odnosov. V primeru ponotranjenih vzorcev varne navezanosti in pozitivne izkušnje odnosov otrok svojega skrbnika uporablja kot varno bazo, iz katere lahko raziskuje, se uči, razvija. Skrbnik je zanj varno zatočišče, sidro za podporo, toplino, zaščito. Če se otrok razvija v ljubečem, zaupanja vrednem okolju, je po besedah omenjene avtorice večja verjetnost, da bo ta čustva pričakoval, si jih bo zaslužil, jih sprejemal in se bo bolj sposoben izražati in biti sočuten do sebe, imel bo pozitivno podobo o sebi.

Na drugi strani spektra pa so, kot pravi Treisman (2017), tisti otroci, ki so imeli nedosleden dostop do tovrstnega okolja. Zato so njihovi temelji zelo krhki in negotovi in otroci ne razvijejo koherentnih modelov in miselnih predstav in je bolj verjetno, da imajo oblikovana negativna temeljna prepričanja in negotov stil navezanosti. Njihova temeljna prepričanja so, da so sami nezaželeni, ranljivi, nemočni, slabi, sami, svet vidijo kot nepravičen, krut, brez pomena in poln manipulativnih, zlobnih, škodljivih, nevarnih, sebičnih ljudi, ki se zanje ne trudijo, jih zavračajo in zapuščajo, jih ne ščitijo in na prvo mesto postavijo svoje potrebe.

1.2.1. Simptomi kompleksne travme pri otroku

Otroci, 0-5 let, na splošno kažejo največjo odzivnost na vpliv travmatičnega dogodka na mamo ali drugega primarnega skrbnika, ne toliko na travmo samo po sebi. Po travmatičnem dogodku otroci v tej najmlajši starostni skupini kažejo kombinacije različnih odzivov na travmo, ki združujejo simptome ponotranjenja in eksternalizirajoča vedenja, na primer strah pred ločitvijo od matere ali drugega primarnega skrbnika in pretirano oklepanje, jok, cviljenje, kričanje, tresenje in prestrašena obrazna mimika, negibnost ali brezciljno gibanje, regresivno vedenje (npr. sesanje palca, močenje postelje, strah pred temo) (Hodas, 2006, str. 8). Opaziti je možno tudi, da se veliko težje pomirijo in so bolj razdražljivi, kažejo spremembe v vzorcih spanja in prehranjevanja (Smith, Robinson in Segal, 2023).

Terr (1991) navaja štiri skupine simptomov, ki so najbolj značilni za otroke z izkušnjo travme:

- *ponavljajoči se spomini* (podoživljanje travme); sprožilni dejavniki so najpogostejše dogodki ali predmeti, ki v otroku zbuja asociacije na pretekle izkušnje, spomine izražajo z risanjem, s telesnim položajem itd.;

- *ponavljajoče se oblike vedenja*; najboljše vidno v preigravanju travmatičnih dogodkov, npr. med igro ter v telesnih odzivih;
- *s travmo povezani strahovi*; od običajnega strahu se ločijo po intenzivnosti reakcije (strah pred temo, samoto, hrupom ipd., bo vselej intenziven in pretiran);
- *spremenjen odnos do ljudi, življenja, prihodnosti*; otroci brez izkušnje travme svojo prihodnost vidijo kot brezmejno morje možnosti, zaupajo ljudem in svetu, medtem ko otroci z izkušnjo travme neradi razmišljajo o prihodnosti oz. o njej ne predvidevajo, ker jo doživljajo kot nevarnost, prav tako ne verjamejo, da jim bo ob nevarnosti kdo pomagal.

1.2.2. Dojenčki z izkušnjo razvojno kompleksne travme

Pogosto slišimo, da starši oz. skrbniki rečejo, da je bil njihov otrok premlad, da bi se spomnil nekaterih travmatičnih dogodkov v zgodnjem življenju. Glede na to se porodi vprašanje, ali ima otrok, ki je bil po rojstvu odvzet staršem in nameščen v ljubečo in varno rejniško družino, kljub temu izkušnjo s travmo, čeprav se je ne spomni. Prav tako pogosto opazimo, da strokovnjaki niso pozorni na otrokove zgodnje stiske, ker obstaja neko splošno prepričanje, da zgodnje stiske niso povezane s trenutnimi težavami, še posebej, če težave niso videti kot tipična travma ali pa posameznik nima občutka, kot da je preživel travmo. Otrokove zapletene in zahtevne oblike vedenja med odraščanjem lahko postanejo prava skrivnost in lahko vodijo do zelo hudih stisk v družinah, brezupa pri strokovnjakih in neizpolnjenih potreb pri otrocih, zaradi česar so lahko ogroženi (Lyons, Whyte, Stephens in Townsed, 2020).

Raziskave pa so z zanesljivimi nevroznanstvenimi dokazi pokazale, da lahko že nerojeni dojenčki utrpijo travmo in je s tem že v maternici ogrožen njihov razvoj. To se lahko zgodi, če ima mama:

- nasilno razmerje s partnerjem, prijateljem ali družinskim članom med nosečnostjo,
- izkušnjo s konzumiranjem drog in alkohola med nosečnostjo,
- lastno izkušnjo s travmatičnimi dogodki,
- resne duševne težave in toksični stres (Lyons, Whyte, Stephens in Townsend, 2020).

Omenjeni avtorji Lyons, Whyte, Stephens in Townsend (2020) omenjajo tudi, da so določene raziskave pokazale, da lahko zgodovina hudih travm pri starših celo spremeni genetsko

zasnovo nerojenega otroka, travma med nosečnostjo pa pomeni, da se dojenček rodi s pretirano občutljivostjo za življenjske strese.

”In utero“ je izraz, ki se uporablja za opis nerojenega otroka, ki je še vedno v materinem telesu. Ker materino telo skrbi za otroka, se morebitni stres, ki ga mati doživlja, lahko prenese na otroka. Če je vrsta stresa še posebej huda, lahko to pri otroku povzroči travmo. Travma v maternici je običajno posledica kaotičnih ali nepredvidljivih dejavnikov življenjskega sloga, vključno z že omenjeno materino izpostavljenostjo nasilju, pomanjkanjem predporodne oskrbe ali zlorabo substanc med nosečnostjo. Stres, ki ga doživi mati, lahko privede do povišane ravni stresnega hormona kortizola v njenem telesu, ki se lahko nato prek posteljice prenese na njenega nerojenega otroka (Huestis in Choo, 2002).

Predporodna izpostavljenost materinemu stresu in zlorabi substanc ima lahko pomembne in včasih vseživljenjske posledice za otroka, kot so:

- nizka porodna teža in obseg glave,
- nevrovedenjske nenormalnosti,
- okvara normalnega razvoja in delovanja možganov (zmožnost učenja, čustvena regulacija in stabilnost, težave z navezanostjo, telesna koordinacija, samospoštovanje),
- simptomi neonatalnega abstinenčnega sindroma,
- anksioznost in depresija,
- oslABLJena sposobnost oblikovanja zdravih navezanosti na druge (Huestis in Choo, 2002).

Raziskave tudi kažejo, da so otroci, ki so med nosečnostjo izpostavljeni travmam zaradi zlorabe substanc svoje matere, po rojstvu izpostavljeni visokemu tveganju zlorabe in zanemarjanja. To povečano tveganje je lahko posledica:

- otrokove zapletene potrebe po zdravju in negi, vključno z vplivi na njegove razvijajoče se možgane,
- slaba sposobnost navezanosti po dolgotrajnih obdobjih hospitalizacije,
- škodljiv vpliv zlorabe substanc na starševsko zmožnost matere, kjer se zloraba substanc nadaljuje tudi po rojstvu otroka (Davis, Glynn, Waffarn in Sandman, 2011).

1.2.3. Vedenje otroka kot komunikator

Kot sem že na kratko predstavila v poglavju “Krog varnosti in pomen čustveno varnega odziva na otroka v stiski“, je vedenje otroka, ki ima izkušnjo z ne-varno navezanostjo in razvojno kompleksno travmo, zelo sporočilno in ga ni mogoče pripisati zgolj trenutnemu razpoloženju. Vedenje otrok, ki odraščajo v zelo ne-varnih odnosih, jim služi tudi kot obrambni mehanizem pred zlorabo s strani bodisi staršev bodisi drugih ljudi oz. skrbnikov, in čeprav lahko to vedenje razumemo in je upravičeno, pa resno ogroža otrokov nadaljnji čustveni razvoj (Erzar in Kompan Erzar, 2011, str. 33), še posebej v primeru, ko se na njegovo vedenje, s katerim otrok z izkušnjo travme komunicira, skrbnik ne odziva varno ali pa se sploh ne odziva (Treisman, 2017).

Omenjena avtorica Treisman (2017, str. 30-35) opozarja, da se tako v družbi kot v poklicnih okoljih pogosto osredotočamo zgolj na znake eksternaliziranega vedenja (npr. agresija ali motečnost), ne pa tudi na internalizirano vedenje (npr. ko govorimo o notranjih občutkih, npr. depresija ali umik). Otroci z izkušnjo travme, ki so bili zanemarjeni, ki pogosteje kažejo internaliziranje, tako pogosto lahko ostanejo spregledani. To je problematično, saj zamudimo dragocene priložnosti za zgodnjo intervencijo, sistem pa na tak način posnema otrokovo preteklo izkušnjo z zanemarjanjem, saj ponovno ostaja neviden in spregledan, kar vodi v retravmatizacijo. Bistveno je razumevanje, da je vsako vedenje oblika komuniciranja. Vsako vedenje je mogoče osmisliti na več načinov, zato je poznavanje in zavedanje edinstvenosti otroka ključnega pomena.

Ezechukwu (2017) ugotavlja, da je več kot dve tretjini mladih v ZDA v otroštvu doživelo vsaj en travmatični dogodek. Po izpostavljenosti travmi se stiska giblje od kratkotrajne do dolgotrajne in lahko povzroči ekstremno vedenjsko in čustveno disregulacijo, npr. nasprotovalno vedenje, preizkušanje meja, kričanje, agresijo, umik, samoizolacijo, zapiranje/otopelost. Sposobnost otrok, da se osvobodijo posledic travme, je močno odvisna od zmožnosti samoregulacije odraslih ter prepoznavanja in zdravega odziva na vedenjsko in čustveno samoregulacijo, povezano z izkušnjo travme pri otrocih. Samoregulacija je izjemno pomembna, saj prispeva k možnosti umirjanja čustev in somatskih odzivov na stres. Ni pa nam položena v zibelko, temveč se v življenjskih procesih razvija. Predvsem povezanost in koregulacija otroka in primarnega skrbnika močno prispeva k razvoju zdrave samoregulacije.

Kaj torej povzroči razvoj disregulacije? Za to so najpogostejše odgovorni tile dejavniki:

- *izpostavljenost prepovedanim substancam,*
- *družinska zgodovina (družinski modeli, skrbnik ima izkušnje s travmo),*
- *neodzivna, nedosledna in škodljiva oskrba,*
- *prirojena stanja (zaostanki v razvoju) in poškodbe možganov,*
- *senzorična obramba (Ezechukwu, 2017).*

Ko pri otrocih z izkušnjo travme prepoznamo tovrstne oblike vedenja, je izjemno pomembno, da se zavedamo, da te oblike vedenja niso posledica iskanja pozornosti, nevzgojenosti, temveč so posledica travmatičnih izkušenj in otrok z njimi sporoča pomembne stvari (Treisman, 2017).

V nadaljevanju bom v poglavju "Čustveno varni odzivi na otroke" predstavila, na kakšen način se je potrebno na otroke z izkušnjo travme in ne-varne navezanosti odzivati, da je to zanje dovolj varno in jim ne povzroča retravmatizacije ali dodatne travme.

1.2.4. Ravnanje z otroki z izkušnjo travme

Razvojna travma je pogosto spregledana, saj se lahko kaže v obliki vedenjskih težav pri otrocih ali na načine drugih specifičnih otrokovih stisk, zaradi česar se pozornost lahko napačno preusmerja. Za ustrezno pomoč otroku je potrebno razumeti, da so kot posledica travme otrokovi razvojni procesi pretrgani. Njegovi bližnji odnosi so kontaminirani s strahom in posledica tega je, da ne morejo delovati kot kontekst za okrevanje. Pri delu z otroki, ki so doživeli nasilje in/ali zanemarjanje v družini, so pomembne zgodnje intervencije, ki temeljijo na zagotavljanju varnega okolja (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019, str. 209).

Pri ravnanju z otroki z izkušnjo travme moramo biti izjemno previdni, da ne pride do retravmatizacije v sistemu zaščite otroka (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019). Ti otroci predvsem potrebujejo veliko ljubezni, pomoči, podpore. Potrebujejo to, da strokovni delavci, ki z njimi delajo in zanje skrbijo, prepoznajo njihovo travmo in dezorganizirano navezanost ter se nanje čustveno čimbolj varno odzivajo. Pri tem se čimbolj aktivno izogibajo retravmatiziranju otrok na način, da ustvarjajo varen prostor, ki jih ne bo, četudi nenamerno, spominjal na njihove travmatične izkušnje ter dodatno poglobil njihovo negotovost (Menschen in Maul, 2016). Ne le da se s pomočjo znanja o travmi in teoriji navezanosti strokovni delavci v sistemu socialnega varstva (v konkretnem primeru v kriznem centru) lahko aktivno izogibajo

retravmatizaciji, temveč tudi poskrbijo, da nameščenih otrok, ki so v tako ranljivem obdobju, kot je obdobje po odvzemu, ne bi dodatno travmatizirali z neustreznimi odzivi (Mann in Kretchmar-Hendricks, 2017).

Za čimbolj učinkovito in varno delo z otroki z izkušnjo travme v kontekstu zaščite morajo torej strokovni delavci ponotranjiti koncepte socialnega dela, ki temeljijo na razumevanju travme. To bom podrobneje predstavila v nadaljevanju, kjer se osredotočim na otroke z izkušnjo travme, ki so se zaradi nujne potrebe po zaščiti znašli v sistemu socialnega varstva.

1.3. Predšolski otroci v sistemu socialnega varstva

1.3.1. Ukrepi za varstvo koristi otroka – nujni odvzem

Ko se ugotovi, da je otrok znotraj svoje matične družine preveč ogrožen, država izvede ukrepe za varstvo koristi otroka. Po 159. členu *Družinskega zakonika* (2017) so vrste ukrepov: nujni odvzem otroka, začasne odredbe in drugi trajnejši ukrepi. Sodišče pri odločanju o ukrepih upošteva načelo najmilejšega ukrepa, kar pomeni, da navadno sprejme tako odločitev, ki je v največjo korist otroka in njegovo zaščito in z njo čim manj posega v pravice staršev (Na sodišču, b.d.).

Odvzem otroka iz matične družine je najskejnejši ukrep in se lahko izvede na dva načina:

- *Odvzem otroka kot ukrep trajnejše narave*: otrok je znotraj matične družine ogrožen oz. obstaja utemeljen sum, da bo nastala škoda, a trenutna stopnja ogroženosti ni tako huda, da bi bilo potrebno takoj izvesti odvzem in se tako prej izvede milejše ukrepe;
- *Nujni odvzem*: otrok je znotraj matične družine tako hudo ogrožen, da ga je potrebno takoj odstraniti iz okolja, v katerem je (Na sodišču, b.d.).

Ukrep odvzema otroka je časovno omejen in podvržen sodni kontroli, saj je to eden izmed najstrožjih ukrepov omejitve starševske skrbi. Center za socialno delo v vsakem posameznem primeru ugotavlja okoliščine in stopnjo ogroženosti. Če ugotovi, da je otrok tako hudo ogrožen, da ga je potrebno odstraniti iz okolja, ga odvzame in namesti bodisi v krizni center bodisi v rejništvo ali zavod, v nekaterih skrajnih primerih pa je celo potrebna hospitalizacija. Center za

socialno delo mora pristojnemu sodišču (v roku 12 ur) posredovati predlog za izdajo začasne odredbe o odvzemu otroka. Sodišče nato (najkasneje v roku 24 ur) odloči o predlogu. Če center za socialno delo ne predlaga izdaje začasne odredbe ali sodišče bodisi ne odloči v roku bodisi zavrne izdajo odredbe, se otrok vrne v matično družino. Če pa sodišče predlog upošteva in izda začasno odredbo, mora center za socialno delo v roku 7 dni od izdaje odredbe vložiti predlog za izrek ukrepa trajnejše narave. Če sodišče otroka staršem odvzame, v odredbi uredi tudi stike otroka s starši. Ti se običajno omejujejo, v skrajnem primeru pa jih celo ni (Na sodišču, b.d.).

1.3.2. Krizni center Palčica

Krizni center za otroke in mladostnike, znan tudi kot Hiša zavetja Palčica (v nadaljevanju KCO Palčica), je namenjen varnim in kratkotrajnim kriznim namestitvam otrok v predšolskem obdobju (od 0 do 6 let) z območja celotne Slovenije, zaščiti otroka, pomoči otroku v krizni situaciji ter kakovostni in strokovni pomoči otrokom in njihovim družinam. Namestitev otrok naj bi bila začasna in kratkotrajna, prioriteten usmerjena v zagotovitev varnega bivanja predšolskih otrok z območja celotne Slovenije v primerih, ko center ali sodišče izvajata dejanja in ukrepe za zaščito otroka z namestitvijo izven otrokove matične družine. KCO Palčica deluje 24 ur na dan, vse dni v letu (KCO Palčica, b.d.).

Sama KCO Palčica obiskujem od aprila 2022, sprva sem ga obiskovala kot praktikantka, sedaj ga obiskujem kot študentka prek študentske napotnice. Zame je ta izkušnja izjemno dragocena in hvaležna sem, da sem lahko del zgodb teh otrok in se aktivno trudim, da skupaj z njimi soustvarjam varno in ljubeče okolje, ki si ga, tako kot vsi otroci na svetu, več kot zaslužijo.

Delo je organizirano v 12-urnih izmenah, saj majhni otroci težje sprejemajo stalno menjavo zaposlenih, ki zanje skrbijo, dobro pa razumejo, da nekdo poskrbi zanje podnevi in nekdo ponoči. Na ta način jim je zagotovljena večja konstantnost ter ritual dneva in noči. Kapaciteta oziroma razpoložljivost KCO Palčica je 12 otrok.

Program KCO Palčica deluje po družinskem principu, kjer strokovni delavci in sodelavci poskrbijo za varstvo in varnost otrok, spremljajo zdravstveno stanje otrok in jih po potrebi vodijo na zdravniške preglede, omogočajo druženje in igro, pri najmlajših otrocih poskrbijo tudi za njihovo nego, vodijo gospodinjstvo, skrbijo za raznovrstno prehrano, vzdržujejo čistočo prostorov. Hkrati pa opravljajo strokovno delo, v okviru katerega pristopajo timsko in glede

na potrebe vsakega otroka posebej. V KCO Palčica izvajajo tudi stike pod nadzorom (po odredbi sodišča), pripravljajo poročila o stikih ter poročila o bivanju otrok tako za pristojne centre za socialno delo kot za sodišča. Dnevno, po telefonu, sodelujejo tudi s starši otrok. V KCO Palčica omogočajo tudi pri prve stike rejnikov z otroki in so navzoči pri njih. Otrokom, nameščenim v KCO Palčica, zaposleni pomagajo prebroditi stisko, ponudijo pomoč, jih vključijo v življenje v hiši, hkrati pa jih pripravijo na odhod. V vseh primerih otroci iz KCO Palčica odhajajo z večjim zaupanjem v odrasle osebe. Kot pomembna vsebina dela se je pokazalo, da bivanje otrok v KCO Palčica pripomore k boljšemu poznavanju posebnosti otroka, kar je v pomembno pomoč centrom za socialno delo pri izbiri boljše in trajnejše rešitve za otroka (Uлага, 2023).

V letu 2022 je bilo v KCO Palčica 26 novih namestitev (12 otrok pa je nadaljevalo bivanje še iz leta 2021), tako da je bilo skupno nameščenih 38 otrok. Povprečna starost otrok ob namestitvi je bila dobri dve leti (2 leti in 3 mesece), kar je eno leto manj kot v lanskem letu. Za leto 2022 bi lahko rekli, da je bilo "leto dojenčkov". Kar 6 otrok je bilo ob namestitvi mlajših od enega meseca, torej še novorojenčkov, najmlajša med njimi je bila komaj 4 dni stara dojenčica. Najstarejša sta bila 6 let stara dečka, ki sta bila nameščena skupaj z mlajšimi sorojenci (Uлага, 2023).

Povprečno število bivalnih dni nameščenih otrok v letu 2022 je bilo 62,65. Glede na pretekla leta je povprečno število bivalnih dni višje (v letu 2020 je bilo povprečje 58 bivalnih dni, v letu 2021 pa 49,5 bivalnih dni). Najkrajša namestitev v letu 2022 je trajala 16 dni. To je bila edina namestitev krajša od 21 dni. Najdaljša namestitev pa je trajala kar 8 mesecev (262 dni). Podatki kažejo, da so bivalni dnevi otrok še vedno visoki in tako presegajo namen kriznih centrov, za katere naj bi veljalo, da naj namestitve ne bi trajale dalj kot en mesec oziroma 21 dni (Uлага, 2023).

Ta statistika je izjemno pomembna, saj je povezana s problematiko, ki ne bi smela biti spregledana. Če otrok v kriznem centru živi več mesecev in tako ta skorajda postane njegov dom, tvegamo, da se njegova dezorganizirana navezanost le še poglobi. Čeprav je v kriznem centru na varnem in je deležen ljubezni in podpore zaposlenih, pa v tistem obdobju nima le ene osebe, ki bi imela vlogo primarnega skrbnika, na katerega se lahko varno naveže in se k njemu vrača po podporo in ljubezen. Še več, v primeru zapolnjene kapacitete v kriznem centru obstaja tveganje, da zaposleni nehote spregledajo določene potrebe, ki jih otroci zaradi svojih vzorcev

ne-varne navezanosti zelo neposredno izražajo in zato potrebujejo toliko več pozornosti. V naslednjih podpoglavjih bom še natančneje odgovorila na vprašanja, zakaj in na kakšen način je pomembno, da smo pri delu z otroki, še posebej z mlajšimi od 6 let, opremljeni z znanjem o navezanosti in razvojni travmi.

1.3.3. Na razumevanju travme utemeljeno socialno delo

Otroci, ki so nameščeni v krizni center in so bili odvzeti zaradi življenjske ogroženosti v matični družini, imajo pogosto izkušnjo razvojne kompleksne travme in dezorganizirane navezanosti, saj so žrtve številnih travmatičnih dogodkov: zanemarjanja, doživljanja fizične, spolne in čustvene zlorabe, prisotnost in zloraba prepovedanih substanc znotraj matične družine in številni drugi (Menschner in Maul, 2016).

Naše sposobnosti odzivanja na nevarnosti so različne in odvisne od številnih dejavnikov, kot so okoliščine travmatičnega dogodka, življenjski kontekst, posameznikove lastnosti, zmožnosti, izkušnje, znanje. Otrok, ki je tako rekoč še razvijajoče se bitje in mu primanjkuje izkušenj, znanja in spretnosti, da bi se lahko spoprijel z nevarnostmi, ki mu v življenju pretijo, so iz tega razloga še toliko bolj dovzetni za razvoj travme. Naša strokovna naloga je, da naredimo vse, kar je v naši moči, da jih zaščitimo. Da bi to lahko ustrezno storili in otrokom omogočili ustrezno podporo, pa moramo v postopkih zaščite razvijati prakse in pridobivati znanja, s pomočjo katerih bomo razumeli travmo (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019, str. 203-204).

V tem poglavju bom predstavila ključna izhodišča koncepta pristopa, utemeljenega na razumevanje travme. Avtorica Atwool (2019, str. 29) opozarja na to, da je znanje o travmi ključno pri delu z ljudmi z izkušnjo travme, ker nam pomaga pri razumevanju pomena varovalnih dejavnikov, s čimer krepimo odpornost. Trdi, da je eno izmed najpomembnejših izhodišč pristopa, utemeljenega na razumevanju travme, razumevanje odpornosti in povezanosti s teorijo navezanosti.

Osnova pristopa je to, da se izognemo retravmatizaciji že tako pogostokrat predhodno travmatiziranega otroka v sistemu zaščite. Želimo preprečiti to, da se uporabnikom, v tem primeru otrokom, povzroči dodatna škoda s tem, ko se ne odzivamo dovolj varno kot posledica neupoštevanja otrokove travmatiziranosti. Pogosta past je, da kot strokovni delavci izhajamo

iz drže vedočega in mislimo, da mi sami bolje vemo, kaj je za otroka dobro. Zelo pomembno pa je, da namesto tega izhajamo iz drže nevedočega, smo radovedni in se zavedamo, da so uporabniki eksperti iz izkušenj. Pristop poudarja načela izbire, varnosti, zaupanja ter ravnanja iz perspektive moči (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019, str. 215-216).

Pristop, ki temelji na razumevanju travme, poveže razumevanje travme in usmerjenost k cilju, da bi ustrezno odgovorili na potrebe ljudi z izkušnjo travme. Ljudi z izkušnjo travme ne gledamo več skozi lečo diagnoze – kaj je z njimi narobe – temveč se jim pridružimo v tem, kaj se jim je zgodilo. Avtorja Steele in Malchiodi (2012, str. 16-17) opredelita elemente pristopa:

- **Razumevanje travme in njenih vplivov:** sedanje neučinkovite ali škodljive odzive prepoznamo kot prilagoditev na travmatične izkušnje v preteklosti.
- **Zagotavljanje varnosti:** zagotavljamo čustveno in fizično varnost tako, da ustvarjamo okolje, kjer so zagotovljeni varnostni ukrepi in spoštljiv odnos ter dosledno in predvidljivo ravnanje pomagajočega.
- **Zagotavljanje kulturnih kompetenc:** pri delu upoštevamo kulturni kontekst osebe z izkušnjo travme, njegov vpliv na percepcijo in odziv osebe na travmatični dogodek in okrevanje.
- **Povečevanje nadzora, izbire in avtonomije osebe z izkušnjo travme:** osebam z izkušnjo travme pomagamo, da prevzamejo nadzor nad lastnim življenjem in izgrajujejo kompetence, ki jim večajo občutek avtonomijo ter jih informiramo o delovanju sistema, razumljivo podamo naša pričakovanja, zagotavljamo jim lastno izbiro pri odločanju ter smo skozi proces aktivno pozorni na spoštovanje temeljnih človekovih pravic.
- **Delitev moči in vodenja:** v procesu podpore in pomoči delujemo po demokratičnih načelih in izenačevanju moči ter stremimo k temu, da sta moč in odločanje porazdeljena tako glede vsakodnevnih odločitev kot pri oblikovanju politik in praks.
- **Integracija pomoči:** vzdržujemo celostni pogled na osebe z izkušnjo travme in na njihovo okrevanje ter spodbujamo sodelovanje tako znotraj organizacije kot tudi med različnimi sistemi pomoči.

- **Okrevanje se zgodi v odnosih:** v celotnem procesu moramo verjeti, da ima vzpostavljanje varnega, pristnega in pozitivnega odnosa pomemben vpliv na uspešno okrevanje osebe z izkušnjo travme.
- **Okrevanje je možno:** razumemo, da lahko okreva vsakdo, ne glede na to, kako ranljiv se zdi, ter spodbujamo medsebojno podporo, se osredotočamo na vire moči, odpornost in oblikujemo v prihodnost usmerjene cilje.

Strokovni delavci, ki pri svojem delu uporabljajo pristop, ki temelji na razumevanju travme, prepoznavajo stiske in izzive, s katerimi se soočajo uporabniki, ki so posledica preteklih travm. Trudijo se, da vzpostavijo varen prostor, v katerem ima otrok priložnost dobiti drugačno izkušnjo, ki ga opremi in spodbudi k vzpostavljanju novih zdravih vzorcev in spretnosti v medosebnih odnosih. V socialnem delu je izjemno pomembno, da vedno stremimo k temu, da vzpostavljamo varno okolje, zaupanje, uporabniku damo izbiro, z njim recipročno sodelujemo in vedno krepimo njegovo moč (Levenson, 2020).

1.3.4. Travma povzročena v sistemu zaščite otroka

Trivedi (2019) v svojem članku opozarja, da veliko študij dokazuje, da je otrokom povzročena zapletena in dolgotrajna škoda, ko so odvzeti iz matične družine in nameščeni v bodisi v zavode bodisi v rejništvo. V večini držav sodišča obravnavajo zgolj to, ali otroku grozi škoda, če ostane v skrbi svojih staršev, ne da bi upoštevali škodo, ki je posledica odstranitve otroka od doma in družine. Koncept, da ima ločevanje otrok od družin škodljive razvojne in biološke posledice, ni nov. Že zgodnje študije so razkrile negativne učinke na otroke, ki so ločeni od staršev. Teorija navezanosti, kot smo že lahko videli, nakazuje, da je čustvene stiske in poznejše težave, kot so agresija in depresija, mogoče pripisati zgodnjim otroškim motnjam v procesu vezi med starši in otrokom. Otroci, ki so bili nameščeni v zavode in rejniške družine, lahko zaradi svoje navezanosti hrepenijo po vrnitvi v svoje biološke družine in matično okolje. Strokovnjaki opozarjajo, da bo vsaka ločitev, zlasti daljša in nenadna, sprožila močne in boleče čustvene reakcije, kar vodi do čustvene in vedenjske disregulacije.

Trivedi (2019) navaja tudi, da je biti odstranjen iz družine in vstopiti v sistem zaščite ter rejništvo izjemno mučno in za večino otrok popolnoma nepričakovano. Ko je ugotovljena zelo visoka stopnja ogroženosti, lahko sistem zaščite dopušča tudi to, da zbudijo otroka iz spanca, ga vzamejo iz postelje sredi noči in ga čez noč namestijo v krizni center, kjer ostane, dokler

sodišče ne odobri njegove odstranitve in se določi namestitev v rejništvo. Vse to poteka z minimalno razlago otroku. Pri večini otrok vprašanja v zvezi z rejniško oskrbo ostanejo neodgovorjena med prehodom. V študiji so otroci poročali o nezadovoljivih odgovorih strokovnih delavcev na vprašanja o tem, zakaj so morali oditi, kam so šli, h komu bodo nameščeni in kdaj bodo lahko odšli domov. Iz teh ugotovitev lahko torej sklepamo, da sistem za zaščito otrok lahko v primerih, ko pri svojem delu ni dovolj transparenten, previden in ni osredotočen na dolgotrajne posledice, lahko otroke dodatno travmatizira.

Tudi Atwool (2018, str. 29) trdi, da je ločitev otroka od staršev travmatična, četudi je nujna za korist otroka. Travma je tesno povezana s procesi zaščite otrok, zato si povsod po svetu prizadevajo razvijati načine dela, ki bodo še bolj pozorni na posledice travme ter načine v smeri večje kompetentnosti ravnanja vseh, ki so v proces vpleteni. Sam postopek zaščite otroka je izjemno pomemben. Biti moramo pozorni na to, da je ustrezen, podporen, občutljiv, saj lahko le na tak način otroka podpremo na poti okrevanja po njegovi izkušnji z zlorabo in zanemarjanjem (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019, str. 202-204).

1.3.5. Čustveno varni odzivi na otroke

V knjigi *Blizu doma* avtorja pišeta o tem, da ima strokovni delavec v odnosu procesa in pomoči načeloma pozicijo skrbnika. V odnosu je tako pomembno, da zna glede na otrokovo situacijo, zmožnosti in potrebe delovati prožno in upoštevati paleto različnih zmožnosti (Bouwkamp in Bouwkamp, 2020, str. 173). Otroke z izkušnjo travme lahko že najbolj vsakdanji dogodki oddaljijo od svojega okna tolerance, in takrat se sproži proces boj/beg, ko niso zmožni nadzorovati svojega vedenja, čustev (Ayre in Krishnaamoorthy, 2021). Ko niti boj niti beg nista možna, ko akcija ne koristi, pa se razvije travma, saj je takrat otrokov oz. človekov sistem samoobrambe onespособljen (Lewis Herman, 2001).

Avtorici Mann in Kretchman-Hendricks (2017, str. 46-57) v svojem delu s pomočjo primerov v praksi predstavita, da moramo pri delu z otroki z izkušnjo travme in vzorci ne-varne navezanosti to zaznati in se ne odzvati impulzivno, ježno ter frustrirano, temveč tako, da otroku s svojimi dejanji in besedami sporočamo, da je vreden, da smo tu zanj, da razumemo, da s svojim vedenjem ne išče pozornosti, temveč izraža neko potrebo, ki ni izpolnjena. Predstavita 5 načel varnega odzivanja po programu kroga varnosti, ki se jih moramo držati pri delu z otroki z dezorganizirano navezanostjo, da jih dodatno ne travmatiziramo.

- 1. načelo: *"Tukaj sem. Vreden si."*

To načelo poudarja to, da mora skrbnik vse, kar dela, uokvirjati s sporočilom, da je tu za otroka in da si to zasluži. Po mnenju strokovnjakinje za navezanost Jude Cassidy morajo otroci vedeti, da je njihov skrbnik na voljo, če ga potrebujejo, in da so vredni tega. Pomembna je rutina, saj otrokom z vzorci dezorganizirane navezanosti predvidljivost olajša življenje in zmanjša stres. Če skrbnik začasno odide, jim je to potrebno predhodno pojasniti, v nasprotnem primeru to razumejo kot sporočilo, da bodo zopet ostali sami. Potrebujejo potrditev svoje resničnosti, da so slišani in razumljeni, saj to zanje pomeni zemetke varnosti.

- 2. načelo: *Obnašanje kot potreba*

Drugo načelo pojasnjuje, da je otrokovo obnašanje izraz resnične potrebe. Skrbniki se lahko hitro ujamejo v past, kjer sklepajo, da je kljubovalno vedenje le orodje, s katerimi pritegnejo pozornost. Namesto tega se moramo zavedati, da to zanje zgolj pomeni, da se trudijo izraziti, da želijo zadovoljiti neko potrebo oz. pri tem potrebujejo pomoč. Na svet vsi pridemo nemočni, za svoje preživetje smo odvisni drug od drugega. Ker so otroci premalo mobilni, računajo na tisto osebo, ki je fizično največ prisotna v njihovem okolju. Najmlajši otroci pa imajo že tako ali tako omejene načine komuniciranja s tistimi, ki jim lahko pomagajo. Če jih nihče "ne vidi" in "ne sliši" (potreba ni zadovoljena), jim ne preostane drugega, kot da "govorijo" glasneje (frustracija). Otroci, ki so ponotranjili vzorce dezorganizirane navezanosti, se v teku te izkušnje naučijo, da jih na splošno nihče ne sliši in da njihove potrebe ne bodo izpolnjene, razen če bodo stopnjevali svoje kljubovalno vedenje do točke, ko jih ne bodo več mogli prezreti. To, da skrbniki vedenje vidijo kot potrebo, jim omogoča, da se osredotočijo na iskanje in zadovoljevanje potrebe, ne zgolj na zaustavitev vedenja ali, še huje, kaznovanje vedenja. Pogosto se zgodi, da se otroci, ki kažejo vzorce dezorganizirane navezanosti, v enem trenutku veselo igrajo, v drugem pa se razburijo in začnejo razbijati stvari. Namesto da bi jih kaznovali, je pomembno, da skrbniki to prepoznajo kot izražanje potrebe in otroke vzamejo k sebi, ostanejo mirni in jim izkažejo svojo podporo, ljubezen in jim dajo občutek, da so slišani.

- 3. načelo: Pravilno in napačno sporočene potrebe (angl. *"cues and miscues"*)

Ne samo, da otroci z vzorci dezorganizirane navezanosti "govorijo" glasneje, če njihove potrebe ne bodo uslišane, temveč se bodo naučili govoriti tudi poseben, edinstven "jezik" svojega skrbnika, da bi ostali v bližini svojega vira preživetja. Če skrbnik ne

izpolnjuje dosledno otrokovih potreb, bo otrok ustrezno prilagodil svoje vedenje in bo začel napačno sporočati potrebe. To so zavajajoči in protislovni načini odvrčanja pozornosti, ki ščitijo otroke pred bolečino, ko je potreba izpostavljena in nato nezadovoljena. Otroci se torej naučijo pretvarjati, da nečesa ne potrebujejo, ker so se naučili, da bo skrbnik težko ali ne bo zadovoljil te potrebe. Skrbnikova naloga je, da je pripravljen preglasiti ali naglas izgovoriti, ko otrok napačno sporoča, da bi ga prepričal, da je tam zanj in da bo zadovoljil njegove potrebe. Na primer, če se otrok poškoduje, mu teče kri, on pa ne joka, zavajajoče sporoča, da ne potrebuje pomoči, ker je navajen, da je ne sme pričakovati, saj je navadno ne dobi. Zdi se, da ne ve, kako čutiti. V tem primeru je ključno, da skrbnik izpostavi in poudari, da je gotovo bolelo, je popolnoma v redu, če kdaj boli, ker je on tu, da mu pomaga in ga potolaži.

- 4. načelo: “*Biti z*”

Pri spodbujanju čustvenih odzivov otrok je ključnega pomena, da so skrbniki v trenutku prisotni, da so z njimi, kjerkoli že so. Pomembno je, da vedo, da imajo čustva, da so podprti, da čutijo. Tega otroci z dezorganizirano navezanostjo in izkušnjo travme niso navajeni, zato je zelo pomembno “biti z njimi” v intenzivnih čustvih, namesto da se jih poskuša ustaviti. Za njihovo okrevanje ni pomembno zgolj to, da izražajo svoja čustva, temveč predvsem to, da so ta validirana.

- 5. načelo: Popravilo pretrganega stika z na novo vzpostavljenim stikom

Kljub prizadevanjem skrbnikov včasih pride do situacij, ko otroke razočarajo, in do trenutkov, ko je otrokovo zaupanje v skrbnika izzvano. Tovrstne motnje in ovire v odnosu praviloma veljajo za priložnosti za popravljanje in izboljšanje, čeprav včasih predstavljajo veliko nazadovanje v odnosu. Če skrbniki postanejo preveč jezni, frustrirani, razočarani, se zaprejo in čustveno odmaknejo od otroka ali pa jih celo ignorirajo, je to za otroke z izkušnjo travme in dezorganizirane navezanosti dovolj, da jih to spomni na svoje pretekle izkušnje, ki nosijo sporočilo: “Nisi tu zame. Jaz te torej ne potrebujem. Vem, kako to deluje.” Četudi tako sporočilo ni skrbnikov namen, otrok tako vedenje zazna na tak način, ker je tega navajen. Normalno je, da se tudi skrbnik kdaj vznemiri, saj ima navsezadnje vsak človek čustva, a otrok z izkušnjo travme potrebuje precejšnjo občutljivost in veliko potrpežljivosti, če ga ne želimo retravmatizirati.

Varni odzivi na otrokov "klic na pomoč", ko njegova potreba ni izpolnjena, so torej bistveni za otrokov nadaljnji razvoj na poti do okrevanja po travmi. Ezechukwu (2017) navaja strategije, kako prepoznati in se odzvati na sproženo čustveno in vedenjsko disregulacijo pri otroku:

- Ko se sproži proces "boj" (lahko je videti kot verbalno stopnjevanje ali fizična vznemirjenost, hiperaktivnost, nasprotovanje, sovražnost), se je potrebno mirno odzvati z reflektivnimi izjavami, neverbalnimi sposobnostmi poslušanja in ne s postavljanjem vprašanj ali kaznovanjem.
- Ko se sproži proces "beg" (otrok je videti prestrašen, paničen, težko diha, želi oditi ali se izogiba situaciji), moramo otroku zagotoviti, da smo tam zanj, dajati preproste informacije in zagotoviti varen prostor. Pomagamo lahko tudi z veščinami dihanja.

Treisman (2017, str. 26-30) pojasnjuje, da je za zagotovitev varnih odzivov na otroke z razvojno travmo v prvi vrsti potrebno, da otroka dodobra spoznamo in ne sklepamo, saj je vsak otrok edinstven in prihaja z edinstvenimi izkušnjami. Travma je po njenem mnenju lahko skrita, zato jo moramo iskati pod površjem. Otroku moramo jasno in neposredno sporočiti, da so vsa čustva dovoljena in sprejeta in je popolnoma normalno doživljati celo paleto čustev. Ko se otroci bolje zavedajo, kaj se dogaja in kakšne občutke doživljajo, zlasti v čustveno nabitih situacijah, je možno uvesti strategije ozemljitve in obvladovanja. Spretnosti regulacije je treba vaditi in ovrednotiti v varnem razmerju ter jih nato preoblikovati v načrt (npr. "kartice spoprijemanja", "roka možnosti", "kolesce izbire"), da se ohrani ravnovesje vzbujenosti otroka ter zmanjša intenzivnost in trajanje prihodnje disregulacije. To lahko vključuje sprostitevne vaje, verbalne afirmacije, tehnike odvrčanja pozornosti ipd.

Otroci z izkušnjo travme potrebujejo varno zavetje, ki jim bo vrnilo zaupanje v to, da so vredni, da niso sami in da imajo nekoga, ki jim bo vedno stal ob strani. Ko o tem podvomijo in to posredno sporočajo z vedenjsko disregulacijo, jim moramo to dovoliti in se osredotočiti na pozitiven cilj, ne na kaznovanje. Ko pride do kljubovanja, moramo komunicirati v mirnem in enakomernem tonu z uporabo preprostih, neposrednih stavkov ter z odprto in sprejemajočo telesno govorico, ter šele takrat, ko je to možno, preusmerimo pozornost (Ezechukwu, 2017).

2. Opredelitev problema

Z otroki z izkušnjo ne-varne navezanosti in razvojne kompleksne travme kot posledice zlorabe in odvzema iz matičnega okolja delam tudi sama v kriznem centru Palčica. KCO Palčica je krizni center, namenjen varnim in kratkotrajnim kriznim namestitvam otrok v predšolskem obdobju (od 0 do 6 let), njihovi zaščiti in pomoči v krizni situaciji ter kakovostni in strokovni pomoči med namestitvijo (KCO Palčica, b.d.). To delo je vse prej kot enostavno. Otroci, ki so nameščeni v Palčici, imajo izkušnje z grozovitimi dogodki, katerih ne bi privoščili niti najhujšemu sovražniku. Včasih je izjemno težko, ko iz prve roke spremljaš otroka, ki doživlja hude stiske, in v popolnoma tujem okolju poskuša preživeti. Težko je, ko prvič doživiš, da otrok joka ob tvojem odhodu domov, ker ne želi da greš. Težko je, ko prvič doživiš, da ti otrok reče, da pojdi stran, in da te ne mara. Najtežje pa je, ko s tabo prvič odprto deli svoje travmatične izkušnje in misli, da si je to zaslužil, da s tem ni bilo nič narobe. Vse to so pokazatelji otrokovih ponotranjenih vzorcev ne-varne navezanosti in razvoja kompleksne travme. Opazovanje otrokovega vedenja v Palčici in odzivanja zaposlenih nanje je že na začetku mojega obiskovanja Palčice v meni vzbudilo vrsto vprašanj: "Ali je to res pravi odziv? Je to res primeren pristop do otroka, ki prihaja s tako težko zgodbo? Zakaj se otrok tako vede, kaj naj sedaj storim?" Odločila sem se, da bom to področje raziskala in tako začela snovati svojo idejo o diplomskem delu.

Otroci, ki so doživeli travmatične izkušnje, se morajo počutiti varne in ljubljene. Kadar pa ne razumemo posledic travme, si lahko napačno razlagamo otrokovo vedenje in so zato poskusi reševanja vedenja, ki ni v skladu z našimi pričakovanji, neučinkoviti in v nekaterih primerih celo škodljivi (Treisman, 2017). Razvojna kompleksna travma se v teoriji navezanosti pogosto povezuje z vzorci ne-varnega navezovanja pri otroku, kar pa je razvidno iz tega, da otrok ves čas živi v strahu in se bori za preživetje. Le redko se počuti zares varnega, kontinuirano išče zavetje, ki pa ga pogosto ne najde (Bouwkamp in Bouwkamp, 2020). Ti otroci, bolj kot vse, potrebujejo varne odzive odraslih, saj zaradi prisilne ločenosti od staršev pogosto ne verjamejo, da so vredni, ljubljene. Če so strokovni delavci v sistemu zaščite otrok, ki delajo s temi otroki, ustrezno opremljeni s tovrstnimi znanji, se lahko zgodijo čudeži. V nasprotnem primeru pa se lahko zgodi, da bodo otroka spominjali na njegove travmatične izkušnje in ga z ne-varnimi odzivi dodatno travmatizirali v najbolj ranljivem obdobju njihovega življenja, ko so izjemno dovzetni za ponotranjanje vzorcev (Menschen in Maul, 2016).

V svojem diplomskem delu sem želela raziskati, katera znanja in koncepte, vključno s teorijo navezanosti, poznajo in v svoje delo vnašajo strokovne delavke v KCO Palčica ter ali jim s svojim ravnanjem omogočajo, da med namestitvijo dobivajo čimveč izkušenj varnega odzivanja na svoje potrebe.

2.1. Raziskovalna vprašanja

RV 1: Katere teorije ravnanja in metode pomoči so temeljne pri delu strokovnih delavcev z otroki, ki pridejo v Palčico, vključno s teorijo navezanosti?

RV 2: Kakšno je znanje strokovnih delavcev o razvojni kompleksni travmi pri otroku, ki pride v krizni center Palčica?

RV 3: Kako se strokovni delavci odzivajo na otroka, bodisi ko je v stiski bodisi tudi v vsakodnevnih odnosnih situacijah v Palčici, ko se otrok ne vede skladno s pričakovanji zaposlenih, ter ali se zavedajo povezave med kompleksno travmo ter »problematičnim« vedenjem otroka kot vrsto sporočanja o njegovih čustvih in potrebah?

3. Metodologija

3.1. Vrsta raziskave

V okviru diplomskega delam sem izvedla kvalitativno raziskavo, saj sem želela izvedeti, na kakšen način se strokovni delavci in sodelavci v KCO Palčica odzivajo na otrokove stiske, ki so povezane z vzorci ne-varne navezanosti in razvojno kompleksno travmo, ter ali so s temi znanji dovolj opremljeni. S pomočjo intervjujev z vsemi zaposlenimi v KCO Palčica sem zbirala besedne opise o njihovih metodah ravnanja, izkušnjah, odzivih in jih nato analizirala na besedni način, brez rabe merskih postopkov s števili (Mesec, 2007). Raziskava je tudi eksplorativna, saj je moja tema diplomske naloge uvod v spoznavanje področja in predstavlja osnovne značilnosti izbranega pojava. Ker sem zbirala neposredno izkustveno gradivo, in je gradivo novo, je raziskava empirična (Mesec, 2009).

3.2. Merski instrument

Moj merski instrument so polstrukturirane smernice za intervju. Vprašanja sem zastavljala po smernicah za intervju, hkrati pa sem jih prilagajala tudi glede na zgodbe in izkušnje, ki so jih imele moje sogovornice. Smernice za intervju so razdeljene na 3 teme oz. sklope: znanje o teoriji navezanosti, znanje o kompleksni travmi in čustveno varni odzivi na otroka z izkušnjo travme in obsegajo 12 vprašanj odprtega tipa.

3.3. Opredelitev enot raziskovanja

Populacijo v moji raziskavi predstavlja vseh 9 zaposlenih strokovnih delavk in sodelavk v KCO Palčica. Intervjuje z vsemi zaposlenimi sem izvedla v obdobju med 9. 5. 2023 in 13. 5. 2023.

3.4. Zbiranje podatkov

Metoda, ki sem jo izbrala za zbiranje podatkov, je individualno in ustno spraševanje (Mesec, 2009). Izbrala sem delno standardiziran intervju, saj sem vprašanja pripravila že pred samim spraševanjem, nato pa sem jih prilagajala glede na povedano. Že pred časom sem vodji kriznega centra omenila, da bom v svojo diplomsko delo vključila Palčico, in že takrat se je strinjala s sodelovanjem. Posamezne strokovne delavke in sodelavke sem nato k sodelovanju povabila preko telefona, saj zaradi študentskega dela v Palčici ohranjam stik z vsemi. Vse intervjuje sem opravila v živo, in sicer v času dnevne izmene v KCO Palčica v skupni pisarni.

Pred samim začetkom spraševanja po smernicah za intervju sem svoje sogovorce vprašala, ali se strinjajo s snemanjem intervjuja, saj mi bo to bistveno olajšalo obdelavo in analizo podatkov. Hkrati sem jim zagotovila anonimnost, in sicer tako, da so vsi intervjuji označeni s črkami A-I namesto z imeni in vsi v ženskem spolu. Podatki, ki sem jih pridobila, so namenjeni potrebam mojega diplomskega dela v letu 2023.

3.5. Obdelava in analiza podatkov

Pridobljene podatke sem analizirala s postopkom kvalitativne analize (Mesec, 2009). Vse intervjuje sem prepisala na računalnik v urejeni obliki in jih označila s črkami A-I po abecednem redu. Podatke sem razdelila na enote kodiranja. Po končanem razčlenjevanju sem podatke odprto kodirala tako, da sem vsaki izjavi pripisala pojem, kategorijo, morebitno podkategorijo in temo. Podatke sem zatem kodirala še osno, in sicer tako, da sem izpisala kategorije ter jim dodala pojme, kar mi je omogočilo vpogled v ponavljajoče se pojme, ki se pojavljajo v določeni temi. (Mesec, 2009). Odprto kodiranje je dodano v prilogi B, osno pa v prilogi C.

V tabeli 3.1. dodajam primer odprtega kodiranja, na sliki 3.1. pa je razviden primer osnega kodiranja.

Oznaka	Odgovor	Pojem	Podkategorija	Kategorija	Tema
A1	Jaz imam za sabo 5 let študija socialne pedagogike in večina mojega ravnanja izhaja iz teh znanj, to je neka kombinacija psihologije in socialnega dela	Študij		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A2	osredotočam se večinoma na razumevanje otroka oz. vsakega individuuma kot svoje lastne celice, ki prihaja z nekim svojim sistemom v Palčico	Razumevanje edinstvenosti otroka		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A3	V bistvu je tudi to eno veliko vodilo zame pri delu z otroki	Pomembno vodilo pri delu		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A4	ker se precej pozna, na kakšen način otrok deluje znotraj skupine	Lažje razumevanje otrokovega vedenja		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih

					delavk in sodelavk
A5	S tem znanjem potem tudi lažje sklepaš iz informacij, ki jih dobiš o otroku	Lažje razumevanje otrokove situacije		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A6	se pa tudi kasneje izrazi, ali je otrok varno navezan ali ne	Izražanje ne-varne navezanosti		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A7	To je sicer težko reči, ker je otrok, ko je nameščen sem, v nekem kriznem, izrednem stanju, ker je odvzet iz matične družine in to zelo vpliva na njih,	Zavedanje travmatičnosti odvzema		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A8	in da bi z zagotovostjo trdila, da se stili navezanosti pri otroku transparentno izrazijo, to ne gre	Netransparentnost navezanosti		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A9	No, poznam tudi stile navezanosti,	Poznavanje stilov navezanosti		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

1. tabela Tabela 3.1: Primer odprtega kodiranja

1. ZNANJA ZA RAVNANJE STROKOVNIH DELAVK IN SODELAVK

- **Splošno znanje in osebna vodila pri delu**
 - Študij (A1, C6, E1, E3, E4, H1, I1)
 - Delo z otroki (C5)
 - Izzivi pri delu (G3)
 - Razumevanje edinstvenosti otroka (A2, C3, F4, G2, G10, H5, H8)
- **Znanje o teoriji navezanosti**
 - Poznavanje vprašalnikov za določanje stila navezanosti (A10)
 - Izobraževanje o odzivih na otroke z izkušnjo travme (B8, B9, C13)
 - Pomembna vloga primarne osebe za navezovanje stika (B11, D9, E11)

2. ČUSTVENO VARNI ODZIVI NA OTROKE Z IZKUŠNJO TRAVME

- **Odzivi zaposlenih na situacije, ko je otrok v stiski**

Žalost in pogrešanje matičnega okolja

- Prilagajanje odziva glede na otroka (C42, D48, F50)
- Odvisno od starosti otroka (A46)
- Odvisno, koliko bližine želijo (A45, D49)
- Telesna bližina (A47, B50, C43, D50, D51, E41, F53, F59, G44, I62, I66)

2. slika Primer osnega kodiranja

4. Rezultati

V nadaljevanju bom predstavila rezultate raziskave, ki sem jih pridobila s pomočjo kvalitivnega raziskovanja oz. intervjujev. Ugotovitve so razdeljene po raziskovalnih temah, kategorijah in morebitnih podkategorijah, podkrepljene pa so z izjavami intervjuvank, ki jih zaradi boljše preglednosti zapisujem z ležečo pisavo v oklepaju in dodajam številko izjave. Pri ugotovitvah, kjer izjave sestavlja zgolj beseda oz. besedna zveza, ki je v celoti opisana oz. razvidna že iz pojma, pa dodajam le številko izjave brez prepisa. Izjave intervjuvank so navedene v knjižnem jeziku. Zaradi zagotavljanja anonimnosti so vse izjave prepisane v ženskem spolu.

ZNANJE ZA RAVNANJE STROKOVNIH DELAVK IN SODELAVK

Splošno znanje in osebna vodila pri delu

V začetku intervjuja sem sogovornice vprašala o teorijah ravnanja in metodah pomoči, ki jih vodijo pri njihovem sodelavstvu z otroki, ki so nameščeni v Palčici, in odgovori so bili precej raznoliki. Kar nekaj sogovornic je povedalo, da so svoje znanje pridobile med študijem bodisi socialne pedagogike bodisi socialnega dela (*Jaz imam za sabo 5 let študija socialne pedagogike in večina mojega ravnanja izhaja iz teh znanj, to je neka kombinacija psihologije in socialnega dela (A1)*) in da opažajo uporabnost teh znanj tudi za delo v Palčici (*kljub temu pa lahko tudi tukaj vidim vzporednice z metodami dela, ki smo jih obravnavali v času študija (C6)*). Večinoma so povedale, da jih vodi predvsem razumevanje edinstvenosti otroka (*osredotočam se večinoma na razumevanje otroka oz. vsakega individuum kot svoje lastne celice, ki prihaja z nekim svojim sistemom v Palčico (A2)*), Hkrati je pa vodilo to, da moraš svoje ravnanje od otroka do otroka prilagoditi, ker vsak otrok pride z drugačno izkušnjo, drugačno travmo in drugačno starostjo (F4)). Večinoma so vse omenile, da jih vodi tudi ravnanje po občutku (*Znanje in metode črpam po samem občutku (B2)*), V bistvu bolj po občutku, po opažanjih (G7)), osebne izkušnje (*Drugače pa, mene vodijo predvsem osebne izkušnje v domačem okolju (I4)*), učenje od sodelavk (*od tega, kar sem tukaj videla od sodelavcev (B4)*), delovne izkušnje (*pa tudi izkušnje, ki sem jih pridobila pri delu na CSD, kjer sem jih pridobila res veliko, ker sem delala tudi z družino pa z mladostniki (I5)*), vpliv lastne vzgoje (*in mogoče na to vpliva tudi vzgoja mojih staršev, kakšne meje sem dobivala od njiju dveh in to izvajam doma pa tudi v službi, na zelo podoben način (F7)*), ter se zaradi pomanjkanja možnosti za izobraževanje o ustreznih metodah dela v Palčici (*Kar se tiče nekih konkretnih metod pa teorij, izobraževanj je*

tukaj zelo premalo, vmes je bila resda korona in so nam rekli, da izobraževanj takrat ne bo, in od takrat jih dejansko sploh ni bilo (B1)) veliko zaposlenih posluhuje tudi lastnega izobraževanja (*Pa pogosto iz kakšnih literatur kaj preberem (I7)*). Strokovne delavke, ki imajo izobrazbo s področja socialnega dela, pa so povedale, da jih pri njihovem delu vodijo tudi številne socialnodelovne metode in koncepti, kot na primer aktivno poslušanje (C1), ustvarjanje varnega odnosa (C2), znanje za ravnanje (C7), soustvarjanje (C8), poznavanje življenjskega sveta uporabnika (D1), iskanje virov moči (D2), grajenje na pozitivnih izkušnjah (D3), delo s posameznikom (I2) in skupinsko delo (I3). Ena sogovorka je posebej poudarila, da je za delo v Palčici zelo pomembna tudi prirojena empatija (*vzpostavljanje empatije, jaz mislim, da tega se pač ne moreš naučit, to je tisto, kar je najbolj dragoceno (D4)*).

Že v tem delu intervjuja je ena sogovornica omenila, čemur so se kasneje pridružile tudi druge, da je zelo pomembno vodilo tudi omogočanje rutine otrokom z izkušnjo travme (*Pomembno je, da otroku pustiš, da se navadi prostora, okolja, ljudi, in mu potem poskusiš razložiti, zakaj je tu, kako bo potekal dan, kako bo potekala noč, kako pri nam vse to zgleda, da ima rutino (G9)*). Glavno vodilo ene od zaposlenih je hkrati postavljanje zdravih meja (*Moje glavno vodilo je, da ne glede na to, iz kakšnega okolja prihaja otrok, je treba začeti z mejami, zdravimi mejami (F2)*) in odpravljanje nezdravih vzorcev od doma (*Da mu nekako podaš izkušnjo, da meje niso slabe in da tiste meje, ki jih je dobil pri starših, ko so bili to udarci, kriki, niso zdrave meje (F3)*). Ena sogovornica pa deli tudi razmislek oziroma dilemo, da prepletanje zelo različnih pristopov in metod ni vedno koristno (*Drugače pa moje izkušnje so take, da ima vsaka šola nekaj prav, večinoma so si tudi zelo podobne, ponavadi začnejo "kiksati" ravno tam, kjer se poskušajo razlikovati (H10)*) in se ji zdi pomembno držati zgolj osnovnih iztočnic, ki delujejo (*Osnove imajo vse iste, jaz se držim izključno tistih, za katere sem ugotovila, da mi za vsakdanje delo povsem zadostujejo (H11)*).

Znanje o teoriji navezanosti

V nadaljevanju intervjuja sem se navezala na teorijo navezanosti in skušala izvedeti, katere specifike iz te teorije se jim zdijo ključne in kako jih v delovni odnos z otrokom integrirajo, če sploh. Kar nekaj sogovork je odgovorilo, da jim znanja iz tega področja precej manjka (*Na tem področju prav specifičnega znanja nimam (G5)*), ker na to temo niso imeli dovolj internih izobraževanj (*nismo imeli izobraževanj (G6)*), in da jim ta teorija predstavlja novost v stroki (*Ko smo mi študirali, se o teoriji navezanosti ni govorilo (D6)*). Ena sogovornica pa je omenila interno izobraževanje, ki so se ga zaposleni udeležili, in sicer na temo odzivov na otroke z

izkušnjo travme (*Enkrat smo imeli eno zelo dobro izobraževanje, ko je prišla ena strokovnjakinja in govorila o tem, kako reagirat na določene stiske otrok, ki so travmatizirani, o tem, kaj doživlja novorojenček, kaj 3-letnik al pa 6-letnik (B8)*). Tiste sogovornice, ki so seznanjene s teorijo navezanosti in njenimi ključnimi koncepti, pa so teoriji navezanosti pripisale nekoliko večjo težo, saj jim zavedanje, da imajo otroci izkušnjo z ne-varno navezanostjo, pomaga pri razumevanju otrokovega vedenja (*ker se precej pozna, na kakšen način otrok deluje znotraj skupine (A4)*), eno sogovornico pri svojem delu podpira tudi poznavanje stilov navezanosti (*No, poznam tudi stile navezanosti (A9)*) in vprašalnikov za določanje stila navezanosti (*te vprašalnike, s katerimi se stile ugotavlja in na kakšen način se potem to implementira naprej (A10)*).

Več sogovornic je poudarilo pomembno vlogo primarne osebe za navezovanje stika, še posebej pri dojenčkih (*Kar se pa tiče te teorije navezanosti, se mi predvsem zdi ključno to znanje, da novorojenčki že v prvih mescih rabijo neko isto osebo, s katero navezujejo stik in je to zelo pomembno za njihov razvoj (B11)*). Povedale so tudi, da se njihova ne-varna navezanost izraža že pri samem odvzemu (*in v bistvu se vidi, da imajo ti otroci izkušnjo ne-varne navezanosti, ker oni nimajo teh stisk ločitve od svojih staršev (I11)*), hkrati pa opozarjajo na to, da je že odvzem sam po sebi za otroka tako travmatična in krizna situacija, da je težko delati zaključke, kar se tiče njegove navezanosti (*To je sicer težko reči, ker je otrok, ko je nameščen sem, v nekem kriznem, izrednem stanju, ker je odvzet iz matične družine in to zelo vpliva na njih (A7)*) in je pomembno, da otroka najprej dobro spoznajo (*Vsakega izmed otrok skušam ali skušamo obravnavati na način, ki ustreza njemu ter njegovi travmi oz. izkušnji (C11)*) in mu omogočijo pozitivne izkušnje z ustreznimi odzivi (*Vsekakor pa je pomembno zavedanje o tem, da otrok potrebuje neke pozitivne izkušnje z odraslimi osebami, ki se odzivajo na njihove potrebe, na to, kaj on čuti, vidi (D13)*) in da ozavešajo, da so odzivi zelo pomembni, saj se otrok odziva nazaj (*zavedanje, da se odziva name, na moje razpoloženje in tudi na moje travme, tega pa se poskušam tudi sama zelo zavedat (D14)*).

Ena sogovornica je v svojih odgovorih povedala tudi, kako ona vidi otroka z izkušnjo ne-varne navezanosti, in sicer, da je zelo prilagodljiv (*Ljudje mislijo, da so tukaj otroci čisto bogi in sedijo v kotu, v bistvu pa so zelo igrivi in zelo ljubeči, zelo hitro se navadijo na Palčico, verjetno ravno zaradi svoje ne-varne navezanosti (I9)*), zelo odprt (*Nekateri pridejo k nam, kot da nas že vse poznajo, takoj se vklopijo, stisnejo (I10)*), gre z veseljem in brez zadržkov v rejništvo (*Pa en pojav, ki bi ga jaz želela raziskati, povezan z navezanostjo, je to, kako grede ti otroci z*

veseljem v rejništvo (I11)) s skorajda popolnimi neznanci (Marsikateri otrok rejnike vidi dvakrat in ko pridejo ponj, gre brez težav v tuj avto, v tuje okolje, in nam veselo pomaha v slovo (I15)). Ozavestila je tudi, da se otrokova izkušnja ne-varne navezanosti v Palčici kaže tudi v njegovih stiskah pri menjavanju zaposlenih (Potrebno je ozavestiti tudi to, da dejstvo, da nas je 9 zaposlenih, ki se stalno menjamo, je tudi to kdaj problem pri otrocih z nevarno navezanostjo I12)) in navezovanje nanje ter poudari pomembnost transparentnosti in upoštevanja tega (Tudi na nas se navežejo in potem stalno sprašujejo, kdaj pa tista dela, kdo bo danes v nočni, kdaj pride tista druga, tukaj moramo biti transparentni (I13)).

Kar se tiče implementacije znanja teorije navezanosti v prakso, je nekaj sogovornic enotnih v tem, da je to kar velik izziv (*Pri našem delu je to zelo težko (E8)*), in teh znanj ne implementirajo v večji meri (*Kar se tiče implementacije pri meni sami, nekaj malega (D5)*), ker je otrok v Palčici veliko (*Zaradi velikega števila istočasno nameščenih otrok je včasih to težko zagotoviti, da bi se ustrezno odzivali na posameznega otroka ter mu nudili točno tak odziv, ki ga v danem trenutku potrebuje (C15)*) in je to problematično predvsem v primerih, ko so nameščeni tudi dojenčki (*in se mi zdi, da je to največji problem pri dojenčkih, sploh če je preveč otrok tukaj nameščenih in nam zmanjka časa in rok, da bi se sploh otroku lahko posvetili, tako kot bi se mogli (E10)*). Opozarjajo tudi, da se otrok v primeru dolgotrajnejše namestitve tukaj ne more varno navezati (*V bistvu nemogoče je tukaj zagotoviti varno navezanost, ker se preveč menjamo in ni samo ene stalne osebe, na katero bi se otrok lahko varno navezal (E9)*). Ena sogovornica je povedala tudi, da se v raziskovanje navezanosti v večji meri ne spušča (*Da pa bi preučevala konkretno, kakšen način navezanosti so imeli možnost že razviti oz. glede na izkušnje, ki jo imajo v matični družini, bodo lahko razvili, v to se pa jaz nisem spuščala (D10)*), saj meni, da ima za to premalo znanja (*ker prvo kot prvo, nimam dovolj znanja za kaj takega (D11)*) in premalo vpogleda v družinsko ozadje (*ni dovolj vpogleda v družinsko ozadje (D12)*).

Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica

V nadaljevanju sem sogovornice vprašala po njihovem mnenju oz. pogledu na to, da bi Palčica postala organizacija, kjer se daje večji poudarek na čustveno varne odzive na otroka z izkušnjo travme, ki je nameščen v Palčici. Večina sogovornic se je s tem v celoti strinjala in izrazila svojo naklonjenost temu (*Jaz mislim, da vpeljava tega znanja v prakso, ne samo v Palčici, kjerkoli, ima absolutno veliko in pomembno težo (D15)*). Menijo tudi, da so vse koristne novosti

zelo dobrodošle (*Vsaka stvar je dobrodošla, prav vsaka stvar, s katero lahko pripomoreš D18*)) in dve sogovornici sta izpostavili, da je zelo pomembno, da se v Palčici v večji meri upošteva otrokovo travmo (*in več tega bi moralo biti, še posebej v kriznem centru, kjer so res travmatizirani otroci in pridejo k nam, kjer je veliko ljudi (B17), ker tu otroci res pridejo v izrednem stanju in njihova vedenja niso toliko skladna s tem, kot če bi otrok bil v nekem domačem, podpornem okolju (A12)*). Ena od sogovork, ki se strinja z večjo implementacijo, poudari tudi pomembnost rutine, ki je za te otroke tako zelo pomembna, in se že implementira (*Jim pa mi tukaj damo rutino, kar je za njih zelo pomembno, ker preko predvidljivosti lahko dobijo večji občutek varnosti (I20)*). Glede na to, da imajo zaposlene drugačna znanja in izobrazbo, in bi zato potrebovale več možnosti za izobraževanje (*Za to bi v prvi vrsti potrebovali več izobraževanj na to temo, saj v Palčici delamo različni profili in nimajo/nimamo vsi enakih znanj (C17)*), ena sogovornica konkretno opozori na to, da je pomembno, da pa kljub temu vse izhajajo iz istih osnov (*Je pa tako, če z eno skupino otrok dela več zaposlenih, bi morali vsi izhajati iz istih skupnih točk, se vsi držati istih osnov pri tem, kako delati z otroki (F10)*). To je bilo izhodišče v odgovorih tudi pri nekaj drugih sogovorkah, ki so izrazile potrebo po dodatnem izobraževanju in željo po novih znanjih (*jaz mislim, da nikoli ni preveč izobraževanj (B13), jaz se popolnoma strinjam, da mi tukaj rabimo več izobraževanj (E14)*). Mnenja so, da se stroka nenehno spreminja in razvija (*poleg tega se tako ali tako stvari spreminjajo, vedno se nekaj novega ugotavlja (B15)*) in je to še dokaj nepoznano področje (*in je teorija navezanosti in varni odziv nekaj še nepoznanega, sploh v praksi (C19)*).

Ena sogovorka je izpostavila zelo pomemben vidik, kar se tiče izobraževanja kadra, in sicer, da bi se teh izobraževanj poleg strokovnih delavk in sodelavk (*Predvsem bi morali integracijo "trauma informed" uvesti na način, da se teh usposabljanj udeležijo tako strokovni delavci kot sodelavci (A13)*) morali udeležiti tudi zunanji obiskovalci in sodelavci (*in tudi osebe, ki pridejo občasno k nam, na primer čistilka ali pa hišnik (A14)*), saj je delo s temi otroki zelo delikatno in je treba zelo paziti na odzive (*ker kdaj pride do incidentov, ko recimo čistilka sprašuje otroka, kdaj bo šel domov, kar se mi zdi čisto neprimerno in na nek način povzroči retravmatizacijo čisto po nepotrebnem (A15)*). Torej večina je izrazila potrebo po dodatnem izobraževanju, med drugim ena od sogovork meni tudi, da na študiju ni mogoče pridobiti vseh potrebnih znanj (*Faks ti nekaj da, ampak ne pa vsega in glede tega se strinjam, da bi moralo biti več tega, vsaj izobraževanj (E15)*), druga je izpostavila tudi potrebo po intervizijah (*In mislim, da bi bilo zelo pomembno, da bi se mi kot skupina, ki delamo z otroki, redno dobivali*

in izvajali kot nekakšne supervizije, kaj delamo, kako delamo, česa ne smemo delati, zakaj (F11)).

Hkrati pa so nekatere sogovornice izrazile tudi zadržke, ki jih imajo pri pridobivanju novih znanj, predvsem glede njihove implementacije. Ena od sogovornic meni, da bi bil to v Palčici kar velik izziv in je to bolj smiselno v organizacijah, ki delujejo na področju dolgotrajne oskrbe (*ker mislim, da so ta znanja bolj ključna v kakšnih zavodih, kjer je neka trajnostna skrb, pri nas pa naj bi bila res kratkotrajna (I17)*). Druga meni, da so v praksi stvari drugačne kot v teoriji (*To je to, teorija je nekaj, praksa je čisto nekaj drugega (F8)*) in so izkušnje bolj ključne (*Tisti, ki ne dela s takšnimi otroci, ne bi smel pisat o teoriji (F9)*). Tretja je izpostavila pomisleke glede tega, kako bi se novosti obnesle v sistemu, ki je že dlje časa uveljavljen (*Moje mnenje številka 1 je vedno, da nečesa, kar je dobro, se načeloma ne spreminja (H12)*), oz. kako bi se sistem na to odzval (*Smo že videli, da so mnoge novitete lahko vnesle hudo zmedo v sistem in ga celo zrušile (H13)*), ker meni, da trenutni sistem popolnoma funkcionira (*Druga pripomba pa bi bila, da dodatna znanja nikoli ne škodijo, samo ne smejo pa postati zveličavna v tem smislu, da zrušijo vse, kar smo v vseh teh letih doživeli, ker smo dobili v 99% primerih same pohvale (H14)*) in se boji, da bi se zaradi morebitnega odstopanja lahko delala škoda (*Skratka, hočem reči, da če bi uvedli nek sistem, ki se z našo prakso ne bi ujemal, se močno bojim, da bi bil lahko kontra učinek, če se preveč obesimo na eno teorijo, in začnemo secirat otroka (H15)*).

Znanje o razvojni kompleksni travmi

Raziskovala sem tudi, po katerih znakih oz. simptomih strokovne delavke in sodelavke v Palčici pri posameznem otroku prepoznajo, da je bil pred vstopom v Palčico izpostavljen številnim in kompleksnim obremenjujočim izkušnjam, ki so povezane z razvojno kompleksno travmo, torej na kakšen način so opremljene z znanjem o razvojni kompleksni travmi. Vse sogovornice so odgovorile, da so simptomi, po katerih prepoznajo izkušnjo s travmo, zelo odvisni od otroka (*To je spet čisto odvisno od otroka, ker je na tisoče primerov, čisto različno (E17)*), od razvojne faze (*Je pa tudi odvisno, v kateri razvojni fazi je otrok (A19)*). Veliko jih je omenilo, da veliko otrok pripoveduje o svojih travmatičnih izkušnjah od doma (*Če se lahko že izraža z besedami, ponavadi še preden pride do pokazateljev, kar sami povedo in govorijo o svojih izkušnjah od doma (A18)*). Najprej pa izkušnjo s travmo same opazijo na razvojnem primanjkljaju glede na starost (*neosvojeni razvojni mejniki, to se kdaj pokaže, ko recimo 3-letni otrok še ne zna držati žlice (A24)*) in podlagi otrokovega vedenja, ki sporoča stisko (*Če*

govorimo o nekih konkretnih znakih, ki se več ali manj izražajo v vedenju otrok (D25)). Večina je te oblike vedenj opredelila kot agresivna (*potem kakšna agresivna vedenja kot preusmerjanje nasilja, recimo "tako se je meni dogajalo, tako bom jaz delal do drugih" (G27)*), samopoškodovalna (*Tudi samopoškodbena vedenja, tega je kar veliko (G26)*), preokupirana (*Ali pride v hudi stiski, da se ne odlepi od socialne delavke (F28)*). Kaže se tudi v težavah s prehranjevanjem (*Pri hrani isto, nekateri se pretirano nažirajo, ali pa odklanjajo hrano v celoti (G25)*), težavah s spanjem (*Ampak potem pride ta faza, ko preneha ponoči spat (F32)*), imajo nočne more (*Zbujal se je pa verjetno zaradi tega, ker je sanjal o tem, in mu je bilo grozno (E22)*), prihaja do uhanjanja urina in blata (*do težav pri čisto osnovnih fizioloških potrebah, kot recimo uhajanje blata in urina (A23)*).

Omenjajo tudi, da nekateri otroci pridejo vidno zanemarjeni (*totalno zanemarjenost (G16)*), nekateri pridejo tudi poškodovani (*Ko otroka pregledamo, je kdaj moč videti modrice od udarcev (G20)*) in so pogosto otrpli (*ali pa niti s socialno delavko noče biti, ampak se skriva v en kot in tam joka, otrpne (F29)*), še posebej tisti, pri katerih obstaja sum na spolno zlorabo (*Pa pri otrocih, kjer je sum spolne zlorabe, je pri tuširanju zelo očiten pokazatelj, ker enostavno okamenijo, in padejo v trans, medtem ko se drugi otroci med tuširanjem igrajo z račkami in se špricajo (I30)*), boječi (*lahko pa tudi boječ (C22)*), zaprti vase (*Tisti, ki so bolj zadržani, pa zelo redko sploh spregovorijo (F39)*), izolirani (*izoliranje, sploh tisti prvi stik, ko te otrok ne pozna (B22)*), sramežljivi in zadržani (*Npr. eni otroci, ko pridejo k nam, ne povejo takoj, ker morajo dobiti občutek varnosti in se "udomačiti" tukaj, in lahko se vidi najprej ta zadržanost (E18)*) in ne vzpostavljajo očesnega kontakta (*to je tudi velikokrat pri teh starejših otrocih, ko se v bistvu bojijo pogledati nekoga v oči (F48)*), veliko jokajo (*Smo imeli primere, ko so otroci po več dni neprestano jokali na kavču in v kotu (E19)*) in doživljajo veliko stisk (*Zelo značilni pa se mi zdijo tudi otrokove reakcije oz. izpadi, ko ga sploh ne moreš pomirit (I26)*).

Več jih je omenilo tudi to, da veliko otrok pogosto reagira na določene predmete, ki jih verjetno spominjajo na njihove travmatične izkušnje (*Bil je tudi en primer, ko si je sodelavka pas popravila, in on je gledal tisti pas, in popolnoma okamenel, torej izkušnja z nasiljem v domačem okolju in ga je to asociralo (I23)*), se zato bojijo odzivov odraslih (*Na primer prestrašenost, ko otrok naredi nekaj, kar ni v skladu z nekimi pravili, vsaj on tako misli, in ko ti prideš, se ustraši, ker ne ve, kako boš reagiral, ker pričakujejo nepravilne odzive odraslih (I22)*) in se pogosto tudi izogibajo katerega od zaposlenih (*eden od zaposlenih mu ne ugaja več, kar jaz povezujem s tem, da ga velikokrat spominja na koga (F36)*). Torej zaznavajo oblike vedenja

in čustva, ki so povezana s strahom in disociativnostjo, po drugi strani pa je večina omenila tudi otroke, ki izražajo popolnoma obratne oblike vedenja in čustva, ki pa so prav tako posledica travme, kot npr. pretirana odprtost (*otrok, ki brez težav pride v Palčico, in te objame, z vsemi je takoj najboljši prijatelj, z otroki, odraslimi, brezmejen (F38)*), vzpostavljanje stika z neznanci (*se brez problema stisne k neznani osebi in daje poljubčke (B25)*) in vznemirjenost (*je vznemirjen (B26)*).

Torej teh znakov je veliko. Ena sogovorka je dejala, da jih je vedno mogoče zaznati (*Res so različni te znaki, so pa večinoma res vedno prisotni (B28)*), druga pa je rekla, da je stvar slabo razvidna (*Moram ti reči, da pri $\frac{3}{4}$ otrokih zadeva niti slučajno ni razvidna (H16)*). Temu se pridružuje tudi nekaj drugih, ker pravijo, da težko zaznavajo simptome (*V bistvu, ko pridejo, zgledajo, da so kar v redu, "mogoče pa ni bil tako stravmiran", si misliš (F31)*). Več pa jih je poudarilo, da je potrebno biti zelo pozoren pri delanju zaključkov (*Pri otrocih čisto vsakega vedenja pa tudi ni prav, da se diagnosticira, ker ni vsako otrokovo dejanje posledica travme, temu se jaz poskušam malo izognit (I32)*), kaj so zares simptomi travme (*da bi pa upala trdit, da je to posledica travme, mislim, da imam premalo znanja in premalo vpogleda v določene zadeve D28*)), in je zelo pomembno v prvi vrsti najprej otroka celostno spoznati (*Kot strokovna delavka posvečam veliko pozornosti temu, da v začetnih dneh namestitve otroka pozorno opazujem in raziskujem, katera so tista vedenja, ki pri njemu izstopajo in kakšne oblike pomoči sprejema (C26)*) in se izogniti diagnozam (*skušam pa ne ravnati kot ekspert na področju, kjer to nisem, in raziskujem tisto, kar je možno, opazujem odziv, izhajam iz tistega, kar pač znam (D31)*). Ena sogovorka je še posebej izrazila svojo dilemo glede tega, kaj sploh imamo za travmo pri otroku (*Tukaj bi se lahko zelo lovili glede tega, kaj sploh je travma (D19)*), in je zaupala, da je za kaj takega potrebno veliko specifičnega znanja (*Tukaj bi se lahko zelo lovili glede tega, kaj sploh je travma (D20)*), si pa vsekakor prizadeva, da se čimbolj ustrezno odziva (*Na podlagi tistega znanja, ki ga imam, se poskušam ustrezno odzivati (D30)*).

V nadaljevanju sem se z istim vprašanjem navezala še na dojenčke, torej želela poizvedeti, na kakšen način razvojno kompleksno travmo prepoznajo pri dojenčkih in malčkih. Navezujoč se na zadnjo ugotovitev, so tudi tukaj nekatere poudarile, da je to težko zaznati (*Če je novorojenček tam do pol leta, bolj težko opaziš karkoli, ker tudi travme kot take ne dojema na tak način (E26)*) in da je pri dojenčkih prezgodaj govoriti o travmi (*Pri dojenčkih se mi zdi malo prezgodaj govoriti o travmi oz. za kaj točno gre (E30)*) in se srečujejo z dilemo o vplivu travme na dojenčke (*Nekateri pravijo, da se dojenčkom te zgodnje travme blazno vtisnejo v*

spomin, drugi pravijo, da to vse pozabijo, jaz upam, da je tudi ta konkreten dojenček pripravljen pozabiti, kaj se mu je v začetku življenja dogajalo (H28)). Druge pa govorijo o tem, da so najbolj pogosti znaki pri dojenčku razvojni primanjkljaj glede na starost (pa neki vidni primanjkljaji, ko se ne odziva, pa naj bi se na tisti stopnji že odzival, torej razvojne težave (D35)), apatičnost (Pri dojenčkih bi jaz rekla, da je to apatija (A25)), pomanjkanje joka (Včasih pa so tu dojenčki, ki sploh ne jokajo, dejstvo je, da dojenčki morajo takoj zadovoljit svojo potrebo, ker je ne zna "odložiti", tega se otrok nauči kasneje, in kakšni dojenčki, ki so že eno uro budni v posteljici, ne zajokajo (I36)), odziva na okolico (pomanjkanje odziva na okolico (D34)) in očesnega kontakta (učki se ne premikajo oz. nima očesnega kontakta (G29)). Nekateri opazajo tudi pretirano občutljivost (ponavadi so zelo občutljivi (I34), pa seveda občutljivost na zvok (B31)). Veliko jih omenja tudi zdravstvene težave (Pri dojenčkih večinoma ob pomoči patronažne, že sama pove, da recimo nazaduje pri kilaži (G28)), predvsem pa abstinenčno krizo oz. odtegnitveni sindrom (Ja, pri novorojenčku je to lahko abstinenčna kriza, če je šlo pri mami za odvisnost (B29)), tresavico (veliko imajo tikov ali kako naj rečem, trzajo (F42)) in težave pri prehranjevanju (cucljat ne znajo velikokrat, ker so, po mojem, tako navajeni v nekem stresu jesti, da sploh ne znajo v miru (F45)) ter s spanjem (Po navadi se ves čas zbuja (F46)). Poleg tega, da pri nekaterih dojenčkih opazajo pomanjkanje joka, pa jih je veliko omenilo tudi, da je pri drugih možno opaziti neutolažljiv jok (Lahko je pa drug ekstrem, ko pa dojenček ves čas joka (I37)), nemirnost (Pri novorojenčkih se vidi tako, da so zelo nemirni (F41)). Nekaj jih omeni tudi, da želijo več bližine (ga ne smeš dat od sebe, je zelo lepljiv (I38)) in se navadno bolj navežejo na eno osebo (ali pa se bolj navežejo na enega izmed zaposlenih (C29)) in zato več jokajo, ko te osebe ni zraven (ter kažejo stisko na tak način, da jokajo, ko ta zaposleni npr. zapusti prostor ali ga ni v bližini (C30)).

Ena sogovorka pa je na koncu izpostavila vidik, ki meni, da ga je prav tako pomembno poudariti, in sicer, da opaza, da se otroci z izkušnjo travme v življenju dobro znajdejo (*Tukaj bi izpostavila še eno zelo pomembno stvar, in sicer, okej, saj ti otroci nimajo občutka navezanosti, ampak v tretjem svetu ogromno otrok preživi grozljive stvari po vseh naših standardih, pa se strašno dobro znajdejo (H22)), so zelo trdoživi (To pomeni, da je to dokaz, da je otrok zelo trdoživo bitje, bolj kot si mi mislimo (H23)) in je "vatiranje" pogosto past (Mogoče ravno s tem, če ga preveč vatiramo, ga lahko uničimo in v marsičem bolj ogrožamo (H24)) in poudarja pozitivno plat izkušnje s travmatičnimi dogodki (Konec koncev, morda so starši teh otrok celo koristni na nek način, da jih vsaj naučijo, da življenje ni vedno ena sama poezija (H25)).*

Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok

V nadaljevanju intervjuja sem se osredotočila na enega izmed izjemno pomembnih vidikov v sistemu zaščite otrok, in sicer na možnost retravmatizacije, povzročanja dodatne travme, in sogovorka vprašala po tem, koliko se zavedajo, da so otroci s predhodno izkušnjo travme lahko dodatno travmatizirani v sistemu zaščite otrok, in na kakšen način po njihovem mnenju pride do tega, če mislijo, da obstaja tveganje za to. Niti ena sogovorka ni v svojih odgovorih povedala, da tega ne zaznava, temveč trdijo, da za to obstaja veliko tveganje (*Jaz mislim, da se ga da v sistemu brez problema dodatno stravitizirati (B37)*) in obstajajo številni različni dejavniki, ki to povzročajo. Ena od sogovork je tu izpostavila že sam odvzem iz matičnega okolja, ki je za otroka najhujša travma (*Največja travma je že samo to, da otroka odvzameš iz varnega okolja (E31)*). Njegovi starši so namreč vse, kar pozna, in to je zanj najpomembnejše, čeprav je to okolje za njegov razvoj ogrožujoče (*Varno okolje v smislu primarne družine, to je za otroka vse, kar on pozna, in to mu pač predstavlja varnost, ne glede na to, kakšni so starši in je že to huda travma E(32)*). Ravno ta ločenost od staršev je za otroka zelo travmatična izkušnja (*Največja travma v tem sistemu je ravno ta ločenost, sicer so odvzeti na podlagi pravnomočnega sklepa, ampak vseeno pa morajo iti oni čez to in jim ni lušno (E37)*). Vse sogovorke so primarno izpostavile trend daljšanja namestitev v Palčici, torej da so otroci predolgo tam (*Jaz mislim, da zaradi tega, ker so otroci tukaj tako dolgo nameščeni, kljub temu da naj bi bili le kratkotrajna namestitev, do te retravmatizacije pride prevečkrat (A32)*). Nekatere trdijo celo, da gre, na nek način, v tem primeru že za institucionalizacijo otrok namesto za začasni ukrep (*Kdaj imam občutek, kot da smo neka sirotišnica, to je dejansko postalo institucionalno varstvo (I41)*, *Torej s tem podaljševanjem vse to samo množimo, katastrofa se dela, v reševanju ene zlorabe smo povzročili drugo (H33)*, *Absolutno je predolga namestitev v KCO institucionalna zloraba (D47)*). Večina je izpostavila, da je v tem primeru zelo problematičen otrokov občutek zapuščenosti (*in je to zanj sporočilo: "prej nisem bil slišan, viden, nisem pomemben, nihče me ne mara, ostali odhajajo, jaz sem že vedno tu, res me nihče ne mara" (D46)*) in negotovosti (*Negotovost je pa za otroka huda travma, ni hujše travme, kakor to, da ne ve, kje je, kaj se bo zgodilo z njim (H31)*).

Prav tako so izpostavile, da je nameščanje novorojenčkov, ki v Palčici ostanejo predolgo lahko zelo problematično iz vidika navezovanja (*Pa pri dojenčkih je tudi problem, da jih ima po rokah toliko različnih ljudi, tista primarna, ena oseba pa je za njih res ključnega pomena, tukaj pa tega ne dobi, in če je več mesecev novorojenček tu, je škodljivo zanj (I43)*), več jih je isti

problem izpostavilo tudi pri večjih otrokih (*Problem je navezanost, ker otrok išče nekoga, da bi se z njim lahko počutil varnega, in išče tistega človeka, ki mu ustreza (G43)*). Navezovanje otroka na zaposlene pa je lahko zelo problematično in izzove številne stiske, posledično povzroči dodatno travmo, saj se zaposleni menjavajo (*Potem pa se zgodi, da je jok, ko gre ta zaposleni od službe, ves čas so vprašanja, kdaj bo prišel nazaj (G35)*), urniki so nepredvidljivi in niso ustaljeni (*Problem je tudi, kot sem že prej omenjala, da se otrok naveže na nas, potem pa gre kdo na bolniško, dopust, in ima otrok stisko, ker ne razume, zakaj te zdaj 3 tedne ni (I42)*), prav tako se menjavajo drugi otroci (*menjajo se ostali otroci (D42)*). Ko otrok po dolgotrajnejši namestitvi zapusti Palčico, nekatere poročajo o stiskah (*Dolgoročno je problem tudi navezanost na Palčico, da misli, da mu bo tukaj najlepše, niti noče nič slišat o rejniški družini, bi raje tukaj ostal, tukaj mu je lepo (G36)*).

Ena sogovorka je izpostavila tudi problem izolacije iz okolja (*izolirani so iz socialnega okolja (D43)*), pričevanja incidentom v Palčici (*priča so marsičemu (D44)*), večinoma povezanih z medvrstniškim nasiljem (*Tudi to medvrstniško nasilje, ko en otrok drugega udari, lahko je bil en otrok doma žrtev fizične zlorabe, in je to zanj podoživljanje (I56)*). Druga sogovorka je omenila tudi to, da se otroci med seboj pogovarjajo o svojih izkušnjah od doma in je to tudi lahko retravmatiziranje (*Problem je pa tudi, da ko se otroci med sabo igrajo, si marsikaj povejo, to je v bistvu podoživljanje svoje lastne travme in primerjanje travme z drugimi (G37)*). Ena od sogovork je glede tega izpostavila prav dolgotrajnost postopkov, ki v zadnjem času trajajo po več mesecev (*Zdaj pa trajajo postopki tudi po 6 mesecev in več (H32)*). Meni, da je tako zaradi starševskih pravic (*Tako se zavleče pa zaradi tako imenovanega konflikta interesov, ker sodišča želijo ustreči tudi staršem (H34)*), do česar pa je kritična, saj trdi, da je v prvi vrsti pomembna korist otrok (*Če center stoji za svojo odločitvijo za odvzem, starši tukaj nimajo pravoglasa in ne morejo potem oni odločat, kaj se bo z otrokom zgodilo (H35)*).

Prav tako jih je več izpostavilo, da otrok z izkušnjo travme potrebuje določene obravnave, ki pa mu v Palčici zaradi narave dela in pomanjkanja strokovnih znanj (*ki ni institucija s posebnimi strokovnimi znanji in ne more otroku zagotoviti obravnave v obliki strokovne pomoči predelave travme (C34)*) niso zagotovljene, kot na primer bolj celostno obravnavo (*saj v procesu zaščite travmatiziran otrok pogosto ne dobi celostne obravnave, ki bi jo potreboval (C32)*), psihološko pomoč (*Problem je tudi, ker tukaj nimamo neke osebe, npr. kakšen psiholog, ki bi z otrokom predelal travmo (G36)*), terapijo (*tukaj nudimo le namestitvev, vodenje,*

rutino, nima pa neke čustvene terapevtske podpore (G39)) in metode predelave travme za otroke (učenje metod predelave travme, prilagojene otrokom (C38)).

Vse pa so kot zelo pomemben dejavnik, ki v Palčici otrokom lahko povzroči dodatno travmo ali retravmatizacijo, omenile neustrezno odzivanje zaposlenih na otroke. Poudarile so, da se to absolutno ne dogaja zavedno in nalašč (*Je pa tukaj pomembno omeniti tudi reakcije zaposlenih, človek pogosto naredi napako, pa se sploh ne zaveda, da je to dodatna travma (I52)*), in se vsi zelo trudijo (*Verjamem, da se vsi maksimalno trudimo, da na pravi način probamo pristopiti do otroka (A39)*), najpogosteje pa so neustrezni odzivi posledica tega, da imajo premalo vpogleda v družinsko ozadje (*Mi zelo malo vemo o otroku, tudi center, ko naredi odvzem, pogosto zelo malo vejo, pa tudi sklepa ne dobimo takoj, in pogosto sploh nič ne vemo (I53)*), premalo znanja (*Mogoče ne zna drugače (F24)*), zato izražajo tudi potrebo po dodatnem izobraževanju (*Mogoče bi bilo bolje, da bi imeli več različnih izobraževanj na tem področju (A35)*) in znanju za ravnanje (*Mi moramo tukaj te stvari opaziti in moramo s tem znati delat, da se pozanimamo o otroku in ga spoznamo (B40)*). Ena sogovorka je izpostavila, da pri tako zahtevnem delu lahko pogosto pride do negotovosti o tem, kaj je prav (*Zdi se mi, da je to res eno tako delo, kjer slediš znanju in intuiciji, a včasih ne veš, ali je čisto prav, kar delaš (A44)*), in se otrokova predhodna izkušnja s travmatičnimi dogodki lahko zelo hitro spregleda (*reagiraš tako, kot bi reagiral na otroka, ki nima izkušnje s travmo, torej nimaš tega ves čas v mislih (A38)*). Poleg tega je v primeru veliko nameščenih otrok težko zagotoviti individualni pristop, in zato delo z njimi postane kot "tekoči trak" (*Če pa je otrok 9-12, kot je v zadnjem času stalna praksa, pa to postane tekoči trak, in težko pri vsaki glavi razmišljaš, kako ravnati (I61)*).

Kot neustrezne odzive zaposlenih na otroke, ki se pojavljajo v Palčici, sogovorka izpostavi zrcalno agresijo (*Včasih je pri odraslih tudi ta zrcalna agresija, ko otrok izraža neko hudo agresivno vedenje, ti se pa v tem trenutku tako ustrašiš, da niti ne moreš pristopiti mirno, zame je to najtežje (A41)*) oz. burne odzive (*Ja, na žalost je tako, da se včasih zgodi, da pri nekom od nas otrok pritisne na eno tipko, se ne zna ustavit, in v bistvu otroka ponovno travmatiziraš (F16)*), sprožanje negativnih spominov (*In to je problem, ker lahko obstaja nekaj, ki se nam ne zdi travmatično, ki pa je njega doma grozno zaznamovalo, in se tukaj ponovi, seveda pride do ponovne travme, mi pa sploh ne vemo (I54)*) in so izpostavile, da je potrebno biti pri tem izjemno pazljiv (*Z otrokom, ki je travmatiziran, moramo biti zelo pazljivi (B38)*). Ena sogovorka je zaupala, da se, sicer občasno, dogajajo nesprejemljive stvari, kot je povzročanje dodatnih čustvenih stisk (*včasih se na žalost tudi pri nam zgodi, da je otrok na nek način tudi pri nas*

žrtev nekega čustvenega nasilja (F12)), odklanjanje dobrin otroku že vnaprej (*Ti mu moraš postaviti meje v trenutku incidenta, ne moreš pa mu reči vnaprej "ja vsi otroci bodo kasneje dobili nekaj, ti pa ne boš, ker si včeraj to pa to naredil"*). Kaj ima to veze s trenutnim stanjem? (F18), dajanje vzdevkov (*Poleg tega, da se otroka naziva z imeni, ki niso primerna, tudi do tega pride, da se jim daje neprimerne nadimke* (F19)). Sicer meni, da gotovo ni zlonamerno, ampak otrok ne razume šale in je to zanj lahko travmatično (*Mogoče so take stvari mišljene v hecu, ampak otrok ne ve, kaj je hec, otrok tega še ne razume. Tisto kar sliši, tisto razume* (F20)), ignoriranje stiske (*ko ima otrok stisko, se ga kdaj ignorira, saj ni treba, da ga imamo neprestano v naročju, ampak ko ima stisko, takrat je treba stopit tja, ne ga ignorirati* (F21)), spregledanje in preslišanje nekaterih incidentov (*Hujše incidente je treba potem tudi zapisat. To za sabo potegne od sodišč, do vsega, nihče tega noče in mogoče se tudi zaradi tega ene stvari spregledajo, preslišijo* (F22)).

Nekaj sogovork je kot možnost retravmatizacije v Palčici izpostavilo tudi stike s starši, kjer so si enotne, da imajo pomisleke glede njihove koristnosti (*Pa kar se tiče stikov s starši, se mi zdi dvorezen meč, res ne vem, koliko so dejansko v korist otroku* (I46), *Drastično poslabšanje lahko opaziš tudi po stikih s starši, te stiki lahko pogosto povzročijo hudo obnovo travme, in se sprašujem, koliko so zares koristni* (H36)), saj jih nekatere vidijo kot ponavljanje odvzema (*Jaz bi stike zelo omejila sploh tam, kjer je treba otroka dobesedno iztrgat iz rok staršev, ker joka, praska, noče, da grejo, na tak način se odvzem ponavlja spet, in spet, in spet* (H37)), poleg tega so nedosledni (*Postopki glede stikov se zdaj tako vlečejo, da pogosto otrok na začetku po odvzemu mesec ali še več starša ne vidi, potem se spomnijo otroku dodelit stike in spet vidi starše, potem spet gresta, ne ve kaj pričakovat* (E34)) in včasih otrok v istem obdobju dobiva obiske tako staršev kot rejnikov, kjer lahko pride do zmedenosti (*Pa tudi medtem ko spoznava rejnike, da ima vmes še stike s starši, se mi zdi, da ga lahko zelo mede* (I49)). Ena sogovorka je izpostavila svoj pomislek tudi glede izvajanja stikov brez nadzora, kjer lahko brez njihove vednosti pride do povzročanja retravmatizacije, ali pa celo dodatne travme, ker ne vedo, kaj starši z otrokom med stikom počnejo, o čem z njim govorijo (*Sploh imam pomisleke pri stikih, ki niso pod nadzorom, ker nimaš pojma, kaj se dogaja, kaj starš otroku govori* (I47)).

Odzivi zaposlenih na situacije, ko je otrok v stiski

Druga osrednja tema mojega diplomskega dela so čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme, in v tem delu me je zanimalo, kako se zaposlene odzivajo na različne situacije, ko otrok izraža različna čustva, je v stiskah. Najprej me je zanimalo, kako oz. na kakšen način se zaposlene odzovejo v situaciji, ko je otrok žalosten, joka, pogreša svoje matično okolje oz. svoje starše ali skrbnike. Kar nekaj jih je dejalo, da zaradi razumevanja edinstvenosti otroka svoj odziv prilagajajo glede na posameznega otroka (*Vsekakor presoja pa videnje tega, kaj je v določenem trenutku za določenega otroka sprejemljivo (D48)*), glede na njegovo starost (*odvisno je tudi od starosti otrok, a se lahko bolj poglobljeno pogovarjaš, ali ne (A46)*), njegovo željo po bližini (*ko otroci prihajajo, vedno najprej preverjam, koliko bližine v nekem trenutku v določeni fazi prenesejo (D49)*). Vse sogovornice so odgovorile, da se v taki situaciji odzivajo s telesno bližino, če jo otrok sprejme (*Jim daš možnost, da sedijo ob tebi in se lahko pocrkljajo (F53)*), ponudijo objem (*Prvo kot prvo, ga objameš (E40)*), validirajo in normalizirajo njegova čustva ter izrazijo razumevanje teh občutkov (*poveš, da jih razumeš, da je težko in da je popolnoma razumljivo in nekaj običajnega, da pogrešajo svoje starše in jih majo radi (A49)*).

Veliko jih je poudarilo tudi, da je zelo pomembno, da so z otroki transparentni in iskreni o tem, zakaj so tu (*Predvsem pa z iskrenostjo, jaz sem mnenja, da se otroku ne sme lagat, ker s tem lahko povzročiš še večjo škodo in se mu nekako iskreno, primerno njegovim letom, lepo razloži, zakaj je tukaj, da se bo uredilo (B47)*) in na tak način na ustrezen način osmislijo njihovo bivanje v Palčici, da se čimbolj omili ta negotovost (*Ko starejši otroci sprašujejo o svoji družini in kaj bo z njim, mi pač teh odgovorov žal nimamo, zato mu jih tudi ne damo, in je logično, da potem pogreša, ker živi v negotovosti in ne ve, kaj se bo zgodilo z njim (I63)*). Trdijo tudi, da je v taki situaciji zelo pomembno ustvariti varen prostor za izražanje čustev (*Poskusimo mu razložiti, da je tukaj varen, da lahko pove stvari, da se bodo spremenile na bolje, da se trudimo, da ga ni treba skrbeti, da bi se stvari, ki jih je doživel, ponovile (G46)*), s pomočjo pogovora (*Njihova čustva so zelo pomembna, zato pri starejših pogovor (I65)*) krepi njihovo občutek varnosti (*in mu zagotoviti občutek varnosti, da lahko to izrazi in pove (B43)*), predvsem pa ga aktivno poslušati (*Predvsem je treba poslušati (B41)*), slišati njegov glas (*predvsem pa slišati njegov glas in je to v bistvu vse, kar rabi (B49)*) in ga potolažiti (*ga mirno skušam pomiriti*

(D52)). Če pogrešajo starše in želijo govoriti o njih, sta 2 sogovorki povedali, da je pomembno, da se staršev ne ponižuje (*In pomembno je, da nikoli ne ponižaš njegovih staršev, tega ne smeš narediti* (F52)), kvečjemu se otroku pojasni, da početje njihovih staršev ni bilo v redu (*Trudiš se tudi v te smeri, da dobi to zavedanje, kar se mu je zgodilo doma, ni bilo pravilno in da se ne bi nikoli smelo zgoditi* (G48)), da se otroka poskuša osvoboditi občutka krivde (*V takem smislu, na otroški način, otroku razložimo, da on ni nič kriv* (G50)) in mu, ko je čas za to, tudi transparentno razložiti koncept rejništva, in sicer v njegovem osebnem jeziku (*da ko se bodo stvari uredile, da bodo šli bodisi domov bodisi v drugo družino, kar se res omeni čisto proti koncu bivanja otroka, da se mu ne daje nekih pričakovanj in dodatnega strahu* (A51)). Več jih je povedalo tudi, da po tem, ko izrazijo svojo podporo, običajno poskušajo preusmeriti otrokovo pozornost (*in potem iz njegovih pripovedi navežem na to, kaj bi rad zdaj tukaj počel, kaj bi se igral, in pozornost na to preusmerim* (E47)) in upoštevajo njegove želje (*Pa ne vem, te potem načeloma oni povabijo, da gresta delat nekaj in greš, se mu posvetiš* (F55)). Ena sogovorka pa je povedala, da če se to vedenje pri posameznem, malo večjem otroku, ves čas ponavlja, to sčasoma začne ignorirati (*Če se pa to velikokrat ponavlja, pa začneš to sčasoma malo ignorirati* (F56)), ker ni vsaka izražena stiska zares stiska (*Ni vedno toliko huda stiska, kot je tudi neko iskanje pozornosti* (F57)), včasih gre le za iskanje pozornosti, ki izhaja iz tega, da nečesa ni dosegel (*Ni bil vključen v igro ali pa je nekaj prosil in si rekel ne, potem poskusi na drug način, in si misli "bom pa šel v naročje in tako dobil pozornost"* (F58)).

Sledilo je vprašanje o tem, kako se odzovejo na otroka, ko se vede agresivno, destruktivno, tepe sebe in druge, torej izraža ekstremna čustva, ki so povezana z jezo, agresijo. Ena sogovorka je povedala, da je v prvi vrsti zelo pomembno zavedanje, da je to čustveno hudo obremenjujoča situacija za vse vpletene (*To je pa malo težje, ker je to situacija, ki je čustveno obremenjujoča tako za zaposlene kot tudi za druge otroke, ki to opazujejo* (A53)). Vse sogovorki so si bile enotne v tem, da je treba ostati miren (*Najprej pa sebe pomirit, preden človek pristopi* (D58)), kar je včasih težko (*Saj to ne rata vedno, veš, meni pogosto ne uspe, ampak rabiš tisti klik v glavi, "daj, bodi mirna, pa lepo pristopi"* (D59)), a nujno. Prav tako so povedale, da je zaradi zaščite ostalih (*Jaz osebno se odzovem tako da, recimo če je agresiven do ostalih otrok ali zaposlenih, zaščitiš ostale in ga umakneš* (B51)) in možnosti retravmatizacije opazovalcev (*Ampak je pa tukaj drug problem, ko je agresiven do drugih, ker ko so vpleteni drugi otroci, pa ne smeš dovoliti niti da jih tepe niti da to gledajo* (I68)) tovrstno vedenje treba takoj ustaviti (*Kakršnokoli nasilje, poškodovanje, samopoškodovanje nemudoma ustavimo* (C48)). Več jih je povedalo, da to storijo tako, da otroka fizično primejo in držijo ob

sebi (*Absolutno fizični prijem, pa ne nasilje, ampak tudi fizična omejitev pride v poštev, torej otroka prijet, če je treba, v takšni meri, da ne poškoduje sebe ali drugih (D56)*), mu hkrati zagotavljajo varnost s svojo prisotnostjo (*In ponavadi je tako, razmečejo sobo, kaj "tolčejo", jaz jih pač pazim, sem takrat zraven njih, da pazim na varnost (E56)*), spuščajo prijem, ko se začne umirjati (*v trenutku, ko se bo umirja, pa ta prijem sproščaš in vedno bolj, ko čutiš, da se otrok umirja, vedno bolj tudi spuščáš ta prijem (A59)*) in se z njim pogovorijo, ko se umiri (*Ko pade ven iz tega afekta, pa seveda pogovor (D57)*). Nekaj sogovork je prav tako poudarilo, da se po pomiritvi z otrokom pogovarjajo o čustvih (*O čustvih se z otrokom, starosti primerno, tudi pogovorim, ko menim, da je v stanju, da bo informacije sprejemal (C58)*) in ga poskušajo spodbuditi k temu, da naslednjič namesto uporabe fizične sile pove, kako se počuti (*Rečem "lahko si jezen, lahko si žalosten, ampak ne na način, da škoduješ drugim ali uničuješ stvari" (F68)*), in da svojo frustracijo lahko preusmeri v predmete, namesto v ljudi (*npr. da namesto tega, da tepemo druge, brcnemo v kavč, ker kavča nič ne boli (E59)*), "*Pojdi tja, zbrcaj vzglavnik, kriči, ne moreš pa metati stolov, ker je to nevarno za druge" (F69)*).

Nekaj sogovork je izpostavilo, da je otroku treba dati možnost in prostor, da lahko ta ekstremna čustva izrazi, jih "da ven" in jih ne zatire (*Dejstvo pa je, da morajo dati to ven iz sebe (E60)*), prav tako trdijo, da je ignoriranje tovrstnih stisk in puščanje otroka samega v takih situacijah zelo škodljivo (*Predvsem pa ne moreš ga pustiti samega takrat, to je moje mnenje (F71)*, *nikakor ne smeš takega vedenja zignorirat (I70)*). Ena sogovorka pravi, da je tudi v takih situacijah otroku pomembno izraziti razumevanje in normalizirati tovrstna ekstremna čustva (*Tudi če je jezen, isto ne negiraš njegovih čustev in izkažeš razumevanje. (I67)*). Nekaj sogovork se v taki situaciji poslužujejo umika skupaj z otrokom iz skupnih prostorov (*jaz jim ponavadi rečem "daj pridi, greva midva stran, da se boš umiril" (E52)*), kjer mu dovolijo, da razmeče sobo (*Če otrok v tistem navalu čustev želi razmetat sobo, mu jaz pustim, da razmeče sobo (E54)*), a jo potem, ko se umiri, mora tudi pospraviti (*ampak jo mora potem pospraviti na koncu (F66)*). V primeru, da je med izražanjem svojih ekstremnih čustev koga prizadel ali udaril, tudi vztrajajo, da se mora opravičiti (*torej razložimo, da se v takih primerih opravičimo, ker to boli (A62)*). Ne glede na to, pa nekatere pravijo, da je vseeno potrebno postaviti jasne meje (*Otroku kljub travmi v Palčici postavljamo meje, saj menim, da jih vsak otrok za varen razvoj potrebuje (C49)*), in ga tudi učiti o posledicah dejanja (*Da mu postaviš mejo, da ima vsaka stvar neko posledico in žal je včasih tudi negativna (F73)*), saj po mnenju ene sogovorkerke tudi tovrstno vedenje včasih pomeni zgolj iskanje pozornosti (*Ne pustiš pa, da ogroža sebe, da*

pleza tam, kjer ne bi smel, skakanje po kavču itd, tudi to je iskanje pozornosti in predelovanje nečesa na nek tretji način (F72)).

Prav tako sem sogovorko vprašala o tem, kako se odzovejo na otroka, ki se vede izjemno disociativno in je zaprt za stik bodisi z otroki bodisi z zaposlenimi v Palčici. Bile so si zelo enotne v tem, da nikakor ne silijo v otroka (*Najbolj pomembno je absolutno, da ne siliš vanj, zanj sem jaz tuja, in on ima pravico, da se odloči, ali bo mene spustil v svoj prostor (I87)*), upoštevajo travmatičnost namestitve (*Upoštevam, da je čisto dovolj travmatično zanj, da je tukaj, tega se vedno zavedam (H67)*). Na te otroke se odzovejo tako, da jim nudijo ustrezno bližino oz. odmik (*in pristopit z ustrezno bližino oz. oddaljenostjo, ki jo potrebujejo (D70)*), jim dajo prostor in čas (*Pustit prostor, pustit dovolj časa, da zadiha (G68)*), ponudijo tudi kak objem (*Jaz tem otrokom ponavadi ponudim telesni stik in objem, če si ga želijo (A85)*), a vse z veliko mero potrpežljivosti (*To zahteva zelo veliko strpnosti s strani zaposlenih, ker včasih lahko tudi obuvanje traja eno uro, ker otrok "zmrzne" (A89)*) in tudi z izkazovanjem svoje naklonjenosti (*Recimo takemu otroku ponudim telesno bližino in crkljanje, pa če mi reče "pojdi stran, nočem te", mu rečem "OK, razumem, jaz te imam pa vseeno rada" (I90)*).

Veliko jih meni, da je potrebno tudi v tem primeru izraziti razumevanje tovrstnega vedenja (*ga razumemo v njegovem vedenju (C64)*) in trdo delati na tem, da se med njimi in otrokom vzpostavi zaupanje (*Mogoče tudi z dejanji, ki jim dajo vedeti, da sem tu za njih, se lahko obrnejo name (D71)*). Ena sogovorka izpostavi, da tudi tovrstno vedenje ne sme biti spregledano (*si pa ponovno spet tam zanj, ne ignoriraš te situacije (B73)*), in več sogovork se na tako vedenje odzove tako, da po vzpostavitvi varnega prostora (*Otrok v svojem okolju samo ni imel možnosti, da bi zacvetel, v zdravem in stabilnem okolju pa je potem to možno (I92)*) raziskujejo, kje je možno približevanje (*ampak potem se počasi spet približaš, kjer je možno, in raziskuješ naprej, na kakšen način se še približat (D75)*), se mu poskušajo približati z igro in pozornostjo (*Potem pa poskusiš ugotoviti, kaj mu je všeč, in organizirati take dejavnosti in potem ga počasi vabit v dogajanje (E79)*), ga povabijo na druženje z drugimi (*Ga seveda povabiš, če delaš kaj z otroki, vedno ga povabiš zraven, da ne misli, da ni del tega (E77)*) in ga z odprtimi rokami vključujejo v skupinske dejavnosti, ko izrazi željo po tem (*Ko sam izrazi, da bi iz tega okolja nekaj rad, pomeni, da se poskuša vključiti, takrat mu moraš dati pa vso podporo (G71)*), da otrok ve, da ni zapostavljen (*da ve, da nisi pozabil nanj, kljub temu da noče preveč kontakta (I89)*). Dve sogovorki sta izpostavili, da je pomembno, da se s takimi otroki komunicira na njim primeren način (*Z njimi sem delovala pa vedno točno na tak način, kot sem*

že rekla, torej potrebno je komunicirati z njimi na njim primeren način (D69)). Vse so povedale, da tovrstno vedenje med namestitvijo pri vseh otrokih izzveni (*Po izkušnjah se sčasoma tak otrok tudi odpre, ko dobi izkušnjo, da smo odrasli varne osebe zanj* (C66)). Ena sogovorka je poudarila, da je pomemben individualen pristop oz. spet raziskovanje, na kakšen način je k takemu otroku možno pristopiti (*Če opaziš, da je temu otroku boljši individualni pristop, torej da si ena na ena, potem tudi na tak način z njim skupaj rišeš, bolj na samem, da ima samo tvojo pozornost* (E80)), druga je izpostavila empatijo (*Jaz vedno poskušam biti empatična* (H64)), tretja upoštevanje otrokovega glasu in mnenja (*vprašaš za njegovo mnenje* (G75)). Ena izmed sogovork pa je opozorila tudi na to, da je tovrstno vedenje obvladljivo zgolj v primerih, ko je tako vedenje posledica njegovih izkušenj, ne pa tudi takrat, ko gre za motnjo v duševnem zdravju (*Če gre pa za kakšne motnje, pa to presega naše sposobnosti* (H63)) in se taki otroci v Palčici ne uspejo vklopiti (*Če ne, pač ni za v našo ustanovo, recimo kakšni avtisti imajo probleme pri nas, ker se niso mogli vključiti, in namestitev ni bila koristna, ga je bilo potrebno premestiti* (H60)).

Ne nazadnje pa so me zanimali še odzivi na otroke, ki se v odnosu vedejo preokupirano, pretirano oklepajoče. Veliko sogovork se je strinjalo, da je to eden izmed večjih izzivov pri delu z otroki v Palčici (*To so pa najbolj zahtevni primeri, definitivno* (H68)). Enotne so si tudi glede tega, da je v takih primerih potrebna pazljivost (*Moraš pa tudi s takim otrokom zelo počasi in previdno* (G78)), saj tovrstno vedenje po besedah ene izmed sogovork sporoča stisko (*ker otrok s tem, ko izkazuje to pretirano preokupiranost, da stalno hodi za tabo, veliko sporoča, in to je stiska* (B80)) in se na tak način izraža njegova izkušnja ne-varne navezanosti (*Tukaj je spet pomembno, kaj je v ozadju, verjetno je tak otrok dobil premalo pozornosti od staršev, in je potem hoče več* (E84)). Ena sogovorka je povedala, da tovrstno vedenje dovoljuje in tolerira (*Če si otrok enega najde, jaz to ne kompliciram, se pač tista oseba bolj ukvarja z njim, saj to ni nič takega* (I93)) in se ji tega ne zdi smiselno spreminjati (*Tudi doma ima otrok raje, da ga eden od staršev tušira, drugi bere pravljico, pač to pustiš, to je normalno, in nima smisla spreminjati, tako kot so doma vloge, so tudi tukaj* (I95)), druge pa so bile do tega malce bolj kritične. Sicer se strinjajo, da je takemu otroku potrebno dati pozornost, ki jo potrebuje (*Pretirano oklepajočemu otroku skušamo dati pozornost, ki jo potrebuje, kolikor je to glede na organizacijo dela mogoče* (C59)), jo kdaj poskušati tudi preusmeriti v igranje z drugimi otroki (*V tej situaciji pomaga tudi to, da je tu več nameščenih otrok, da se lahko tudi malo zaigra pa zamoti* (A100)), del dneva nameniti njemu, del pa drugim (*Pri takih otrocih imam jaz razdeljeno – imaš del dneva, ko je pozornost samo na tebi, potem pa je del dneva, ko pridejo na vrsto tudi*

drugi otroci, in se moram tudi na njih osredotočit (E85)), in mu z nekim predvidljivim odnosom pomagati pri odpravljanju strahu pred zapustitvijo (saj preko predvidljivosti, ki mu jo nudimo v Palčici, dobi varnost na način, da ve, da ga ne bomo zapustili (C62)), saj stroga drža do takega otroka lahko povzroči dodatno travmo (Če takemu otroku na ostro postaviš mejo, lahko povzročiš kontraefekt in se lahko zapre in dobi sporočilo, da ga nihče ne mara (E92)). Menijo pa, da stalna pozornost ni v korist otroku (In če mu jaz nonstop to nudim, dovoljujem tak odnos, mu s tem ne delam usluge, torej nekako moram počasi postavljat meje (B81)) in ni niti možno zgolj enemu otroku posvečati stalne pozornosti (Ne moreš pa nudit stalne pozornosti in bližine, ker je vedno toliko nameščenih otrok, da tega ne bi mogel zagotavljat (A98)). Menijo, da je postavljanje lastne meje nujno (Se pravi, jaz osebno se odzovem tako, da dopuščam do neke meje, postavim pa tudi lastno mejo – torej do tukaj greš lahko, naprej pa ne več (B78)), je pa ena od sogovork izrazila, da ima s tem velike težave (Se mi pa to dogaja, ja, in ne znam tega presekati. (D78)).

Več se jih strinja, da je potrebno počasi in previdno prekinjati tovrstni odnos (*ker zanj je stiska, če se me stalno oklepa, hodi za mano, zato je prav in fer od mene, da lepo počasi to ustavljam, tako kot je treba (B83), Mislim, saj nas vse zelo pogreje pri srcu, ko se otrok ob tebi sprosti, ampak da pride pa do te točke, pa si ne smemo pustiti (F99)), otroku pomagati pri razvoju samostojnosti (Jaz ponavadi takemu otroku ponudim, da čimveč poskuša storiti sam, da dobi občutek samostojnosti, torej, da gre skupaj z mano v kuhinjo po sok, namesto da mu ga prinesem jaz, to so male zmage (D79)), hkrati ustvarjati varen odnos (Na en njihov način jim moramo sporočiti, da so odrasli varne osebe (A95)), in z otrokom komunicirati (To mu obrazložim, jaz otrokom vse razlagam, ker se mi zdi, da če mu lepo obrazložiš, potem lažje sprejme in razume (E86)). Kot pri ostalih oblikah vedenja je ena od sogovork poudarila, da je ignoriranje takega vedenja lahko v veliko otrokovo škodo (Ponovno pa ne ignoriraš ali na grd način, treba je pazljivo, ker lahko povzročš veliko čustveno rano in stisko (B79)), druga je omenila še, da je zelo pomembno, da se tem otrokom ne daje kritik (In predvsem brez kritik, se mi zdi, da to potem situacijo le še poslabša (E91)), tretja pa je pomembno težo pripisala pohvalam (Potem pa nujno pohvališ “glej, da si uspel sam. Bravo!” (G80)). Več jih je izpostavilo, da to vedenje med namestitvijo izzveni (Po izkušnjah se tak otrok po določenem času ne oklepa več toliko (C61)). Dve sogovorki sta mnenja, da bi vsi otroci v Palčici morali biti deležni enake pozornosti, še posebej v nočnem času (In to je problem v nočni, ker imajo nekateri ene in iste v naročju, treba je vsem dati pozornost (F100)), ter da je tudi tovrstno vedenje lahko kdaj zgolj otrokovo izsiljevanje (Ampak vseeno ta pretirani stik je dostikrat*

povezan z izpadom – “če me ne boš nosila, se bom drl“, torej izsiljuje (G77), Mi smo velikokrat dobili otroke, za katere nismo imeli informacij, ali znajo hoditi in so nas nahecali, da smo jih ves čas nosili po naročju, so na tak način izsiljevali, ker so bili doma tako hudo navezani (G81)).

Uporaba tehnik posledic in kaznovanja

V sklopu raziskovanja, na kakšne načine se zaposlene v Palčici odzivajo na otroke v KCO, sem želela pridobiti informacije tudi o tem, kakšen pogled imajo zaposlene na uporabo tehnik posledic in kaznovanj, ko se otrok ne vede v skladu s pravili in pričakovanji, ter katere metode uporabljajo. Več jih je reklo, da se glede tega pristopi zaposlenih precej razlikujejo (*V tem se zaposleni zelo razhajamo (H50)*), je pa uporaba tehnik posledic po mnenju večine neizogibna (*Ker je Palčica skupnost, kjer v enem prostoru biva več otrok, je uporaba tehnike posledic včasih neizogibna (C51)*), predvsem zaradi trenda daljšanja namestitvev, s čimer zaposleni prevzemajo vzgojne vloge (*Res bi si želela, da bi bile namestitve krajše, ker v tem primeru vzgojni pristopi ne bi bili tako nujni, kot so sedaj, ko več mesecev delaš z otrokom in je nemogoče, da ne bi vzgajal (A79)*). Ena od sogovork je sicer izpostavila, da se ji zdi pomembno normalizirati otroškost in nagajanje, saj je to del odraščanja vsakega otroka (*Nagajanje je pač otroško, in je del odraščanja (E62)*), druga pa je poudarila, da je vedno treba preverjati, kaj vedenje zares sporoča (*Istočasno se preverja, ali je to vedenje posledica nekega spomina na travmo ali zgolj preizkušanje meja (C53)*) in na podlagi tega premišljeno (*Šele takrat se odločamo, ali uporabiti tehniko posledic ali ne (C54)*) ter dosledno, s čimer ima ena od sogovork težave (*Predvsem pa je pomembna doslednost, meni je manjka, res (D67)*), izbirati metode oz. tehnike. Dejavniki, ki po mnenju ene izmed sogovork vplivajo na izbiro teh tehnik, so starost otroka (*Poleg tega, pri tehnikah posledic je treba biti vedno pozoren na starost otroka (A80)*), razvojni stadiji (*razvojne stadije (A81)*), predhodne izkušnje s travmo (*njihove predhodne izkušnje (A82)*), otrokova osebnost (*osebnost otroka (A83)*) in vedno se tehniko izbira po načelu najmilejšega ukrepa (*In vedno po načelu najmilejšega ukrepa (A84)*).

Večina sogovork si je enotna glede uporabe treh različnih tehnik. Prva je tehnika umika, kjer se otroka, ki se ne vede v skladu s pravili in pričakovanji, umakne iz skupnih prostorov (*Jaz načeloma, kadar je možno, otroka umaknem iz prostora – greva na stopnišče ali v sobo (A68)*), “*Ne tega delat, ker te bom odmaknila v drug prostor*“ (*G62*)), saj v skupnih prostorih ogroža druge (*Kar se tega tiče, je ta umik zelo pomemben, saj zato zaščitiš njega in ostale*

otroke (B55)). V sobi pa ima prostor, da izrazi svoja čustva (*ampak mu moraš dati ta čas, da ta čustva izrazi in da iz sebe, ker drugače ne zmore* (I84)). Ta tehnika je namenjena pomiritvi (*Ja, absolutno, to, da gre v drug prostor, da se tam umiri, je definitivno ena tehnika* (I75)) in le v primeru hujše stiske (*Ko je pa otrok v taki hujši stiski, ki je posledica travme, in je zelo agresiven, takrat pa stol ne pomaga, saj ga je res treba umaknit, tudi da ne prestraši drugih otrok* (I81)). Ko se otrok pomiri, se z njim pogovorijo (*in se tam z njim pogovoriš, ko se umiri.* (B59)), ena od sogovork tudi ugotavlja, da je na tak način moč odkriti globlje težave (*in velikokrat pogovor razkrije globlje težave v vedenju* (A72)).

Druga je metoda stola, ki jo prav tako uporablja večina zaposlenih (*Nekateri se s tem ne bodo strinjali, ampak mi uporabljamo tehniko stola* (D61), *Moja glavna tehnika je, da sedijo na stolu* (F77)). So mnenja, da je to ustrezna in neškodljiva tehnika (*Smo se pa tudi potrudili, da smo preverili pri strokovnjakinji za te naše malčke, če je to pravzaprav ustrezna tehnika, in je, ni škodljiva* (D62)). Povedale so, da mora pri te metodi otrok na stolu sedeti do pomiritve (*Jaz včasih posedem otroka na stol, počakam, da se umiri* (A76)), nato pa se z njim pogovorijo (*Če reče, da ne ve, mu obrazložim, da je skakal po kavču, kar se ne dela, in mu obrazložim, zakaj ne* (E70)). Dve od sogovork sta poudarili, da se te tehnike ob hujših stiskah ne sme posluževati (*Stol tako ali tako ne pomaga, ko otrok "ven pade" in ma hudo stisko, ker ne razume poante* (I79)), zgolj v primeru nedolžnega nagajanja (*pomaga pri "majhni lumpariji", če nekdo komu nekaj nalašč naredi in tako otroško nagaja in se komu noče opravičiti* (I80)). Dve sta izpostavili tudi to, da je uporaba metode stola pogojena s starostjo otroka (*Poleg tega je važna tudi starost otroka, enoletnika dati na stol je brezpredmetno, ker ne bo dojel* (E67)) in da naj bi bil otrok od nekje tretjega leta naprej na stolu toliko minut, kolikor ima let (*Jaz, če ga dam na stol, je gor na stolu toliko minut, kolikor ima let* (E68)).

Ne glede na to, da se večina te metode poslužuje, pa so hkrati enotno izpostavile, da je lahko precej neučinkovita ob nepravilni rabi (*Metoda s stolom se mi sicer ne zdi vedno najbolj učinkovita in je odvisno, kako jo izvedeš* (A75)). Kot pasti te metode so poudarile ignoriranje (*ampak to pomeni, da ga ne ignoriram, temveč gledam, vzpostavljam očesni stik* (B61)) ter vzbujanje občutka sramu s tem, ko ga posedejo na stol (*Se pravi občutek, ko otrok sedi na stolu, je lahko tud sram, ker se ostali igrajo, in pri tem je tudi treba pazit* (B70)), in pravijo, da se ne sme počutiti izoliranega od ostalih (*Definitivno pa otrok ne sme bit na tem stolu v nekem kotu, popolnoma izoliran* (I78), *Bi pa tu mogoče dodala glede tega stola ali pa umika v sobo, jaz vedno pazim, da se otrok ne počuti izoliranega ali slabšega od ostalih* (B69)). Menijo, da je

zato pomembno, da izhajajo iz drže enakopravnega (*nisem nad njim ampak nižje od njega (B62)*), ohranjajo telesno bližino (*Potem se na koncu objameva, sva OK in je to to (E72)*), otroku vseeno izkazujejo podporo z neverbalno komunikacijo (*predvsem pa ta neverbalna komunikacija je zelo pomembna, torej da otrok čuti, da si še vedno tam zanj (B65)*) ter mu pokažejo ljubezen in naklonjenost (*da ga imaš rad (B66)*), in kar je najbolj pomembno, grajajo dejanja, in ne otroka (*da ni slab, da samo to dejanje ni bilo pravilno in se trudiš razložiti (B67)*).

Samo ena od sogovork je izrazila svojo nenaklonjenost do te metode (*Jaz osebno nerada uporabljam metodo stola, strašno nerada (H51)*), saj meni, da je krivična (*Predvsem se mi zdi krivična (H52)*), in da otroci na stolu poslušajo zgolj pod prisilo (*Jaz poskušam raje obrazložiti brez tega da sedi na stolu, ker tam me samo pod prisilo poslušam, pod prisilo poslušati pa ni nekaj, kar bo pripeljalo do razumevanja (H54)*). Ena od sogovork je izpostavila, da v Palčici dejansko ni kazni in da tako stola kot tudi umika ne vidi kot kazen (*Pri nas nekih prav kaznovanij dejansko ni, razen tega stola in izločitve iz okolja, kar pa dejansko ni kazen (I86)*). Tretja tehnika, ki se večim zaposlenim zdi najpomembnejša, pa je postavljanje meja (*V vsakem primeru se pa gre za postavljanje meja, kar je v Palčici nujno, še posebej, če imamo veliko otrok (H56)*).

Ena sogovorka je izpostavila, da so meje nujne, predvsem v izogib retravmatizaciji in povzročanju dodatne travme vsem prisotnim (*ker moraš postaviti meje, dejstvo je, da ne sme tepsti drugih otrok, to je lahko huda retravmatizacija (I76)*), in tudi zato, ker otroku predstavljajo varnost (*ker navsezadnje rabi meje, to mu predstavlja varnost (E74)*), se preko meja uči primernih oblik socialnega vedenja (*Na tak način se tudi otroci v skupnosti, kjer bivajo, naučijo primernih socialnih vedenj (C55)*) ter se uči o posledicah (*Sama bi sicer tehnike, ki jih uporabljamo, imenovala raje postavljanje meja, torej da otroku s tem pokažemo, da ima vsako njegovo dejanje posledice (C52)*). Več jih je izpostavilo, da je pri postavljanju meja pomembno, da se otroku jasno verbalizira, kakšna so pravila, kaj je dovoljeno in kaj ni (*pa tudi vedno znova verbaliziram pravila, na primer, ne dovoljujemo, da otrok skače po kavču, ker naš kavč se uničuje, in je hkrati nevarno tudi zanj (E64)*), predvsem pa, da je kljub izražanju prepovedi otroku treba ponuditi podporo, da se ne počuti ogroženega (*Treba je pokazati neko avtoriteto, ampak še vedno na način, da se otrok počuti vrednega in da mu še vedno sporočaš, da ga imaš rad (B68)*). Glede na to je tretja poudarila, da morajo biti te meje varne in smiselne (*in ti si tam, da mu postaviš varno in smiselno mejo, ter mu poveš, kaj lahko (E75)*).

Ena sogovorka je poudarila, da ko se otrok ne vede v skladu s pravili in pričakovanji predvsem do drugih, torej drugim otrokom povzroča škodo, vedno zahteva, da se za svoja dejanja opraviči (*Druga stvar je, jaz zahtevam, da se opravičijo, torej otroku razložiš, da se mora tistemu, kateremu je nekaj naredil, opravičiti (F79)*). Če se ne zaveda, kaj je naredil narobe, in kakšna je vloga opravičila, mu je to potrebno jasno razložiti (*Otroci velikokrat ne vedo, kaj je opravičilo, in jim moraš obrazložiti to (F80)*). Prav tako opaža, da je zelo pomembno, da to pravilo opravičila velja tudi za odrasle oz. zaposlene, torej če katera od zaposlenih stori napako, se mora tudi opravičiti (*Opazila sem, da je zelo učinkovito, da se tudi jaz, kot odrasla oseba, opravičim, tudi otroku, če naredim kaj narobe (F81)*).

Dve sogovorki sta povedali, da se včasih poslužita tudi metode, da se otroku omeji kakšne dobrine, bodisi da ostane brez sladice (*Naslednja tehnika je na primer tudi, da ostane brez sladice (F82)*) bodisi brez risanke (*Včasih so zvečer ostali brez risank, ampak ker je v nočni druga oseba, se mi ne zdi pošteno, da nočna tvojo kazen prenaša (F83)*). Ena od njiju je še posebej poudarila, da pridni dobijo več (*in potem slej ko prej tudi sami uvidijo, da s tem ravnanjem ne bodo dobili prijateljev, risanke po izboru, bolj pridni otroci dobijo pa malo več (G65)*) in je potem tudi za druge to motivacija, da so ubogljivejši (*Slej ko prej se vsaj malo omili tako obnašanje oz. že razmišljajo, kako bi se prikupili, da bi potem dobili nagrado, ker vidijo, da s tem vedenjem ne bodo ničesar dosegli (G66)*).

Ena od sogovork mi je zaupala, da se sama ne poslužuje nobene tehnike kaznovanja in namesto tega raje nagraduje lepo vedenje (*Predvsem se pa mi zdi krivično, da imamo samo kazni, nimamo pa nagrad (H55)*), največkrat to stori z dajanjem bonbonov, ko se otroci lepo vedejo (*Jim pa rada dajem bonbone, in jim na ta način sporočam, da torej nagradim lepo vedenje, namesto da kaznujem slabo vedenje (H53)*).

Druga pa je izrazila osebno stisko, ker mi je zaupala svoje opažanje, da se včasih odgovornost prelaga na drugega zaposlenega na način, da se ob incidentu, kjer bi bilo smiselno uporabiti tehniko posledic, otrokom grozi, da bo prišel nekdo drug od zaposlenih in jih kaznoval (*Se pa še nekaj dogaja pri nas, kar meni ni všeč, in sicer, da se otrokom grozi, da bodo poklicali nekoga drugega od zaposlenih in bo on ukrepal (F84)*). Meni, da je to čustvena zloraba (*To je čustvena zloraba (F87)*), ki pri otroku izzove strah (*To se meni zdi zelo narobe, skregano z logiko, ker to pri otroku izzove strah in se te otrok potem boji (F85)*) in mu da o dotičnem

zaposlenem napačno predstavo že vnaprej (*To delajo tudi z mojim imenom in otrok, ki me včasih še ne pozna, sliši za grožnjo z mano in se me že vnaprej boji (F86)*).

Ena od sogovork je izpostavila, da ne glede na to, katero metodo si posameznik izbere, se nikoli ne sme zanemariti pomena in teže pogovora, s katero se otroku izrazi svojo podporo (*Hkrati pa v takih situacijah otroku vedno povem, da sem tu zanj, da se želim pogovoriti o tem, kaj se je zgodilo (A73)*) in upošteva tudi njegove želje, povezane s čustvenimi reakcijami (*in da mu hkrati dajem prostor, če ga želi in potrebuje (A74)*).

5. Razprava

V nadaljevanju s pomočjo pridobljenih rezultatov odgovarjam na zastavljena raziskovalna vprašanja. Slednje povežem tudi s teoretičnimi izhodišči, predstavljenimi v teoretičnem uvodu ter dodatno relevantno literaturo.

1. Katere teorije ravnanja in metode pomoči so temeljne pri delu strokovnih delavcev z otroki, ki pridejo v Palčico, vključno s teorijo navezanosti?

V kriznem centru Palčica so zaposlene strokovne delavke in strokovne sodelavke različnih izobrazbenih profilov, kar pomeni, da nimajo enakih znanj, kompetenc. S pomočjo intervjuvanja sem ugotovila, da jih vodi ravnanje po občutku, ravnanje po osebnih izkušnjah, po delovnih izkušnjah. Tiste zaposlene, ki imajo izobrazbo s področja socialnega dela, pa so omenile, da se poslužujejo tudi socialnodelovnih metod, kot je aktivno poslušanje, ustvarjanje varnega odnosa, znanje za ravnanje, soustvarjanje možnih rešitev, poznavanje življenjskega sveta uporabnika, iskanje virov moči, grajenje na pozitivnih izkušnjah, empatična drža. Hkrati pa so intervjuvanke poudarile, da je najpomembneje svoje ravnanje vedno prilagajati glede na otrokove predhodne izkušnje, trenutne želje in potrebe, saj vsak otrok v Palčico prihaja s svojo edinstveno zgodbo.

V socialnem delu je vedno ključno izhajati iz perspektive moči, še posebej pri delu z otrokom v delovnem odnosu. Naša naloga je zagotoviti otroku vse razpoložljive varovalne dejavnike ter mu omogočiti pomembno izkušnjo učenja, kako reševati probleme v kompleksnih situacijah, ki zanje predstavljajo pomembnost (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 103). Izhajanje iz perspektive moči v KCO Palčica je tako zelo pomembno ravno iz razloga, ki ga je izpostavilo

več sogovork, in s čimer se tudi sama strinjam: različne oblike otrokovega vedenja sporočajo, da je otrok v stiski. Menim da namesto tega, da ga bodisi zatremo bodisi se ne poglobljamo v sporočilnost, moramo v otroku vselej poiskati vire moči, ki ga bodo opremili za spopadanje s svojimi lastnimi čustvi.

S področja teorije navezanosti sem pri zaposlenih zaznala pomanjkljivo znanje, kar je posledica tega, da nimajo dovolj internih izobraževanj niti predhodnega znanja. Znanje o teoriji navezanosti je za delo v Palčici pomembno, kajti če se strokovne delavke zavedajo, da imajo ti otroci izkušnjo ne-varne navezanosti, lahko bolje razumejo njihovo vedenje, ki pa je lahko zelo kompleksno. Hkrati pa menim, da samo usposabljanje o teoriji navezanosti ni dovolj. Potrebno je temeljito usposabljanje o tem, kako vzorci ne-varne navezanosti res vplivajo na otrokovo vedenje. Če je nameščen otrok priča odklonilnemu vedenju s strani strokovnih delavk in sodelavk, ki z ignoriranjem otrokovih stisk izhajajo iz drže "življenje je težko, raje se navadi", kar je bilo izpostavljeno v najmanj enem intervjuju, to verjetno ne bo zagotovilo koristne popravljalne izkušnje in lahko otroka še bolj travmatizira. Otrok potrebuje čustveno toplo okolje z osebo, ki razume izgubo in navezanost ter to uporablja v svojem vedenju.

Otroci, ki imajo takšno izkušnjo, se pogosto soočajo s težavami pri nadzorovanju in prilagajanju svojega vedenja, sprejemanju novih znanj, vzorcev ter vključevanju v okolje. Strah in skrb za lastno preživetje jih ovirata, kar omejuje njihovo sposobnost razširitve fokusa ter sprejemanja pomoči (Hodas, 2006, str. 33). Otroke v Palčici prežema občutek zapuščenosti, kar še dodatno pogloblja njihove stiske in njihove "borbe" pri vključevanju v novo okolje z veliko neznanci, zato ni presenetljivo, da niso zmožni nadzorovati svojega vedenja, kar nekatere sogovorke ugotavljajo in smiselno povezujejo z vzorci ne-varne navezanosti.

Ugotavljajo tudi, da so v Palčici otroci večinoma zelo prilagodljivi, se takoj ujamejo z vsemi, so odprti in hitro navezujejo stik s potencialnimi rejniki, ki so zanje neznanci. Pretirana odprost in zaupljivost do tujcev je lahko indikator, da ima otrok izkušnjo z zlorabo (Frangež, Radobuljac in Kodele, 2019, str. 131). Po drugi strani pa imajo opravka tudi z otroki, ki se vedejo zelo zaprto ali celo izražajo disociativno vedenje (npr. zrenje v prazno), za katere pa sicer trdijo, da hitro izzvenijo in se otroci hitro odprejo. Potrebujejo zgolj več časa, da pridobijo zaupanje v odrasle in občutek varnosti. Glede na to, da imajo otroci v Palčici predhodno izkušnjo bodisi z zanemarjanjem bodisi z zlorabo, oblike njihovega dezorganiziranega vedenja niso nepričakovane. So pa nekatere intervjuvanke izpostavile, da je prepoznavanje vzorcev

stilov navezanosti pri otroku v Palčici zelo zahtevna naloga, ker je treba upoštevati, da je odvzem otroka iz matične družine, torej ločitev od njegovih staršev oz. skrbnikov, sam po sebi zelo krizna situacija, ker izguba stika s svojo primarno osebo aktivira navezovalno primarno paniko v otroku, zato je potrebna pazljivost pri zaključkih.

Zavedajo se, da nameščeni dojenčki nimajo možnosti za razvoj varne navezanosti na zgolj eno primarno osebo, saj je zaposlenih devet, prihajajo pa tudi študentje in prostovoljci, kar lahko znatno vpliva na dojenčkov razvoj in hkrati poglobljanje vzorcev ne-varne navezanosti, zato so si enotne, da so dolgotrajne namestitve dojenčkov v Palčici zelo škodljive. Dojenčki potrebujejo doslednost in predvidljivost ter kontinuiran odnos s skrbnikom, v kriznem centru pa se zaradi menjavanja zaposlenih, ki so za čas njegove namestitve njegovi skrbniki, dojenček ne more navezati. Poleg tega pa ugotavljajo, da se dojenčkom zaradi velikega števila nameščenih otrok ne morejo tako posvečati, kar pomeni, da ne prejmejo zadostne čustvene podpore. Tudi pri večjih otrokih se njihova izkušnja ne-varne navezanosti lahko potencialno še poglobi zaradi konstantnega menjavanja zaposlenih. Ugotavljajo, da otroci doživljajo stiske, ko tistega zaposlenega, na katerega so se najbolj navezali, ni v službi ali ga bodisi zaradi bolniške odsotnosti bodisi zaradi letnega dopusta ni celo več tednov. S področja teorije navezanosti se zaposlenim zdi ključno zavedanje, da je otroku z izkušnjo ne-varne navezanosti potrebno zagotoviti rutino, predvidljivost, saj jim to predstavlja varnost. Mann in Kretchman-Hendricks (2017) poudarjata, da je rutina zelo pomembna za otroke z dezorganizirano navezanostjo, saj jim predvidljivost olajša življenje in zmanjšuje stres, ker so v preteklosti ves čas živeli v negotovosti. Pomembno je, da jim vnaprej razložimo, da se bomo oddaljili oz. začasno odšli, saj v nasprotnem primeru razumejo, da bodo znova zapuščeni oz. ostali sami. Pomembno je, da dobijo potrditev svoje resničnosti, da se počutijo slišane in razumljene, saj so to zanje temeljni zametki varnosti, ki jo zaradi svojih predhodnih izkušenj tako zelo potrebujejo.

Večina zaposlenih se zaveda, kako pomembno je znanje o pomenu krepitve bolj varnih vzorcev varne navezanosti in varnega odziva na otroka z izkušnjo travme in izkušnjo ne-varne navezanosti, zato se strinjajo, da bi njihovo ravnanje moralo izhajati iz znanj, ki temeljijo na znanju o navezanosti in na čustveno varnem odzivu na otroka, česar jim trenutno manjka. Več jih je izrazilo, da se stroka spreminja in je zelo smiselno, da se znanja osvežujejo, saj lahko le na tak način otrokom zagotovijo oskrbo, ki jo potrebujejo. Prav tako je bilo v intervjujih izpostavljeno, da je treba upoštevati njihovo predhodno travmo, za kar pa so potrebna

strokovna znanja. Vse so se strinjale, da so novosti v praksi, ki bi otrokom koristile, več kot dobrodošle in bi jih dodatno izobraževanje lahko dragoceno opremilo z dodatnimi znanji, ki so v skladu s pristopom, ki temelji na razumevanju travme in pomena navezanosti. Levenson (2020) navaja, da strokovni delavci, ki pri svojem delu uporabljajo pristop, ki temelji na razumevanju travme, veliko bolje prepoznavajo stiske in izzive, s katerimi se soočajo uporabniki, v našem primeru otroci. S tem, ko so opremljeni s temi znanji, lahko vzpostavijo varen prostor, v katerem ima otrok možnost dobiti izkušnjo, da je možno vzpostaviti nove zdrave vzorce, začevši z vzpostavljanjem varnega okolja, zaupanja ter krepitev moči.

2. Kakšno je znanje strokovnih delavcev o razvojni kompleksni travmi pri otroku, ki pride v krizni center Palčica?

Ko je otrok na novo nameščen v Palčico, zaposlene stremijo k temu, da ga čim hitreje čim bolje spoznajo, da se lahko na tej podlagi poslužijo procesa pomoči, ki posameznemu otroku najbolj ustreza. Navajajo, da je otrokovo predhodno izkušnjo s travmo mogoče prepoznati na veliko različnih načinov, saj vsak otrok kaže svojevrstne vzorce. Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku so precej odvisni od otroka, njegove starosti, razvojne faze. Če je otrok verbalen, navadno že sam pripoveduje o svojih travmatičnih izkušnjah od doma. Brez lastne pripovedi pa kot simptome navajajo razvojni primanjkljaj glede na starost, vedenjske pokazatelje, kot so agresivno, poškodovalno, preokupirano vedenje, težave s prehranjevanjem, težave s spanjem, nočne more, uhajanje blata in urina, vidna zanemarjenost, poškodbe (modrice), otrplost, boječnost, zaprtost vase, sramežljivost, zadržanost, nevzpostavitev očesnega kontakta, jok in veliko stisk, reagiranje na predmete, pretirana odprtost, vzpostavljanje stika z neznanci, vznemirjenost ipd. Po Hodas (2006, str. 8) otroci v tej najmlajši starostni skupini (0-6 let, kamor uvrščamo tudi otroke v Palčici) kažejo različne kombinacije odzivov na travmo, ki vključujejo pretirano oklepanje, jok, kričanje, tresenje, prestrašenost, negibnost, regresivno vedenje oz. nazadovanje pri nekaterih že usvojenih znanjih, spremembe v vzorcih spanja, prehranjevanja. Terr (1991) prav tako omenja, da so nekateri predmeti lahko pogosto sprožilni dejavniki, ker otroke asociirajo na pretekle izkušnje, kar je bilo omenjeno tudi v intervjujih.

Sogovorke pa so poudarile tudi, da je treba biti pazljiv pri zaključkih, kaj so zares simptomi travme. Pojavila se je dilema, kaj sploh imamo za kot travmo. Z gotovostjo lahko trdimo, da so definicije koncepta travme precej nejasne in tudi veliko jih je. Cvetek (2009, str. 15)

opozarja, da ko govorimo o travmi, je smiselno upoštevati širšo opredelitev travme, da česa ne spregledamo, a moramo biti hkrati zelo pozorni, da opredelitev ne postane preširoka, ker opozarja na rek, da če je vse travma, potem ni nič več travma.

Nekatere sogovornice so poudarile, da je pri dojenčkih simptome razvojne kompleksne travme težko zaznati in da je pri dojenčkih prezgodaj govoriti o travmi in da tako majhen otrok verjetno travmatične izkušnje pozabi oz. vsaj upa, da je tako. Dotična ugotovitev sovпада z zastarelimi prepričanji, danes pa je znano, da ima zgodnja travma največji možni vpliv na otroka, saj spremeni temeljne procese, ki vplivajo na rast, strukturo in delovanje možganov (Hodas, 2006, str. 8). Druge pa so kot simptome naštele razvojni primanjkljaj glede na starost oz. težave v razvoju, apatičnost, pomanjkanje joka, odziva na okolico, očesnega stika, pretirano občutljivost, težave pri prehranjevanju, težave s spanjem, neutolažljiv jok, nemirnost, navezovanje na zaposlene ter zdravstvene težave, kot so tresavica in abstinenčna kriza, kadar gre pri otrokovi mami za uživanje prepovedanih substanc med nosečnostjo. Raziskave kažejo, da lahko tudi še nerojeni otroci utrpijo razvojno travmo, če ima mati v času nosečnosti izkušnjo z nasilnim partnerskim razmerjem, uživanjem alkohola in prepovedanih substanc, je sama doživela veliko travmatičnih dogodkov ali če ima resne težave z duševnim zdravjem (Lyons, Whythe, Stephens in Townsend, 2020, str. 3).

Izstopajoča ugotovitev iz enega od intervjujev pa je, da imajo travmatične izkušnje tudi pozitivno plat, saj otroci na tak način razvijejo odpornost in se naučijo, da so v življenju številni izzivi. Po Farrell, Bowen in Goodrich, 2015 (str. 275) je odpornost sposobnost za prilagajanje in pozitivno delovanje kljub travmam in odporni ljudje so opremljeni z viri moči, ki jim omogočajo, da si opomorejo in rastejo na podlagi teh izkušenj. Moore (2014, str. 12) trdi, da človek postane odporen takrat, ko sprevidi, da njegove boleče izkušnje lahko prinesejo priložnosti za rast. Kljub temu pa po ugotovitvah Farrel, Bowen in Goodrich (2015) lahko trdimo, da k temu, da otroku kljub podvrženosti travmi uspe in razvije odpornost, pripomore starševska toplina in njihovo spodbujanje pozitivnih vrednot in norm. Ko govorimo o otrocih, ki so bili staršem zaradi prevelike ogroženosti v matičnem okolju vzeti, pa se mi porodi vprašanje, ali so bili doma tega zares deležni in ali bi se glede na to odpornost pri njih v resnici lahko razvila. Po Atwool (2019, str. 29) so varovalni dejavniki tisti, ki krepijo odpornost. Številne raziskave o odpornosti otrok, npr. po Beutel idr. (2017), kot navedeno v Mešl in Drobnič Radobuljac (2020, str. 203) nakazujejo, da kompleksna in dolgotrajna travma odpornost celo zmanjšuje. Izpostavljenost travmatičnim dogodkom v otroštvu znotraj

družinskih odnosov nikakor ne krepi odpornosti, saj zloraba s strani osebe, ki bi te morala zaščititi, povzroča hude psihične, nevrobiološke in tudi telesne spremembe pri razvoju.

Možnost retravmatizacije in povzročanje dodatne travme v sistemu zaščite otrok je področje, o katerem se premalo govori in je premalo raziskano. V intervjujih me je predvsem zanimalo to, v kolikšni meri se zaposlene zavedajo, da je otrok tudi v sistemu zaščite lahko retravmatiziran ali mu je celo povzročena dodatna travma, in na kakšen način menijo, da lahko do tega pride. Vse sogovornice so povedale, da za to vsekakor obstaja tveganje in se dogaja. Ena od sogovornic je izpostavila že sam odvzem, ki je, kot rečeno, ena od najhujših travm, ki jo otrok lahko doživi, saj je ločen od svojih staršev. Otroci, ki so ločeni od staršev in nameščeni v Palčico, so prav tako ves čas negotovi in zaposlene veliko sprašujejo o tem, kaj se bo z njimi zgodilo, oni pa teh odgovorov nimajo, saj ni nič odvisno od njih. Po Trivedi (2019) lahko tovrstni nezadovoljivi odgovori strokovnih delavcev na otrokova vprašanja o njegovi prihodnosti otroka dodatno travmatizirajo.

Trivedi (2019) tudi opozarja, da je otrokom z odvzemom iz matične družine in namestitvijo v zavod ali rejništvo lahko povzročena dolgotrajna travma, saj se premalo upošteva škoda, ki je posledica odstranitve otroka iz matičnega okolja. Zato je nujno izpostaviti tudi problematiko, ki jo je v intervjujih omenila večina strokovnih delavk in sodelavk, in sicer trend daljšanja namestitev, tudi do 10 mesecev. Tovrstne večmesečne namestitve so nekatere poimenovala kot institucionalizacijo oz. institucionalno zlorabo. Izpostavile so, da je v tem primeru otrokov občutek zapuščenosti in negotovosti le še okrepljen, saj drugi otroci odhajajo, on pa ostaja, kar zanj pomeni, da ga nihče ne mara, nihče noče, zato ga spremlja občutek krivde. Prav tako po njihovem mnenju povzroča dodatne travme navezovanje na zaposlene, saj so urniki neustaljeni in nepredvidljivi, kar ne sovпада z otrokovo potrebo po rutini in lahko le še poglobi njegove stiske. Na podlagi raziskave ugotavljam tudi, da so največjim tveganjem in škodljivim posledicam dolgotrajnih namestitev podvrženi dojenčki. KCO Palčica je institucija, kjer se zaposleni stalno menjavajo, jih je veliko, kot rečeno, so urniki nepredvidljivi, kar pomeni, da je dojenček vsak dan v drugih rokah. Poleg tega zaradi velikega števila nameščenih otrok ni možno, da bi mu kdorkoli lahko ponudil konstantno pozornost, kar pa je izjemno problematično.

Prav tako otrok v Palčici zaradi narave dela in pomanjkanja strokovnih znanj ne prejme celostne podpore in pomoči, ki jo potrebuje, saj organizacija ne omogoča psihološke pomoči,

terapije, učenja metod predelave travme, kar je v primeru dolgotrajne namestitve lahko precej problematično in se razvije tveganje, da bo otrok ponotranjil nezdrave vzorce. Skoraj vse pa so kot ključen dejavnik, ki v Palčici otrokom potencialno povzroča retravmatizacijo ali dodatno travmo, opredelile neustrezne odzive zaposlenih na nameščene otroke. Poudarjajo, da je to absolutno neškodljivo, so pa neustrezni odzivi navadno posledica tega, da imajo zaposleni pogosto premalo vpogleda v življenjski svet uporabnika oz. v otrokovo družinsko ozadje, premalo znanja, zato tudi izražajo potrebo po dodatnem izobraževanju. Pogosto se znajdejo v negotovosti, katero ravnanje je najustreznejše in najbolj pravilno, in se kdaj zgodi, da v afektu zanemarijo otrokovo predhodno izkušnjo s travmo ter se odzovejo nanj, kot da je ne bi imel. Ne le da je to posledica negotovosti, temveč je tudi posledica prevelikega števila nameščenih otrok hkrati, zato je težko vselej zagotavljati prave odzive. Kot neprave odzive sogovornice omenjajo predvsem zrcalno agresijo oz. burne odzive, ki lahko sprožijo negativne spomine. V enem izmed intervjujev pa je bilo izpostavljeno tudi, da včasih kot posledica neznanja prihaja tudi do hujših nepravilnih odzivov in ravnanj, kot so povzročanje dodatnih čustvenih stisk, odklanjanje dobrin otroku, če je neubogljiv, dajanje vzdevkov... O slednjem sicer meni, da ni zlonamerno in je izrečeno v šali, a hkrati trdi, da otrok še ne razume šala, zato je to zanj lahko travmatično.

Omenja pa tudi ignoriranje stiske, spregledanje in preslišanje incidentov. Tovrstni odzivi so lahko po Treisman (2017) zelo problematični, saj sistem na ta način posnema otrokovo predhodno izkušnjo s travmo, saj je ponovno neviden, spregledan. Tudi Mešl in Drobnič Radobuljac (2019) navajata, da moramo biti pri ravnanju z otroki z izkušnjo travme zelo previdni, saj do retravmatizacije v sistemu zaščite otrok lahko pride še prehitro, če nismo dovolj previdni, strpni, ter opremljeni s strokovnim znanjem. Menschen in Maul (2016) trdita, da morajo strokovni delavci, ki delajo z otroki z izkušnjo travme in ne-varne navezanosti, prepoznati travmo in ustvarjati varen prostor, v katerem ne bo prihajalo do retravmatizacije ali povzročanja dodatne travme. Navajata tudi, da kljub nenamernosti otroke z izkušnjo travme lahko spominjajo na predhodne izkušnje in dodatno poglobijo njihovo negotovost, saj so ti otroci v obdobju po odvzemu izjemno ranljivi in jih z neustreznimi odzivi lahko močno zaznamujejo.

Večina sogovornikov meni, da bi bila vpeljava na travmi utemeljenega pristopa nujna in koristna ne le za strokovne delavke in sodelavke, temveč tudi za zunanje sodelavce in obiskovalce (študentje, prostovoljci, čistilka, hišnik), da bi tako zmanjšali tveganje, da bi bili otroci z

izkušnjo travme dodatno travmatizirani v sistemu zaščite, kjer bi morali biti popolnoma varni. Po Mešl in Drobnič Radobuljac (2019, str. 203-204) je naša temeljna strokovna naloga, da naredimo vse, da otroke v sistemu zaščite zares zaščitimo. Da pa bi to lahko ustrezno omogočili, moramo v postopkih zaščite pridobivati primerna znanja, na katerih podlagi je mogoče travmo razumeti, prepoznati in se nanjo ustrezno odzivati. Brez tovrstnih znanj je lahko kakovostno in ustrezno delo v organizaciji, kot je Palčica, praktično nemogoče, saj delovanje po občutku in osebnih izkušnjah kratko malo ni dovolj.

Osnova je torej ravnanje po pristopu, utemeljenem na razumevanju travme, katerega osnova je, da izhajamo iz drže nevedočega in se osvobodimo občutka, da mi bolje vemo, kaj otrok potrebuje. Zavedati se moramo, da je tudi otrok ekspert iz izkušenj, naša naloga pa je, da ga aktivno poslušamo in ravnamo s perspektive moči (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019, str. 215-216).

3. Kako se strokovni delavci odzivajo na otroka, bodisi ko je ta v stiski bodisi tudi v vsakdanjih odnosnih situacijah v Palčici, ko se otrok ne vede skladno s pričakovanji zaposlenih, ter ali se zavedajo povezave med kompleksno travmo ter »problematičnim« vedenjem otroka kot vrsto sporočanja o otrokovih čustvih in potrebah?

V okviru diplomske naloge me je zanimalo tudi, kako se zaposlene odzivajo na otroka v različnih situacijah, ko otrok izraža najrazličnejša čustva. Sprva me je zanimalo, kako se nanj odzovejo, ko je žalosten, ko joka, pogreša dom. Nekaj jih je povedalo, da svoj odziv prilagajajo glede na posameznega otroka, saj je vsak otrok edinstven in prihaja s svojo zgodbo. Po Bouwkamp in Bouwkamp (2020, str. 173) je pomembno, da ima strokovni delavec v procesu pomoči široko paleto različnih zmožnosti odziva glede na otrokovo dano situacijo in zmožnosti. Odvisno je tudi od tega, koliko je star, koliko bližine si v danem trenutku želi oz. je sprejme. Večina sogovork je odgovorila, da je najbolj pomembno, da v taki situaciji validirajo otrokova čustva in izkažejo svoje razumevanje otrokovih občutkov.

Ko otroci pogrešajo dom in sprašujejo o svojih starših, trdijo, da je pomembno, da so z otrokom transparentne glede njihovega bivanja v Palčici, torej da mu poskušajo čimbolj osmisлити namestitev. Odgovorov na to, kaj se bo z njim zgodilo, sicer nimajo, pravijo pa, da je kljub temu možno omiliti negotovost na način, da ustvariš varen prostor za izražanje čustev, s pomočjo pogovora in krepitve občutka varnosti. Večina trdi, da je najpomembneje, da se sliši

otrokov glas. Več jih je povedalo tudi, da poskušajo otrokovo pozornost v takih situacijah preusmeriti na igro in upoštevajo njegove želje glede sledečih aktivnosti. Vsi pa so povedali, da otroku v takem trenutku ponudijo veliko telesne bližine, veliko ljubezni, objemov ter jim omogočijo, da lahko svoja čustva izrazijo. Mann in Kretchman-Hendricks (2017) poudarjata, da je pri odzivanju na otroke z izkušnjo travme in ne-varne navezanosti zelo pomembno, da si v tistem trenutku prisoten, da si z njimi in da imajo občutek podpore, da lahko izražajo svoja čustva. Ti otroci tega od doma niso navajeni, zato je za njihovo okrevanje zelo pomembno, da se lahko izrazijo ter da so njihova čustva validirana. Treisman (2017) pojasnjuje, da moramo otroku zelo jasno sporočiti, da so čisto vsa čustva dovoljena, sprejeta in je popolnoma normalno doživljati celotno paleto čustev. Ko otroci pridobijo zavedanje, kaj se dogaja, kakšna čustva doživljajo, je možno uvesti strategije ozemljitve in obvladovanja.

Ko se otrok vede agresivno, destruktivno, tako do sebe kot do drugih oseb v Palčici, so sogovornice poudarile, da moraš ostati miren in se ne odzvati z zrcalno agresijo, čeprav pravijo, da je to zaradi zagotavljanja varnosti vseh otrok zelo zahtevno in ne uspe vedno. Mann in Kretchman-Hendricks (2017) navajata, da kljub prizadevanju lahko pride do situacij, v katerih je odziv na otroka pretirana jeza, frustracija, razočaranje. Navsezadnje ima vsak človek čustva, lahko pa to pomeni veliko nazadovanje v odnosu in možnost retravmatizacije otroka, saj se spomni vseh trenutkov, ko je to doživljal prej. Enotne so si v tem, da je tovrstne oblike vedenja treba takoj ustaviti. To navadno storijo tako, da otroka primejo, držijo ob sebi, mu na tak način zagotavljajo varnost s svojo prisotnostjo in spustijo prijem, ko se otrok začne umirjati. Šele takrat se z njim tudi pogovorijo, saj po Ayree in Krishnaamoorthy (2021) v afektu, ko pride do procesa "boj/beg" ni zmožen razumeti, se pogovarjati in nadzorovati svojih čustev. Z njim se pogovarjajo o čustvih, ter ga spodbujajo k temu, da bodisi naslednjič namesto fizične sile pove, kako se počuti, bodisi svoje frustracije preusmeri v predmete, namesto v ljudi. To pomeni, da nanj apelirajo, da brčne v kavč ali v vzglavnik namesto v drugega otroka ali odraslega, saj je popolnoma normalno, da je kdaj slabe volje, in je pomembno, da ta čustva sprosti in jih ne kopiči v sebi. Trdijo tudi, da se takih stisk ne sme ignorirati, temveč v primeru, da vedenje eskalira, otroka tudi umaknejo iz skupnih prostorov. S tem ukrepom drugim otrokom zagotovijo varnost in zaščito pred retravmatizacijo, dotičnemu otroku pa dajo možnost, da se v mirnem okolju pomiri. Ko je otrok v stiski, je po Huber, Hawkins in Cooper (2018) treba zadostiti njegovim čustvenim potrebam, zagotoviti tolažbo, zaščito, koregulacijo oz. pomoč pri organiziranju njegovih občutkov in skomunicirati temeljno sporočilo o njegovi lastni vrednosti. Ezechukwu (2017) navaja, da ko se sproži proces "boj", torej ko je otrok fizično vznemirjen,

agresiven, nasprotovalen, je miren pristop z refleksivnimi izjavami in aktivnim poslušanjem ključen, predvsem pa je pomembno, da se takrat otroku ne postavlja vprašanj, še najmanj pa, da ga kaznujemo.

Ko se nameščeni otrok vede disociativno, so si sogovornice enotne v tem, da nikoli ne silijo vanj. Dajo mu svoj prostor in čas, da se privadi na okolje, ker upoštevajo travmatičnost same namestitve. Na te otroke se odzovejo tako, da jim ponudijo bližino, če jo želijo, ali se od otroka umaknejo, če jasno nakaže, da je ne želi. Kljub temu da jih otrok odriva od sebe, pa je ena od sogovork izpostavila, da mu izkaže svojo naklonjenost in pove, da ga ima rada. Veliko jih je povedalo, da je tudi v tem primeru otroku treba izkazati razumevanje tovrstnega vedenja in delati za to, da vzpostavijo zaupanje. Ena sogovorka je izpostavila, da tudi to vedenje ne sme biti spregledano, saj sporoča stisko. Če so otroci izrazito disociativni in ne izražajo svojih potreb, je to po Mann in Kretchman-Hendricks (2017) zavajajoč način odvrčanja pozornosti, ki otroka ščiti pred bolečino, da njegova potreba, tako kot po njegovih predhodnih izkušnjah, ne bo zadovoljena, zato se mu zdi, da nima smisla, da jo izraža, ker je navajen, da ne sme ničesar pričakovati. Naloga skrbnika oz. v tem primeru strokovnega delavca je, da preglasi te otrokove napačno sporočene potrebe in ga prepriča, da je tam zanj in da bo naredil vse, da bo zadovoljil njegove potrebe. Po odgovorih sodeč, se večina zaposlenih odzove tako, da po vzpostavitvi varnega odnosa in prostora raziskujejo, kje je pri otroku možno približevanje – to poskušajo z igro, s pozornostjo, s tem, da ga vprašajo po mnenju, katere aktivnosti si želi, ga želijo vključiti v skupinske dejavnosti, ga povabijo na druženje z drugimi. Treisman (2017) opozarja, da otroci, ki so bili zanemarjani in imajo izkušnjo z zlorabo, pogosteje kažejo internalizirana vedenja, torej umik in disociativnost, zato pogosto ostanejo spregledani, saj ne želimo siliti vanje. Nekaj sogovork je glede tega poudarilo nekaj zelo pomembnega, in sicer, da čeprav ne silijo vanj, se nekatere trudijo, da mu dajo vedeti, da so tam zanj, če se odloči za vzpostavitev stika. V nasprotnem primeru omenjena avtorica (2017) poudarja, da zamudimo dragocene priložnosti za zgodnjo intervencijo in posnemamo otrokovo preteklo izkušnjo z zanemarjenostjo, saj zopet ni slišan.

Ko se otrok v odnosu z zaposlenimi vede preokupirano oz. pretirano oklepajoče, pa to zaposlenim predstavlja enega izmed največjih izzivov pri delu z otroki. Večina trdi, da je treba biti pri takih otrocih izjemno previden, saj tudi to vedenje sporoča stisko in se na tak način izraža njihova ne-varna navezanost in zato menijo, da stalna pozornost ni v korist otroku, saj ni možno enemu otroku ponuditi stalne pozornosti. Zato s postavljanjem lastne meje počasi in

previdno prekinjajo tovrstni odnos in pomagajo otroku pri razvoju samostojnosti ter hkrati ustvarjajo varen odnos. Ena od sogovork pa je odgovorila, da tovrstno vedenje tolerira, da se ji ne zdi problematično in nima smisla tega spreminjati, če se otrok pač na koga bolj naveže kot na koga drugega, saj se tovrstne vloge prevzemajo tudi v domačem okolju. Druge so mnenja, da sicer takemu otroku ponudiš pozornost in del dneva nameniš njemu, moraš pa vsekakor del nameniti drugim in mu z nekim predvidljivim odnosom pomagati odpraviti strah pred zapustitvijo. Kot pri drugih oblikah vedenja je bila tudi tukaj poudarjena škoda, povzročena z ignoriranjem takega vedenja, še posebej pa je v taki situaciji po njihovem mnenju škodljiva stroga drža ter kritike. Pomembne so pohvale. Tako glede agresivnega in destruktivnega kot tudi glede preokupiranega vedenja ter joka zaradi pogrešanja doma pa nekaj sogovork trdi, da ne izražajo vedno stiske, kdaj lahko pomenijo tudi iskanje pozornosti. Zato menijo, da je potrebno postaviti jasne meje, da otroci ne smejo biti agresivni do drugih ter da ne morejo ves čas imeti njihove pozornosti, ker so tam tudi drugi otroci in mora biti pozornost enakomerno porazdeljena. V primeru konstantnega ponavljajočega se vzorca takega vedenja sogovorka v enem izmed intervjujev celo trdi, da začne to sčasoma ignorirati, saj gre po njenem mnenju za izsiljevanje oz. iskanje pozornosti. To prepričanje nekaterih sogovork se mi zdi problematično, saj menim, da s tem potencialno zanemarjamo otrokovo izkušnjo s travmo in ne-varno navezanostjo. Vedenje otroka s tovrstnimi izkušnjami je zelo sporočilno in ga ni mogoče pripisati zgolj trenutnemu razpoloženju in preizkušanju meja. Po Erzar in Kompan Erzar (2011, str. 33) gre za obrambni mehanizem pred zlorabo in lahko resno ogroža otrokov razvoj, še posebej v primeru, ko se na njegovo vedenje ne odzivamo varno ali se sploh ne odzivamo. Treisman (2017) poudarja, da je osnovno in bistveno razumevanje otroka z izkušnjo travme in ne-varne navezanosti, da je vsako vedenje oblika komuniciranja in ga lahko osmislimo, če si dovolimo vstopiti v otrokov svet, ga slišati in razumeti. Po Mann in Kretchamn-Hendricks (2017) še zdaleč ne gre za to, da bi ti otroci s svojim vedenjem iskali pozornost, temveč gre za to, da je to njihov klic na pomoč. Signalizirajo, da neka potreba ni izpolnjena. Če ne raziskujemo, katera potreba ni izpolnjena in kako jo bomo izpolnili, ali še huje, to vedenje spregledamo in ignoriramo, otroku poglobljamo občutek zapuščenosti, ki ga zaradi odvzema iz matičnega okolja že tako ali tako spremlja, ter mu v glavi znova odzvanja sporočilo, katerega je že navajen, in to je: "Nisi tu zame, torej te ne potrebujem, saj že vem, kako to deluje..."

Poleg raziskovanja, na kakšne načine se zaposlene v Palčici odzivajo na otroke, pa sem raziskovala tudi vidik uporabe tehnik posledic in kaznovanja ter kakšna so stališča zaposlenih, kar se tiče tega. Vse menijo, da je uporaba tehnik posledic neizogibna, ker so tukaj otroci zelo

dolgo nameščeni, in je težko z njimi ostati v takšnem odnosu, kjer ne bi bilo potrebno vzgajati. Ena od sogovork sicer meni, da bi morali normalizirati otroškost in "nagajanje", saj je del odraščanja vsakega otroka, druga pa meni, da je potrebno skrbno preverjati, kaj vedenje zares sporoča, in se šele potem odločati, ali bo potrebna uporaba te ali one tehnike ali ne. Tehnike posledic, katerih se v Palčici poslužujejo, so:

- tehnika umika, kjer se otroka umakne iz skupnih prostorov v prazno sobo,
- metoda stola, kjer se otroka posede na stol, dokler se ne umiri, in se potem z njim pogovori,
- postavljanje meja, s čimer otrokom omogočajo varnost, učenje socialnih oblik vedenja, učenje o posledicah in so nujne, da se izognemo re travmatizaciji in povzročanju dodatne travme navzočim.

O vseh tehnikah sogovork pravijo, da so lahko precej neučinkovite in škodljive, če niso pravilno izvedene. Ena od sogovork je poudarila, da niti tehnika umika niti metoda stola pravzaprav nista kazni in da se kazni kot takih v Palčici ne poslužujejo. Coulson (2016) pojasnjuje, da raziskave kljub temu trdijo, da je časovni odmor, angl. "time-out", omiljen izraz za osamitev in prisilno izolacijo otroka. Tudi če se izvaja na blag in nežen način, otroku, ki doživlja stisko, v tistem trenutku sporoča, da nam ni všeč, kar je naredil, in da bo za to moral odgovarjati. Vsekakor pa disciplina in kazen nista enaka pojma. Medtem ko gre pri kaznovanju za to, da nekoga prizadenemo zaradi njegovih dejanj, gre pri disciplini za učenje, poučevanje, usmerjanje in reševanje težav. Odmor pa otrokom pogosto sporoča, da ko bo naredil nekaj, kar nam ni všeč, ga bomo zavrnil. Uči jih, da kadar se trudijo, ne želimo biti v njihovi bližini, dokler se ne začnejo obnašati tako, da nam bodo všeč. Psihologi temu pravijo "pogojno pozitivno spoštovanje". Naš odnos z otrokom pa bi moral biti brezpogojen. Ko so otroci vznemirjeni in se vedejo neobičajno, sporočajo, da imajo nezadovoljene potrebe. Če otroka izoliramo, mu bomo le redko pomagali uravnavati njegovo vedenje. Ljubezni do otroka ne smemo pogojevati z njihovim vedenjem. Če se otroci počutijo osamljene in zavrnjene, se možgani odzovejo na enak način, kot bi se odzvali, če bi otroka fizično poškodovali. Čustvena bolečina je za možgane enako resnična kot fizična bolečina.

Pri tehniki umika in metodi stola intervjuvanke prav tako trdijo, da je pomembno, da se otroka nikoli ne izolira na način, da občuti sram, da se počuti samega, nezaželenega, in mu je zato treba pojasniti, da je bilo napačno le njegovo ravnanje oz. vedenje, on pa ni slab in je vreden ljubezni. Te tehnike uporabljajo tako, da otroku kljub vsemu omogočajo telesno bližino in

varen prostor, da izrazi svoja čustva, ter mu izkazujejo podporo tako z verbalno kot neverbalno komunikacijo.

Najbolj pomembno se jim zdi postavljanje meja, torej jasna verbalizacija, kakšna so pravila, kaj je dovoljeno, kaj ni, zakaj je tako, kakšne so posledice v primeru kršenja, in tako otroku omogočiti predvidljivost in rutino. Prav tako poudarjajo, da je potrebno vse incidente reševati s pogovorom, z ljubeznijo in ne s strogo ter poniževalno držo.

Skrbniki oz. strokovni delavci, ki otrokovo vedenje vidijo kot potrebo, imajo možnost osredotočiti se na identifikacijo in izpolnjevanje te potrebe, ne pa le na ustavljanje vedenja, ali še slabše, kaznovanje otroka zaradi vedenja. Včasih se zgodi, da se otroci z dezorganizirano navezanostjo nenadoma spremenijo iz veselja in igranja v jezo ter začnejo razbijati stvari. Namesto da bi jih kaznovali, je ključno, da prepoznamo to kot način izražanja potrebe in otroka takrat vzamemo k sebi, ohranimo mirnost ter mu izkažemo vso podporo, ljubezen, občutek, da je slišan (Mann in Kretchman-Hendricks, 2017).

6. Sklepi

V nadaljevanju navajam sklepe, ki sem jih oblikovala na podlagi rezultatov, pridobljenih s pomočjo intervjuvanja zaposlenih strokovnih delavk in sodelavk v kriznem centru Palčica.

- Strokovne delavke in sodelavke v kriznem centru Palčica nimajo vse enakih znanj in kompetenc, kljub temu pa jih združujejo znanja, ki so povezana z razumevanjem edinstvenosti otroka in vzpostavljanjem varnega odnosa in prostora za izražanje.
- Ključno znanje o teoriji navezanosti, ki ga imajo strokovne delavke in sodelavke, je zavedanje, da imajo otroci v Palčici izkušnjo ne-varne navezanosti, kar strokovnemu osebju pomaga pri razumevanju kompleksnih oblik njihovega vedenja.
- Strokovne delavke in sodelavke se zavedajo, da tem otrokom ne morejo zagotoviti varne navezanosti, lahko pa z rutino in predvidljivostjo otrokom olajšajo življenje v Palčici.
- Poglobljenega znanja o teoriji navezanosti večini zaposlenih manjka, kljub temu da je tovrstno znanje za njihovo delo ključnega pomena.

- Intervjuvanke večinoma izražajo potrebo in željo po pridobitvi novih znanj, povezanih s teorijo navezanosti, razvojno kompleksno travmo ter čustveno varnimi odzivi na otroke, saj pokrivajo kompleksno področje, ki je za njihovo delo zelo pomembno, izobraževanj pa je bistveno premalo, tako da zaradi pomanjkljivega znanja prihaja do negotovosti pri delu.
- Strokovne delavke in sodelavke prepoznavajo veliko simptomov razvojne kompleksne travme tako pri dojenčkih kot pri malo večjih otrocih. Ti simptomi vključujejo tako eksternalizirane kot internalizirane oblike vedenja.
- V sistemu zaščite otrok sta retravmatizacija in povzročanje dodatne travme nedvomno možna. Strokovne delavke in sodelavke med ključne dejavnike umeščajo predvsem trend daljšanja namestitev, ki postajajo znatno predolge, in neustrezne odzive s strani zaposlenih.
- Nekateri odzivi s strani strokovnih delavk in sodelavk so neustrezni in škodljivi za otroke, so pa največkrat posledica bodisi neznanja bodisi preobremenjenosti.
- Strokovne delavke in sodelavke se poskušajo na otroke čimbolj čustveno varno odzivati, izzive pa vidijo v mirnem pristopu, ki temelji na razumevanju travme.
- V Palčici strokovne delavke in sodelavke niso dobro seznanjene s pristopom, utemeljenim na razumevanju travme, zato niso poenotene pri njegovi uporabi. To je med drugim vidno pri uporabi tehnik posledic in kaznovanja, kjer se, po njihovih besedah, zelo razlikujejo. To otrokom ne omogoča konstantnosti, varnosti in predvidljivosti.
- Zaznavam težave pri razumevanju otrokovega vedenja kot načina komuniciranja, nekaterim tu manjkajo celo osnovna teoretska izhodišča. Zaradi nerazumevanja otrokovega vedenja in teorije navezanosti ter njenega vpliva na otrokovo doživljanje prihaja do povzročanja dodatne travme in nezmožnosti zagotavljanja varnega odnosa.

7. Predlogi

Glede na sklepne ugotovitve:

- Ugotavljam, da otroci v Palčici zaradi menjavanja zaposlenih in nedoslednih urnikov živijo v negotovosti, kar pogloblja njihove vzorce ne-varne navezanosti. Predlagam zelo specifično izobraževanje glede konstantnosti objekta navezanosti in kako ta pomembno vpliva na otrokov občutek varnosti. Glede na to predlagam tudi morebitno

reformo snovanja urnikov in večjo transparentnost do otrok glede bolniških odsotnosti in letnih dopustov. Poleg izobraževanja o konstantnosti objekta bi bilo potrebno razmisliti tudi o sistemskih spremembah - bolj predvidljivih urnikih za zaposlene.

- Predlagam, da bi se v Palčici uvedle obvezne supervizije, kjer bi strokovne delavke in sodelavke lahko podelile svoje stiske in se na tak način dragoceno razbremenile in prejele podporo. To bi zagotovo pomembno prispevalo k zmanjševanju stresa pri delu in prenašanja lastnih frustracij na otroke. Supervizija bi s tem omogočila več čustveno varnih odzivov strokovnih delavk do otrok.
- Predlagam, da se problematika trenda daljšanja namestitvev in njegovih škodljivih posledic osvetli vsem vpletenim v sistemu zaščite otrok, tako strokovnim delavkam in delavcem na centrih za socialno delo kot tudi ministrstvu in sodiščem. Pomembno je, da se teh vplivov zavedajo in da se čas namestitve ne podaljšuje v nedogled. Krizni center je institucija, ki je namenjena krizni intervenciji, zato ni v otrokovo korist, da je tam nameščen več mesecev, še posebej, če gre za dojenčka oz. malčka.
- Predlagam, da bi Palčica postala na razumevanju travme utemeljena organizacija – znotraj katere, bi vsi zaposleni razumeli travmo in bi se nanjo znali ustrezno odzivati. To bi morda lahko uvedli na način, da se poda predlog na ministrstvo, da se v vseh institucijah v okviru centra za socialno delo, kamor spada tudi Palčica, uvedejo obvezna izobraževanja na temo pristopa, utemeljenega na razumevanju travme. Predlagam, da bi bila izobraževanja obvezna tako za strokovne delavke in delavce kot tudi za zunanje sodelavce, kot so študentje, prostovoljci, hišniki, čistilke, ki prav tako prihajajo v stik z uporabniki, nimajo pa ustrezne izobrazbe.
- Predlagam specifično izobraževanje glede tehnik posledic, ki so utemeljene na teoriji navezanosti in razumevanju travme in ne na kognitivno vedenjskih intervencijah, kot je “time-out“ za otroka. Uporaba te metode je za otroka z izkušnjo travme namreč lahko retravmatizirajoča.
- Najpomembneje pa predlagam izobraževanja na področju teorije navezanosti in razvojne kompleksne travme, s poudarkom na razumevanju otrokovega vedenja kot načina komunikacije, kjer opažam velik primanjkljaj pri zaposlenih. Dodatna izobraževanja o teh specifičnih, a izjemno pomembnih konceptih bi zagotovila manj nestrokovnega vedenja. To bi dragoceno obogatilo delo v kriznem centru in pomembno prispevalo k delovanju v največjo korist otrok, ki prihajajo z zelo težkimi izkušnjami. Pomagalo bi tudi pri večjem razumevanju vedenja otrok, hkrati pa vodilo v strokovno

odzivanje na otroke. Na takšen način bi lahko otroci doživeli varnost v odnosu in bi to znatno vplivalo na kakovost dela in na kakovost otrokove izkušnje v Palčici. S tem bi se izognili retravmatizaciji in povzročanju dodatne travme.

8. Uporabljena literatura

Aničić, K., Hrovat Svetičič, T., Hrovat, T., & Sušnik, A. (2017). *Nasilje nad otroki: Strokovne smernice za delo z otroki, ki doživljajo zanemarjanje in/ali nasilje*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo. Pridobljeno 8.4.2023 s https://www.drustvo-dnk.si/images/publikacije/2017-smernice_otroci.pdf

Atwool, N. (2018). Challenges of operationalizing trauma-informed practice in child protection services in New Zealand. *Child & Family Social Work*, 1-8. Pridobljeno 25. 4. 2023 s <https://doi.org/10.1111/cfs.12577>

Ayre, K., & Krishnamoorthy, G. (2021). *Trauma Informed Behaviour Support: A Practical Guide to Developing Resilient Learners*. Toowoomba: University of Southern Queensland. Pridobljeno 20.3.2023 s <https://usq.pressbooks.pub/traumainformedpractice/chapter/4-1-attachment/>

Bouwkamp, R. & Bouwkamp, S. (2014). *Blizu doma*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta UL in Inštitut za družinsko terapijo.

Bronfenbrenner, U. (1981). *The Ecology of Human Development*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press. Pridobljeno 9.6.2023 s <https://www.perlego.com/book/1978635/the-ecology-of-human-development-experiments-by-nature-and-design-pdf>

Children's Services Practice Notes. (2014). Attachment and Child Welfare Practice. *Practice Notes*, 19(3). Pridobljeno 24.3.2023 s https://practicenotes.org/v19n3/CSPN_v19n3.pdf

COS. (b.d.). *What is The Circle of Security?* Circle of Security International. Pridobljeno 25.3.2023 s <https://www.circleofsecurityinternational.com/circle-of-security-model/what-is-the-circle-of-security/>

COS. (b.d.). *Is COSP™ Trauma Informed?* Circle of security international. Pridobljeno 25.3.2023 s <https://www.circleofsecurityinternational.com/circle-of-security-model/is-cosp-trauma-informed/>

Coyne, J., Powell, B., Hoffman, K., & Cooper, G. (2018). The Circle of Security. V C. H. Zeanah Jr. (ur.), *Handbook of Infant Mental Health*, Fourth Edition (str. 500-513). New York City: The Guilford Press.

Cvetek, R. (2009). *Bolečina preteklosti*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Čačinovič Vogrinčič, G., & Mešl, N. (2019). *Socialno delo z družino: soustvarjanje zelenih izidov in družinske razvidnosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Davis, E. P., Glynn, L. M., Waffarn, F., & Sandman, C. A. (2011). Prenatal maternal stress programs infant stress regulation. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 52(2), str. 119–129. Pridobljeno 30.5.2023 s <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20854366/>

Družinski zakonik (2017). *Ur. l. RS*, 15/2017.

Erzar, T. & Kompan Erzar, K. (2011), *Teorija navezanosti*. Celje: Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba.

Ezechukwu, R. (2017). *Simple Strategies for Intervening with Traumatized and Dysregulated Youth*. Pridobljeno 5.4.2023 s https://www.ihs.gov/sites/telebehavioral/themes/responsive2017/display_objects/documents/slides/nationalchildandadolescent/dysregulatedyouth0117.pdf

Frangež, D., Drobnič Radobuljac, M., & Kodale, T. (2019). Razkritje nasilja nad otroki in zanemarjanja otrok. V V. Leskošek, T. Kodele, & N. Mešl (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji* (str. 124–164). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Granqvist, P., Sroufe, L. A., Dozier, M., Hesse, E., Steele, M., ... Duschinsky, R. (2017). Disorganized attachment in infancy: a review of the phenomenon and its implications for

clinicians and policy-makers. *Attachment & Human Development*, 19(6), str. 534–558. Pridobljeno 9.6.2023 s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5600694/>

Herman Lewis, J. (2001). *Trauma and Recovery*. London: pandora.

Hodas, G. R. (2006). *Responding to Childhood Trauma: The Promise and Practice of Trauma Informed Care*. Pridobljeno 27.3.2023 s <https://www.nasmhpd.org/sites/default/files/Responding%20to%20Childhood%20Trauma%20-%20Hodas.pdf>

Huber, A., Hawkins, E., & Cooper, G. (2018). *Circle of Security*. Springer Nature Switzerland AG 2018. Pridobljeno 30.5.2023 iz https://www.researchgate.net/publication/326844040_Circle_of_Security

Huestis, M. A., & Choo, R. E. (2002). Drug abuse's smallest victims: in utero drug exposure. *Forensic Science International*, 128(1–2), str. 20-30. Pridobljeno 30.5.2023 s https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0379073802001603?fr=RR-2&ref=pdf_download&rr=7d43f94ccb7c2fc0

Kompan Erzar, K. (2003). *Skrita moč družine*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

Krizni center za otroke – Hiša zavetja Palčica. Pridobljeno 20.3.2023 s <http://kco-palcica.si/>

Lahousen, T., Unterrainer, H. F., & Kapfhammer, H-P. (2019). Psychobiology of Attachment and Trauma—Some General Remarks From a Clinical Perspective. *Front Psychiatry*, (10)914. Pridobljeno 27.3.2023 s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6920243/>

Levenson, J. (2020). Translating Trauma-Informed Principles into Social Work Practice. *Social work*, 65(3), str. 288–298. Pridobljeno 26.4.2023 s <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32676655/>

Lyons, S., Whyte, K., Stephens, R., & Townsend, H. (2020). *Developmental Trauma Close Up*. Beacon House. Pridobljeno 5.4.2023 s <https://beaconhouse.org.uk/wp-content/uploads/2020/02/Developmental-Trauma-Close-Up-Revised-Jan-2020.pdf>

Mann, J. C., & Kretchmar-Hendricks, M. D. (2017). *Creating Compassionate Foster Care: Lessons of Hope from Children and Families in Crisis*. J. Kingsley Publishers.

McLeod, S. A. (2009). Attachment Theory. Pridobljeno 25.3. iz www.simplypsychology.org/attachment.html

Menschner, C. & Maul, A. (2016). *Key Ingredients for Successful Trauma-Informed Care Implementation*. Pridobljeno 21.3.2023 s https://www.samhsa.gov/sites/default/files/programs_campaigns/childrens_mental_health/atc-whitepaper-040616.pdf

Mesec, B. (2007). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 2*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mesec, B. (2009). Kvalitativna metodologija, akcijsko in evalvacijsko raziskovanje [Blog]. Pridobljeno 21.5.2023 iz <https://sites.google.com/site/kvalitativnametodologija/metodologija-ii/skripta-ii>

Mesec, B., Rape, T. & Rihter, L. (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: Načrtovanje raziskave*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo.

Mešl, N. & Drobnič Radobuljac, M. (2019). Otrok z izkušnjo travme v postopkih zaščite. V Leskošek, V., Kodele, T. in Mešl, N. (ur.). *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji* (str. 202-235). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Na sodišču. (b.d.). Ukrepi za varstvo koristi otroka. Pridobljeno 4.4. iz <https://nasodiscu.si/druzinski-postopki/ukrepi-za-varstvo-koristi-otroka#nujni-odvzem-otroka>

Perry, B. D. (2014). *Helping Traumatized Children: A Brief Overview for Caregivers*. The ChildTrauma Academy. Pridobljeno 8.4.2023 s https://vslg.ca/photos/custom/VSLG/Resources/Helping_Traumatized_Children_Caregivers_Perry1.pdf

SAMHSA. (2022). *Recognizing and Treating Child Traumatic Stress*. Pridobljeno 5.4.2023 s <https://www.samhsa.gov/child-trauma/recognizing-and-treating-child-traumatic-stress#treatment>

Smith, M., Robinson, L., & Segal, J. (2023). *Helping Children Cope with Traumatic Events*. HelpGuide. Pridobljeno 15.4.2023 s <https://www.helpguide.org/articles/ptsd-trauma/helping-children-cope-with-traumatic-stress.htm>

Steele, W., & Malchiodi, C.A. (2012). *Trauma-informed practices with children and adolescents*. London, New York: Routledge.

Terr, L. C. (1991). Childhood traumas: an outline and overview. *The American journal of psychiatry*, 148(1), str. 10–20. Pridobljeno 20.4.2023 s <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/1824611/>

Treisman, K. (2017). *Working with relational and developmental trauma in children and adolescents*. Oxon: Routledge.

Trivedi, S. (2019). The Harm of Child Removal. *New York University Review of Law & Social Change*, 43(523), str. 523-580. Pridobljeno 28.4.2023 s https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3341033

Uлага, Š. (2023). *Letno poročilo KCO Palčica za leto 2022*. Grosuplje: neobjavljeno.

Žvelc, M., & Žvelc, G. (2006). Stili navezanosti v odraslosti. *Psihološka obzorja (Ljubljana)*, 15(3), str. 51-64. Pridobljeno 9.6.2023 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-HMYP3JHV>

9. Priloge

9.1. Priloga A: Smernice za intervju

1. ZNANJE O TEORIJI NAVEZANOSTI:

RV: Katere teorije ravnanja in metode pomoči so temeljne pri delu strokovnih delavcev z otroki, ki pridejo v Palčico, vključno s teorijo navezanosti?

- 1.1. Katere teorije ravnanja in metode pomoči vodijo vas, in morda tudi druge kolege, pri vašem sodelovanju z otroki, ki pridejo v Palčico?
- 1.2. Na kakšen način, če sploh, v delovni odnos z otrokom integrirate znanje za ravnanje, ki izhaja iz teorije navezanosti? Katere specifike iz te teorije so za vas in vaše kolege, kot tudi za Palčico, kot organizacijo, pomembne in temeljne?
- 1.3. Organizacije, ki delujejo na področju zaščite otrok, predvsem v tujini, v svojo paradigmo pomembno integrirajo znanje o pomenu krepitve varne navezanosti in varnega odziva na otroka z izkušnjo travme. Kakšno je vaše mnenje o tem, da bi Palčica postala organizacija, v kateri je odziv na otroka v stiski utemeljen na znanju o navezanosti in varnemu odzivu?

2. ZNANJE O KOMPLEKSNI TRAVMI:

RV: Kakšno je znanje strokovnih delavcev o razvojni kompleksni travmi pri otroku, ki pride v krizni center Palčica?

- 2.1. Po katerih znakih/simptomih vi kot strokovna delavka in tudi Palčica kot organizacija, pri posameznem otroku prepoznate, da je bil pred vstopom v Palčico izpostavljen številnim in kompleksnim obremenjujočim izkušnjam, ki so povezane z razvojno kompleksno travmo?
- 2.2. Na kakšne načine prepoznate znake razvojne kompleksne travme pri dojenčkih in malčkih, ki svojih stisk še ne znajo ubesediti z besedami?
- 2.3. V kolikšni meri se vi in tudi drugi v vaši organizaciji ter organizacija kot celota zavedate tega, da so otroci s predhodno izkušnjo travme lahko dodatno travmatizirani v sistemu zaščite otrok in na kakšen način menite, da lahko v procesu zaščite pride do dodatne travmatizacije oz. retravmatizacije?

3. ČUSTVENO VAREN ODZIV NA OTROKA Z IZKUŠNJO TRAVME

RV: Kako se strokovni delavci odzivajo na otroka, bodisi ko je v stiski bodisi tudi v vsakodnevnih odnosnih situacijah v Palčici, ko se otrok ne vede skladno s pričakovanji zaposlenih, ter ali se zavedajo povezave med kompleksno travmo ter »problematičnim« vedenjem otroka kot vrsto sporočanja o otrokovih čustvih in potrebah?

- 3.1. Kako se odzovete na otroka, ko npr. joka, ker pogreša dom in svojo družino? Ali pa ko zvečer ne more zaspati?
- 3.2. Kako se odzovete na otroka, ko je v krizi oz. stiski in se vede destruktivno – npr. kriči, tepe ali udarja, bodisi sebe bodisi druge?
- 3.3. Kakšno je vaše mnenje (in tudi paradigma Palčice kot organizacije), kar se tiče uporabe tehnik posledic in kaznovanja otrok, ko se vede "problematično" ?
- 3.4. Na kakšen način se odzivate na otroka, ko le-ta doživlja ekstremna čustva (jeza, bes, obupan jok)
- 3.5. Na kakšen način se odzivate na otroka, ko le-ta doživlja čustvena stanja, ki so povezana z disociativnimi stanji (zrenje v prazno, izogibanje očesnemu stiku)?
- 3.6. Na kakšen način se odzivate na otroka, ki se v odnosu vede pretirano oklepajoče in kako takrat, ko je popolnoma zaprt za stik?

9.2. Priloga B: Odprto kodiranje

Oznaka	Odgovor	Pojem	Podkategorija	Kategorija	Tema
A1	Jaz imam za sabo 5 let študija socialne pedagogike in večina mojega ravnanja izhaja iz teh znanj, to je neka kombinacija psihologije in socialnega dela	Študij		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A2	osredotočam se večinoma na razumevanje otroka oz. vsakega individuum kot svoje lastne celice, ki prihaja z nekim svojim sistemom v Palčico	Razumevanje edinstvenosti otroka		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A3	V bistvu je tudi to eno veliko vodilo zame pri delu z otroki	Pomembno vodilo pri delu		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A4	ker se precej pozna, na kakšen način otrok deluje znotraj skupine	Lažje razumevanje otrokovega vedenja		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A5	S tem znanjem potem tudi lažje sklepaš iz informacij, ki jih dobiš o otroku	Lažje razumevanje otrokove situacije		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A6	se pa tudi kasneje izrazi, ali je otrok varno navezan ali ne	Izražanje ne-varne navezanosti		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A7	To je sicer težko reči, ker je otrok, ko je nameščen sem, v nekem kriznem, izrednem stanju, ker je odvzet iz matične družine in to zelo vpliva na njih,	Zavedanje travmatičnosti odvzema		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A8	in da bi z zagotovostjo trdila, da se stili navezanosti pri otroku transparentno izrazijo, to ne gre	Netransparentnost navezanosti		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A9	No, poznam tudi stile navezanosti,	Poznavanje stilov navezanosti		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A10	te vprašalnike, s katerimi se stile ugotavlja in na kakšen	Poznavanje vprašalnikov za		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih

	način se potem to implementira naprej	določanje stila navezanosti			delavk in sodelavk
A11	Meni se zdi zelo pomemben vidik, ki bi ga bilo v Palčici potrebno integrirati, trauma informed care – na travmo osredotočen pristop razumevanja otroka,	Na travmo osredotočen pristop kot nujno znanje	Pozitiven odziv	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A12	ker tu otroci res pridejo v izrednem stanju in njihova vedenja niso toliko skladna s tem, kot če bi otrok bil v nekem domačem, podpornem okolju	Večje upoštevanje otrokove travme	Pozitiven odziv	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A13	Predvsem bi morali integracijo trauma informed uvesti na način, da se teh usposabljanj udeležijo tako strokovni delavci kot sodelavci	Strokovne delavke in sodelavke	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A14	in tudi osebe, ki pridejo občasno k nam, na primer čistilka ali pa hišnik	Vsi zunanji sodelavci	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A15	ker kdaj pride do incidentov, ko recimo čistilka sprašuje otroka, kdaj bo šel domov, kar se mi zdi čisto neprimerno in na nek način povzroči retravmatizacijo čisto po nepotrebnem	Retravmatizacija zaradi neznanja	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A16	ker to so res take izredne izkušnje in to je neko znanje, katerega nam še malo manjka.	Manko znanja	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A17	To je precej odvisno od tega, ali je otrok verbalen ali neverbalen	Odvisno od otroka	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A18	Če se lahko že izraža z besedami, ponavadi še preden pride do pokazateljev, kar sami	Lastna pripoved o travmatičnih izkušnjah od doma	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

	povedo in govorijo o svojih izkušnjah od doma				
A19	Je pa tudi odvisno, v kateri razvojni fazi je otrok,	Odvisno od razvojne faze	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A20	Pri malo večjih otrocih se to vidi v agresivnih nasilnih vedenjih,	Agresivna vedenja	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A21	tudi avtoagresivnih vedenjih,	Samopoškodovalno vedenje	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A22	pride tudi do težav s spanjem,	Težave s spanjem	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A23	do težav pri čisto osnovnih fizioloških potreb kot recimo uhajanje blata in urina	Uhajanje blata in urina	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A24	neosvojeni razvojni mejniki, to se kdaj pokaže, ko recimo 3-letni otrok še ne zna držati žlice	Razvojni manko glede na starost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A25	Pri dojenčkih bi jaz rekla, da je to apatija,	Apatičnost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A26	pomanjkanje joka, torej ne izraža potreb, ampak samo v tišini čaka,	Pomanjkanje joka	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A27	ni opaznega socialnega nasmeška, z neko našo podporo se pa to vzbudi, kar pomeni, da je bil manko še od doma.	Pomanjkanje socialnega nasmeška	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A28	Je pa treba upoštevati, da določeni dojenčki, čigar mame so odvisnice, pridejo pa tudi z abstinenčno krizo, torej še s prenatalno travmo, k se zgodi medtem ko otrok še ni rojen	Abstinenčna kriza	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

A29	neutolažljiv jok,	Neutolažljiv jok	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A30	razdražljivost,	Nemirnost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A31	tudi neka neželja po hranjenju,	Težave s prehranjevanjem	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A32	Jaz mislim, da zaradi tega, ker so otroci tukaj tako dolgo nameščeni, kljub temu, da naj bi bili le kratkotrajna namestitve, do te retravmatizacije pride prevečkrat	Predolgo nameščeni otroci		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A33	Pa tudi mi lahko z nekimi dejanji, ko niti nimaš občutka, da delaš škodo, na tak način povzročiš retravmatizacijo,	Nezavedno povzročanje škode	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A34	ali pa, ko je en otrok tukaj dlje časa kot ostali, in odidejo pred njim, je to zanj še dodaten občutek zapustitve, saj vsi otroci odhajajo, on pa se sprašuje, zakaj je še vedno tu	Občutek zapuščenosti		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A35	Mogoče bi bilo bolje, da bi imeli več različnih izobraževanj na tem področju	Potreba po dodatnih izobraževanjih	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A36	ker se v osnovi nikoli ne zgodi, da bi ti nalašč želel nekemu škodovat, nimaš nobenega impulza, da bi želel retravmatizirati	Trud v smeri pravega pristopa	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A37	ampak ker je toliko enih različnih možnosti, tako pri pogovoru kot načinu dela, včasih reagiraš na način, ki ni čisto primeren	Negotovost o tem, kaj je prav	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A38	reagiraš tako, kot bi reagiral na otroka, ki nima izkušnje s travmo, torej nimaš tega ves čas v mislih	Neupoštevanje predhodne izkušnje s travmo	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

A39	Verjamem, da se vsi maksimalno trudimo, da na pravi način probamo pristopit do otroka	Trud v smeri pravega pristopa	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A40	je pa res, da včasih ne veš, kako bi se odzival na določena vedenja.	Negotovost o tem, kaj je prav	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A41	Včasih je pri odraslih tudi ta zrcalna agresija, ko otrok izraža neko hudo agresivno vedenje, ti se pa v tem trenutku tako ustrašiš, da niti ne moreš pristopit mirno, zame je to najtežje	Zrcalna agresija	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A42	Vem, da mi je bilo najtežje do sedaj, ko je bilo pristopanje enega fantka do ene punčke, ki je mela izkušnjo spolne zlorabe in se je želel poljubljat z njo, deklica s tako izkušnjo je pa nekako šla s tem tokom in težko to dovoliš ane, ker se ustrašiš in ne pristopiš čisto mirno	Buren odziv	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A43	Pa recimo, če jaz povzdignem glas, lahko to otroka marsikdaj vrne v tiste spomine	Sprožanje negativnih spominov	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A44	Zdi se mi, da je to res eno tako delo, kjer slediš znanju in intuiciji, a včasih ne veš, ali je čisto prav, kar delaš	Negotovost o tem, kaj je prav	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
A45	To je pa čisto odvisno od vsakega otroka, če iščejo telesno bližino ali pa jo odklanjajo	Odvisno, koliko bližine želijo	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A46	odvisno je tudi od starosti otrok, a se lahko bolj poglobljeno pogovarjaš, ali ne	Odvisno od starosti otroka	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A47	Pri mlajših otrocih ponavadi nudiš telesno bližino, če jo sprejmejo, in jih na tak način poskušaš potolažiti	Telesna bližina	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

A48	v vsakem primeru pa potrdiš njihova čustva	Validacija otrokovih čustev	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A49	poveš, da jih razumeš, da je težko in da je popolnoma razumljivo in nekaj običajnega, da pogrešajo svoje starše in jih majo radi	Izražanje razumevanja in normaliziranje čustev	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A50	Meni se tudi zdi zelo pomembno biti iskren z otroki glede tega, zakaj so tu, zakaj niso pri svojih starših, kaj za njih bivanje tukaj sploh pomeni	Iskrenost o tem, zakaj je tu	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A51	da ko se bodo stvari uredile, da bodo šli bodisi domov bodisi v drugo družino, kar se res omeni čisto proti koncu bivanja otroka, da se mu ne daje nekih pričakovanj in dodatnega strahu	Ustrezna transparentnost glede rejništva	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A52	Ta pogovor jim res pomaga osmisлити bivanje tukaj, in jim da neko zaščito, ko pogrešajo dom	Osmišljanje bivanja v Palčici s pogovorom	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A53	To je pa malo težje, ker je to situacija, ki je čustveno obremenjujoča tako za zaposlene kot tudi za druge otroke, ki to opazujejo	Čustveno obremenjujoča situacija za vse vpletene	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A54	pri drugih otrocih lahko to sproži spomin na svoje matično okolje in tudi povzroči hudo stisko	Retravmatizacija opazovalcev	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A55	Kako se na to odzoveš, je pa tudi čisto odvisno od primera	Prilagajanje odziva glede na otroka	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A56	če je otrok recimo avtoagresiven, je možnost, da ga ti držiš, da se ne more poškodovati in pristopiš na način, da ga zavaruješ fizično, da ga držiš ob sebi	Fizični prijem in držanje ob sebi	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A57	mu poveš, da je vse v redu	Verbalno pomirjanje	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je	Čustveno varni odzivi na otroke z

				nameščen otrok v stiski	izkušnjo travme
A58	in da ga držiš s tem namenom, da ga zaščitiš, da ne bo bolelo	Zagotavljanje varnosti s prisotnostjo	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A59	v trenutku, ko se bo umirja, pa ta prijem sproščaš in vedno bolj, ko čutiš, da se otrok umirja, vedno bolj tudi spuščaš ta prijem	Spuščanje fizičnega prijema, ko se umirja	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A60	Poskusiš tudi čimbolj verbalno pomirit, če je možno	Verbalno pomirjanje	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A61	Če so agresivni do drugih, se tudi o tem pogovarjamo, tako z otrokom, ki je tepel, kot z otrokom, ki je bil deležen nasilja	Pogovor o incidentu	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A62	torej razložimo, da se v takih primerih opravičimo, ker to boli	Spodbuda k opravičilu	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A63	pa tudi pogovarjamo se o čustvih, razložimo, da to povzroča žalost	Pogovor o čustvih	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A64	to se mi zdi najpomembnejše, da se otrok v bistvu nauči nekaj pozitivnih vedenj v primeru napačnega ravnanja	Učenje o verbalizaciji namesto fizične sile	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A65	zelo podpiram tudi verbalizacijo lastnih želja – torej kar si želi in česar noče	Spodbujanje k verbalizaciji lastnih želja	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A66	torej če otrok ne želi bližine drugega otroka, ga učimo, da namesto, da ga udari, naj mu pove, naj gre stran prosim, da na tak način otrok začne verbalno izražati, namesto da bi uporabil fizično silo	Učenje o verbalizaciji namesto fizične sile	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A67	Glede tega ima vsak zaposlen drugačen pristop in potem je čisto odvisno od tega, kako se vsak odzove na določene stvari	Različni pristopi s strani zaposlenih		Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

A68	Jaz načeloma, kadar je možno, otroka umaknem iz prostora – greva na stopnišče ali v sobo	Umik otroka iz skupnih prostorov	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A69	kjer se želim pogovoriti o tem, kaj se je zgodilo	Pogovor o incidentu	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A70	Zaradi vedenjskih težav je to največkrat rešitev, ker v skupnem prostoru ogroža druge	V skupnih prostorih ogroža druge	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A71	V sobici pa ima možnost izraziti tudi tisto, kar pred drugimi ne more	Prostor za izražanje čustev	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A72	in velikokrat pogovor razkrije globlje težave v vedenju	Odkrivanje globljih težav s pogovorom	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A73	Hkrati pa v takih situacijah otroku vedno povem, da sem tu zanj, da se želim pogovoriti o tem, kaj se je zgodilo	Izražanje podpore	Pogovor	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A74	in da mu hkrati dajem prostor, če ga želi in potrebuje	Upoštevanje njegovih želja	Pogovor	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A75	Metoda s stolom se mi sicer ne zdi vedno najbolj učinkovita in je odvisno, kako jo izvedeš	Neučinkovita ob napačni rabi	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A76	Jaz včasih posedem otroka na stol, počakam, da se umiri,	Sedenje do pomiritve	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A77	in se nato pogovorim z njim.	Pogovor po pomiritvi	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A78	Razumem pa, zakaj metoda stola, ker je kadra malo, otrok pa veliko, torej velikokrat sploh nimaš	Premalo časa in kadra za zahtevnejše tehnike		Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z

	priložnosti, da bi se lahko v miru pogovoril z otrokom				izkušnjo travme
A79	Res bi si želela, da bi bile namestitve krajše, ker v tem primeru vzgojni pristopi ne bi bili tako nujni, kot so sedaj, ko več mesecev delaš z otrokom in je nemogoče, da ne bi vzgajal	Nujne zaradi predolgh namestitev		Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A80	Poleg tega, pri tehnikah posledic je treba biti vedno pozoren na starost otroka	Starost otroka	Dejavniki, ki vplivajo na izbiro tehnik	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A81	razvojne stadije,	Razvojni stadiji	Dejavniki, ki vplivajo na izbiro tehnik	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A82	njihove predhodne izkušnje,	Predhodne izkušnje s travmo	Dejavniki, ki vplivajo na izbiro tehnik	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A83	osebnost otroka,	Otrokova osebnost	Dejavniki, ki vplivajo na izbiro tehnik	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A84	In vedno po načelu najmilejšega ukrepa	Načelo najmilejšega ukrepa	Dejavniki, ki vplivajo na izbiro tehnik	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A85	Jaz tem otrokom ponavadi ponudim telesni stik in objem, če si ga želijo	Telesna bližina	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A86	en velik del mojega pristopa in nočnega uspavanja je, da grem do vsakega otroka in ga pokrijem, ter vprašam, če želi stisk	Objem pri uspavanju	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A87	po veliki večini primerov je tako, da tekom namestitve v Palčici to disociativno vedenje kar nekako izzveni	Tekom namestitve izzveni	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A88	Vsi slej ko prej pridejo bližje in iščejo telesni stik, samo moraš jim dati prostor in čas	Prostor in čas	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

A89	To zahteva zelo veliko strpnosti s strani zaposlenih, ker včasih lahko tudi obuvanje traja eno uro, ker otrok "zmrzne"	Potrpežljivost	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A90	To so zelo redki primeri,	Redki primeri	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A91	ker večina otrok, ki pride k nam, niso imeli te svoje stalno prisotne osebe in nimajo te izkušnje	Izkušnja nevarne navezanosti	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A92	spomnim se enega takega otroka, je bilo precej težko,	Velik izziv	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A93	uspavanje je trajalo zelo dolgo časa,	Uspavanje kot velik izziv	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A94	in recimo na začetku si več časa z njim	Nudjenje pozornosti	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A95	Na en njihov način jim moramo sporočiti, da so odrasli varne osebe	Ustvarjanje varnega odnosa	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A96	in da bomo prišli nazaj, da je to nekaj običajnega, da odidemo in smo tudi z drugimi otroki	Del dneva namenjen njemu, del drugim	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A97	in da se tako znebijo tega strahu, da se ne bomo vrnili	Pomoč pri odpravljanju strahu pred zapustitvijo	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A98	Ne moreš pa nuditi stalne pozornosti in bližine, ker je vedno toliko nameščenih otrok, da tega ne bi mogel zagotavljati	Nezmožnost nudenja stalne pozornosti enemu otroku	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
A99	nitro ne vem, če je to v največjo korist otrok.	Stalna pozornost ni v korist otroku	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je	Čustveno varni odzivi na otroke z

				nameščen otrok v stiski	izkušnjo travme
A100	V te situaciji pomaga tudi to, da je tu več nameščenih otrok, da se lahko tudi malo zaigra pa zamoti	Preusmerjanje pozornosti	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B1	Kar se tiče nekih konkretnih metod pa teorij, izobraževanj je tukaj zelo premalo, vmes je bila resda korona in so nam rekli, da izobraževanj takrat ne bo in od takrat jih dejansko sploh ni bilo	Premalo izobraževanj o ustreznih metodah		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B2	Znanje in metode pa črpam iz samega občutka,	Po občutku		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B3	iz svojega domačega okolja	Osebne izkušnje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B4	od tega, kar sem tukaj videla od sodelavcev	Učenje od sodelavk		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B5	in pa v treh letih in pol, kar sem doživela z njimi.	Delovne izkušnje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B6	Vse ostalo pa so osebne izkušnje	Osebne izkušnje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B7	tudi knjige s področja psihologije, dokumentarci, oddaje	Lastno izobraževanje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B8	Enkrat smo imeli eno zelo dobro izobraževanje, ko je prišla ena strokovnjakinja in govorila o tem, kako reagirat na določene stiske otrok, ki so travmatizirani, o tem, kaj doživlja novorojenček, kaj 3-letnik al pa 6-letnik	Izobraževanje o odzivih na otroke z izkušnjo travme		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

B9	To izobraževanje je bilo super, vsem nam je bilo všeč in smo tudi v bistvu postavljali vprašanja, s čim se mi soočamo in je tudi odgovarjala nanje	Izobraževanje o odzivih na otroke z izkušnjo travme		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B10	Takrat smo tudi ta nova znanja začeli prakticirati in še danes to prakticiramo in je zelo pomembno, da nam je bilo razloženo	Implementiranje novih znanj	Implementacija v prakso	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B11	Kar se pa tiče te teorije navezanosti, se mi predvsem zdi ključno to znanje, da novorojenčki že v prvih mescih rabijo neko isto osebo, s katero navezujejo stik in je to zelo pomembno za njihov razvoj	Pomembna vloga primarne osebe za navezovanje stika		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B12	Meni bi se to zdelo odlično,	Popolno strinjanje	Pozitiven odziv	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B13	jaz mislim, da nikoli ni preveč izobraževanj,	Želja po novih znanjih	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B14	da tudi mi osvežimo informacije,	Osvežitev znanj	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B15	poleg tega se tako ali tako stvari spreminjajo, vedno se nekaj novega ugotavlja	Razvijanje stroke	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B16	to bi bilo zelo koristno,	Koristne novosti dobrodošle	Pozitiven odziv	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

B17	in več tega bi moralo biti, še posebej v kriznem centru, kjer so res travmatizirani otroci in pridejo k nam, kjer je veliko ljudi	Večje upoštevanje otrokove travme	Pozitiven odziv	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B18	Predvsem mogoče da ne gledajo naravnost v oči, jaz temu rečem boječ pogled	Boječnost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B19	sramežljivost,	Sramežljivost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B20	umik od drugih,	Zaprto vaze	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B21	apatično stanje,	Apatičnost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B22	izoliranje, sploh tisti prvi stik, ko te otrok ne pozna,	Izoliranje	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B23	drugače pa se travma zelo odvisno pri nekaterih izraža tudi na drugačen način,	Odvisno od otroka	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B24	recimo tako, da je otrok pretirano odprt, vse pove	Pretirana odprtost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B25	se brez problema stisne k neznani osebi in daje poljubčke,	Telesni stik z neznanci	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B26	je vznemirjen.	Vznemirjenost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B27	Lahko je indikator tudi to, da zagleda en predmet, na	Reagirane na določene predmete	Simptomi razvojne	Znanje o razvojni	Znanja za ravnanje

	primer, imeli smo en incident, ko je en fantek videl pas in se ustrašil ter umaknil.		kompleksne travme pri otroku	kompleksni travmi	strokovnih delavk in sodelavk
B28	Res so različni te znaki, so pa večinoma res vedno prisotni.	Znaki so vedno vidni	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B29	Ja, pri novorojenčku je to lahko abstinenčna kriza, če je šlo pri mami za odvisnost	Abstinenčna kriza	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B30	pa če vidiš, da otrok nima normalnega razvoja že v prvem tednu ali mesecu	Razvojni manko glede na starost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B31	pa seveda občutljivost na zvok,	Občutljivost na zvok	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B32	tresavica,	Tremor ali tresavica	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B33	rabi temo,	Občutljivost na svetlobo	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B34	eno osebo,	Navezovanje na enega od zaposlenih	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B35	umirjeno okolje.	Občutljivost na zvok	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B36	Ko dobimo dojenčka, torej mi travmatizacijo več ali manj prepoznamo po tem, kaj bi nekako že moral otrok znati pri teh mescih, pa še ne, torej da je hud izostanek, da se vidi tudi zanemarjenost	Razvojni manko glede na starost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B37	Jaz mislim, da se ga da v sistemu brez problema dodatno stravatizirati.	Veliko tveganje		Možnost retravmatizacije	Znanja za ravnanje strokovnih

				v sistemu zaščite otrok	delavk in sodelavk
B38	Z otrokom, ki je travmatiziran, moramo bit zelo pazljivi,	Potrebno pazljivo ravnanje	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B39	ker že malenkost je lahko sprožilec nekega spomina in lahko otrok podoživlja svojo travmo.	Sprožanje negativnih spominov	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B40	Mi moramo tukaj te stvari opaziti in moramo s tem znati delat, da se pozanimamo o otroku in ga spoznamo	Nujno znanje za ravnanje	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
B41	Predvsem je treba poslušat,	Aktivno poslušanje	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B42	začutit otroka,	Sočutna drža	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B43	in mu zagotovit občutek varnosti, da lahko to izrazi in pove,	Krepitev občutka varnosti	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B44	in popolnoma razumljivo je, da pogreša tisto, kar pozna, torej poznano okolje, bodisi zdravo bodisi nezdravo zanj,	Izražanje razumevanja in normaliziranje čustev	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B45	prijazno,	Prijaznost	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B46	s pogovorom o njegovih občutkih.	Pogovor o čustvih	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B47	Predvsem pa z iskrenostjo, jaz sem mnenja, da se otroku ne sme lagat, ker s tem lahko povzročiš še večjo škodo in se mu nekako iskreno, primerno njegovim letom,	Iskrenost o tem, zakaj je tu	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

	lepo razloži, zakaj je tukaj, da se bo uredilo,				
B48	poskušaš otroku čimbolj pomagat,	Nudenje pomoči	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B49	predvsem pa slišat njegov glas in je to v bistvu vse, kar rabi	Slišati otrokov glas	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B50	Zanj si moraš tudi vzeti čas, se tudi malo umakneš z njim, da ma tisti zasebni občutek, da je res ta čas namenjen njemu	Telesna bližina	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B51	Jaz osebno se odzovem tako da, recimo če je agresiven do ostalih otrok ali zaposlenih, zaščitiš ostale in ga umakneš,	Zaščita ostalih	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B52	predvsem pa poskrbiš za njegovo varnost, torej da ne ogroža ne sebe ne drugih	Zagotavljanje varnosti s prisotnostjo	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B53	Se pravi malo se ga umakne, je pa spet ponovno pomembno, da ve, da si tam, da ne zignoriraš njegovih čustev, da mu ti nudiš varnost	Ignoriranje kot škoda	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B54	in pa možnost, da da to ven iz sebe, ne glede na vse	Dati možnost, da da ven iz sebe	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B55	Kar se tega tiče, je ta umik zelo pomemben, saj zato zaščitiš njega in ostale otroke	V skupnih prostorih ogroža druge	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B56	Moje osebno mnenje je, da je pomembno, da mu postaviš mejo,	Pomembna tehnika	Postavljanje meja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B57	a otroku še vseeno pokažeš, da si njegov steber, podpora, in da tega ne dovoljuješ, ker škodi sebi in ostalim, si pa tam zanj	Podpora kljub izražanju nedovoljenja	Postavljanje meja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

B58	Ga pa sigurno umakneš, lahko v drug prostor	Umik otroka iz skupnih prostorov	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B59	in se tam z njim pogovoriš, ko se umiri.	Pogovor po pomiritvi	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B60	Če je naredil pa kakšno tako "lumparijo", ki ni bila primerna, ga umaknem na stol	V primeru nagajanja	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B61	ampak to pomeni, da ga ne ignoriram, temveč gledam, vzpostavljam očesni stik	Ignoriranje kot škoda	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B62	nisem nad njim ampak nižje od njega,	Drža enakopravnega	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B63	dotaknem se ga,	Telesna bližina	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B64	se z njim pogovarjam, ko se umiri,	Pogovor po pomiritvi	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B65	predvsem pa ta neverbalna komunikacija je zelo pomembna, torej da otrok čuti, da si še vedno tam zanj	Izkazovanje podpore z neverbalno komunikacijo	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B66	da ga imaš rad,	Izkazovanje ljubezni in naklonjenosti	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B67	da ni slab, da samo to dejanje ni bilo pravilno in se trudiš razložiti	Grajanje dejanja, ne otroka	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B68	Treba je pokazati neko avtoriteto, ampak še vedno na način, da se otrok počuti	Podpora kljub izražanju nedovoljenja	Postavljanje meja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z

	vrednega in da mu še vedno sporočaš, da ga maš rad.				izkušnjo travme
B69	Bi pa tu mogoče dodala glede tega stola ali pa umika v sobo, jaz vedno pazim, da se otrok ne počuti izoliranega ali slabšega od ostalih	Izoliranje otroka kot past	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B70	Se pravi občutek, ko otrok sedi na stolu, je lahko tudi sram, ker se ostali igrajo, in pri tem je tudi treba pazit	Občutek sramu	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B71	Stol je lahko zamera, ki jo otrok do tebe goji, lahko se pa veliko nauči iz tega	Neučinkovita ob napačni rabi	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B72	V takih primerih, ko se otrok popolnoma umakne, zre v prazno al pa karkoli podobnega, mu pustiš svoj čas	Prostor in čas	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B73	si pa ponovno spet tam zanj, ne ignoriraš te situacije	Ignoriranje kot škoda	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B74	in nekako poskušaš z določenimi prijemi, se pravi z igro, s kakšno igračo, otroka privabit, da se odpre	Približevanje otroku z igro in pozornostjo	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B75	in večkrat, ko to poskušaš in narediš, je tudi čas tega stanja krajši, se hitreje počuti varnega, začne zaupat	Tekom namestitve izzveni	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B76	Tukaj je treba biti zelo pazljiv,	Pazljivost	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B77	ker če reagiraš preveč strogo in na grd način, je lahko to za otroka zelo travmatično in neprijetno.	Travmatizacija otroka ob strogi drži	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B78	Se pravi, jaz osebno se odzovem tako, da dopuščam do neke meje, postavim pa tudi lastno mejo – torej do tukaj greš lahko, naprej pa ne več	Postavljanje lastne meje	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

B79	Ponovno pa ne ignoriraš ali na grd način, treba je pazljivo, ker lahko povzroči veliko čustveno rano in stisko	Ignoriranje kot škoda	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B80	ker otrok s tem, ko izkazuje to pretirano preokupiranost, da stalno hodi za tabo, veliko sporoča, in to je stiska	Zavedanje, da tovrstno vedenje sporoča stisko	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B81	In če mu jaz nonstop to nudim, dovoljujem tak odnos, mu s tem ne delam usluge, torej nekako moram počasi postavljati meje	Stalna pozornost ni v korist otroku	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B82	da z mojo pomočjo postane otrok samostojen,	Pomoč pri razvoju samostojnosti	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
B83	ker zanj je stiska, če se me stalno oklepa, hodi za mano, zato je prav in fer od mene, da lepo počasi to ustavljam, tako kot je treba.	Počasi in previdno prekinjanje tovrstnega odnosa	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C1	Najbolj dragocena metoda je, po mojem mnenju, poslušanje	Aktivno poslušanje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C2	in ustvarjanje varnega odnosa,	Ustvarjanje varnega odnosa		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C3	torej da otroku dovolimo, da je to, kar je	Razumevanje edinstvenosti otroka		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C4	in da sam, tudi skozi svoje vedenje, lahko pove svojo zgodbo.	Vedenje kot komunikator		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C5	Delo z otroki je drugačno kot delo z odraslim posameznikom	Delo z otroki		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C6	kljub temu pa lahko tudi tukaj vidim vzporednice z metodami dela, ki smo jih obravnavali v času študija	Študij		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih

					delavk in sodelavk
C7	Torej, znanje za ravnanje	Znanje za ravnanje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C8	ter soustvarjanje	Soustvarjanje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C9	in pustiti otroku, da na svoj način izraža svojo zgodbo ter na tak način tudi prejema pomoč pri predelavi travme	Pomoč pri predelovanju travme		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C10	Najbolj pomembno pri delu s travmatiziranimi otroki pa menim, da je to, da mu vsi skupaj ustvarjamo varen prostor, kjer lahko na varen način sebi in drugim izraža svoja čustva, četudi negativna	Ustvarjanje varnega prostora za izražanje čustev		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C11	Vsakega izmed otrok skušam ali skušamo obravnavati na način, ki ustreza njemu ter njegovi travmi oz. izkušnji	Ustrezna obravnava glede na otrokovo izkušnjo		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C12	Skušamo delovati po principu izvirnega načrta pomoči za vsakega otroka,	Izvirni načrt pomoči		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C13	pri tem pa umeščati znanja o navezanosti, ki jih pridobimo skozi druga izobraževanja, ponavadi lastna	Izobraževanje o odzivih na otroke z izkušnjo travme		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C14	Včasih to uspe, včasih pa ne	Velik izziv	Implementacija v prakso	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C15	Zaradi velikega števila istočasno nameščenih otrok je včasih to težko zagotoviti, da bi se ustrezno odzivali na posameznega otroka ter mu nudili točno tak odziv, ki ga v danem trenutku potrebuje	Veliko število otrok	Implementacija v prakso	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C16	Se popolnoma strinjam.	Popolno strinjanje	Pozitiven odziv	Mnenje o večji implementaciji	Znanja za ravnanje

				znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	strokovnih delavk in sodelavk
C17	Za to bi v prvi vrsti potrebovali več izobraževanj na to temo, saj v Palčici delamo različni profili in nimajo/nimamo vsi enakih znanj	Različna znanja zaposlenih	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C18	Prav tako se stroka razvija	Razvijanje stroke	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C19	in je teorija navezanosti in varni odziv nekaj še nepoznanega, sploh v praksi.	Nepoznano področje v praksi	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C20	Ponavadi se to kaže na vedenju otroka,	Vedenje kot pokazatelj	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C21	npr. je precej agresiven,	Agresivna vedenja	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C22	lahko pa tudi boječ,	Boječnost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C23	preplašen,	Preplašenost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C24	zaprt vase	Zaprto vase	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C25	Vsak doživlja drugače in tudi kaže stiske na drugačen način.	Odvisno od otroka	Simptomi razvojne kompleksne	Znanje o razvojni	Znanja za ravnanje strokovnih

			travme pri otroku	kompleksni travmi	delavk in sodelavk
C26	Kot strokovna delavka posvečam veliko pozornosti temu, da v začetnih dneh namestitve otroka pozorno opazujem in raziskujem, katera so tista vedenja, ki pri njemu izstopajo in kakšne oblike pomoči sprejema.	Spoznavanje otroka kot orodje za nadaljno obravnavo	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C27	Ponavadi se stiska pri dojenčkih in malčkih kaže na način, da so bolj jokavi,	Neutolažljiv jok	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C28	da želijo več bližine,	Želijo več bližine	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C29	ali pa se bolj navežejo na enega izmed zaposlenih	Navezovanje na enega od zaposlenih	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C30	ter kažejo stisko na tak način, da jokajo, ko ta zaposleni npr. zapusti prostor ali ga ni v bližini.	Jok ob neprisotnosti osebe, na katero se je navezal	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C31	Sama se s tem strinjam in menim, da večina ostalih v Palčici tudi	Veliko tveganje		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C32	saj v procesu zaščite travmatiziran otrok pogosto ne dobi celostne obravnave, ki bi jo potreboval	Celostna obravnavo	Kaj otrok z izkušnjo travme potrebuje, a v KCO ne dobi	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C33	Otroci so predolgo nameščeni v Palčici,	Predolgo nameščeni otroci		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C34	ki ni institucija s posebnimi strokovnimi znanji in ne more otroku zagotoviti obravnave v obliki strokovne pomoči predelave travme	Manko strokovnih znanj zaposlenih	Kaj otrok z izkušnjo travme potrebuje, a v KCO ne dobi	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C35	na primer otrok bi potreboval dodatno psihološko podporo,	Psihološka pomoč	Kaj otrok z izkušnjo travme	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih

			potrebuje, a v KCO ne dobi		delavk in sodelavk
C36	zdravstveno podporo,	Zdravstvena podpora	Kaj otrok z izkušnjo travme potrebuje, a v KCO ne dobi	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C37	terapijo	Terapija	Kaj otrok z izkušnjo travme potrebuje, a v KCO ne dobi	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C38	učenje metod predelave travme, prilagojene otrokom.	Metode predelave travme za otroke	Kaj otrok z izkušnjo travme potrebuje, a v KCO ne dobi	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C39	Poleg tega se z dolgo namestitvijo v Palčici pri otroku lahko razvije varna navezanost	Navezovanje otrok na zaposlene		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C40	ki jo ob odhodu iz Palčice ponovno izgubi	Stiska ob odhodu		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C41	in jo mora ponovno začeti graditi z drugimi osebami, kar za otroka z že predhodno travmatično izkušnjo sigurno ni lahko oz. lahko zanj predstavlja ponovno travmo	Navezovanje na druge skrbnike		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
C42	Sama se skušam odzivati na način, ki dotičnemu otroku odgovarja	Prilagajanje odziva glede na otroka	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C43	Nekateri potrebujejo objem, božanje, ta osebni kontakt	Telesna bližina	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C44	spet nekateri le prisotnost odraslega	Prisotnost	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C45	ali nočno lučko.	Nočna lučka, da lažje zaspi	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

C46	Na ta način vsakemu skušam zagotoviti varen prostor, da lahko izrazi svojo stisko	Krepitev občutka varnosti	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C47	Kot pa sem že prej omenila, pa skušam skozi opazovanje otroka ugotoviti, v kakšni situaciji in na kakšen način mu lahko zagotovim ta varen prostor, da bo ustrezal njemu	Ustvarjanje varnega prostora za izražanje čustev	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C48	Kakršnokoli nasilje, poškodovanje, samopoškodovanje nemudoma ustavimo	Takojšnje ustavljanje tovrstnega vedenja	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C49	Otroku kljub travmi v Palčici postavljamo meje, saj menim, da jih vsak otrok za varen razvoj potrebuje	Postavljanje meja	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C50	Meje postavljamo sočutno, na način, da otroku razložimo, kaj se sme in česa ne, seveda starosti primerno	Sočutna drža	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C51	Ker je Palčica skupnost, kjer v enem prostoru biva več otrok, je uporaba tehnike posledic včasih neizogibna	Neizogibno		Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C52	Sama bi sicer tehnike, ki jih uporabljamo, imenovala raje postavljanje meja, torej da otroku s tem pokažemo, da ima vsako njegovo dejanje posledice	Učenje o posledicah	Postavljanje meja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C53	Istčasno se preverja ali je to vedenje posledica nekega spomina na travmo ali zgolj preizkušanje meja	Preverjanje, kaj vedenje zares sporoča		Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C54	Šele takrat se odločamo ali uporabiti tehniko posledic ali ne	Premišljeno		Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C55	Na tak način se tudi otroci v skupnosti, kjer bivajo, naučijo primernih socialnih vedenj	Učenje primernih socialnih vedenj	Postavljanje meja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

C56	Omogočim mu varen prostor, da lahko stisko izrazi	Dati možnost, da da ven iz sebe	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C57	npr. se z njim tudi malo umaknem in sem tam zanj, da lahko izrazi svojo stisko	Zagotavljanje varnosti s prisotnostjo	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C58	O čustvih se z otrokom, starosti primerno, tudi pogovorim, ko menim, da je v stanju, da bo informacije sprejemal	Pogovor o čustvih	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C59	Pretirano oklepajočemu otroku skušamo dati pozornost, ki jo potrebuje, kolikor je to glede na organizacijo dela mogoče	Nudenje pozornosti	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C60	oz. mu zagotoviti občutek varnosti	Ustvarjanje varnega odnosa	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C61	Po izkušnjah se tak otrok po določenem času ne oklepa več toliko	Tekom namestitve izzveni	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C62	saj preko predvidljivosti, ki mu jo nudimo v Palčici, dobi varnost na način, da ve, da ga ne bomo zapustili	Pomoč pri odpravljanju strahu pred zapustitvijo	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C63	Otroku, ki je popolnoma zaprt za stik, pa tudi nudimo prostor	Prostor in čas	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C64	ga razumemo v njegovem vedenju,	Razumevanje vedenja	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C65	ter mu s tem dajemo vedeti, da nam lahko zaupa	Vzpostavljanje zaupanja	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
C66	Po izkušnjah se sčasoma tak otrok tudi odpre, ko dobi izkušnjo, da smo odrasli varne osebe zanj	Tekom namestitve izzveni	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je	Čustveno varni odzivi na otroke z

				nameščen otrok v stiski	izkušnjo travme
C67	To so zelo zahtevne situacije, in je zelo odvisno od primera do primera	Prilagajanje odziva glede na otroka	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D1	Predvsem poznavanje življenjskega sveta uporabnika, tako pri malčkih kot odraslih uporabnikih je to izhodišče za delo in pravi pristop	Poznavanje življenjskega sveta uporabnika		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D2	Tudi iskanje virov moči pri uporabniku,	Iskanje virov moči		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D3	grajenje na pozitivnih izkušnjah,	Grajenje na pozitivnih izkušnjah		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D4	vzpostavljanje empatije, jaz mislim, da tega se pač ne moreš naučit, to je tisto, kar je najbolj dragoceno	Empatija		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D5	Kar se tiče implementacije pri meni sami, nekaj malega	Bolj malo	Implementacija v prakso	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D6	Ko smo mi študirali, se o teoriji navezanosti ni govorilo,	Včasih se o njej ni govorilo		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D7	moja generacija strokovnih socialnih delavcev se je to s teorijo več al manj srečala v okviru delovne prakse na centru za socialno delo, predvsem ko se je šlo za neko samoiniciativo posameznikov	Delovna praksa na CSD	Implementacija v prakso	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D8	Jaz osebno sem nekaj malega slišala o tem.	Nekaj malega		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D9	Tu v Palčici konkretno, vsaj jaz osebno, sem pomen teorije navezanosti ozavestila	Pomembna vloga primarne osebe za navezovanje stika		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih

	predvsem, ko gre za dojenčke, kaj več od tega pa ne				delavk in sodelavk
D10	Da pa bi preučevala konkretno, kakšen način navezanosti so imeli možnost že razviti oz. glede na izkušnje, ki jo imajo v matični družini, bojo lahko razvili, v to se pa jaz nisem spuščala	Se ne spušča v to	Raziskovanje navezanosti pri nameščenem otroku	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D11	ker prvo kot prvo, nimam dovolj znanja za kaj takega,	Premalo znanja	Raziskovanje navezanosti pri nameščenem otroku	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D12	ni dovolj vpogleda v družinsko ozadje.	Premalo vpogleda v družinsko ozadje	Raziskovanje navezanosti pri nameščenem otroku	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D13	Vsekakor pa je pomembno zavedanje o tem, da otrok potrebuje neke pozitivne izkušnje z odraslimi osebami, ki se odzivajo na njihove potrebe, na to kaj on čuti, vidi,	Pozitivne izkušnje z ustreznimi odzivi odraslih		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D14	zavedanje, da se odziva name, na moje razpoloženje in tudi na moje travme, tega pa se poskušam tudi sama zelo zavedat	Otrokov odziv		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D15	Jaz mislim, da vpeljava tega znanja v prakso, ne samo v Palčici, kjerkoli, ima absolutno veliko in pomembno težo.	Popolno strinjanje	Pozitiven odziv	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D16	Moje opažanje je tudi, da se v marsikateri organizaciji, vladni ali nevladni, vpeljuje veliko te teorije v prakso.	Na travmo osredotočen pristop kot nujno znanje	Pozitiven odziv	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D17	Tudi izobraževanja, ki se organizirajo, tega je vedno več, tako na področju šolstva, zdravstva, tudi sociale, v strokovni literaturi	Razvijanje stroke	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

D18	Vsaka stvar je dobrodošla, prav vsaka stvar, s katero lahko pripomoreš	Koristne novosti dobrodošle	Pozitiven odziv	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D19	Tukaj bi se lahko zelo lovili glede tega, kaj sploh je travma	Dilema, kaj sploh je travma		Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D20	Jaz zadeve mogoče malo bolj posplošujem, ker nisem dovolj podkovana pa izobražena, ker dejstvo je, da nismo vsi specialisti za vsa področja	Premalo znanja		Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D21	Tudi socialno delo pokriva ogromno področij, zelo veliko je fokusov in študij neke usmerjene specializacije meni enostavno ni dal	Študij da premalo		Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D22	In odkar sem prišla na center, vidim, da glede na naloge in izzive, s katerimi se socialni delavci soočajo, nam znanja manjka oz. vsaj meni manjka	Premalo znanja		Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D23	Težko bi rekla, da pri otroku zaznavam neke zametke travme	Težko zaznava	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D24	Zaznavam konkretne stiske in na podlagi informacij, ki jih imam oz. dobim o otroku, in na podlagi odkrivanja njegovega trenutnega življenjskega sveta, se trudim vleči vzporednice in določene zaključke	Spoznavanje otroka kot orodje za nadaljno obravnavo	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D25	Če govorimo o nekih konkretnih znakih, ki se več ali manj izražajo v vedenju otrok	Vedenje kot pokazatelj	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D26	je to lahko pretirana zaprtost,	Zaprtost vase	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

D27	pretirana lepljivost,	Preokupirano vedenje	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D28	da bi pa upala trdit, da je to posledica travme, mislim, da imam premalo znanja in premalo vpogleda v določene zadeve	Težko trditi, da gre res za simptome travme	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D29	Torej, jaz sem vedno strašno previdna pri tem, ko dajem neke ocene, zato si tudi prizadevam, da če ne pišem mnenja, se nekim takim ocenam izogibam	Pazljivost pri zaključkih	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D30	Na podlagi tistega znanja, ki ga imam, se poskušam ustrezno odzivati	Prizadevanje ustreznega odzivanja		Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D31	skušam pa ne ravnati kot ekspert na področju, kjer to nisem, in raziskujem tisto, kar je možno, opazujem odziv, izhajam iz tistega, kar pač znam	Spoznavanje otroka kot orodje za nadaljno obravnavo		Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D32	Mogoče se to vidi pri določenih dojenčkih, kjer je primanjkljaj očesnega kontakta,	Ni očesnega kontakta	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D33	neodzivanje dojenčka na glas in na ogovarjanje,	Apatičnost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D34	pomanjkanje odziva na okolico	Pomanjkanje odziva na okolico	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D35	pa neki vidni primanjkljaji, ko se ne odziva, pa naj bi se na tisti stopnji že odzival, torej razvojne težave	Razvojni manko glede na starost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D36	Pa se spet vračam, kaj je vzrok, je ponovno težko zagotovostjo trditi	Težko trditi, da gre res za simptome travme	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

D37	Se pa tu vsi zavedamo pomena tega, da če imamo nameščene novorojenčke in rosno mlade otročke, da bi morali vsaj pred dopolnjenim tretjim mesecem od nas, da je manko pri navezovanju čim manjši	Čimkrajša namestitvev dojenčkov		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D38	Absolutno se to pri nas dogaja,	Se dogaja v KCO Palčica		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D39	ker so otroci predolgo tu.	Nameščanje dojenčkov		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D40	Če bi šlo res za kratkotrajno namestitev, bi se možnost tega drastično zmanjšala, glede na to da praksa kaže, da se te namestitve podaljšujejo, pa do tega žal prihaja	Predolgo nameščeni otroci		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D41	Poleg tega, tu se menjamo zaposleni,	Menjavanje zaposlenih		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D42	menjajo se ostali otroci,	Menjavanje drugih otrok		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D43	izolirani so iz socialnega okolja	Izolacija od socialnega okolja		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D44	priča so marsičemu,	Priče incidentom		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D45	marsikateri otrok nima nobenega obiska in samo opazuje dogajanje in prehode,	Pomanjkanje stikov	Stiki s starši v KCO Palčica	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D46	in je to zanj sporočilo: "prej nisem bil slišan, viden, nisem pomemben, nihče me ne mara, ostali odhajajo, jaz	Občutek zapuščenosti		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

	sem že vedno tu, res me nihče ne mara...				delavk in sodelavk
D47	Absolutno je predolga namestitve v KCO institucionalna zloraba	Institucionalizacija		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
D48	Vsekakor presoja pa videnje tega, kaj je v določenem trenutku za določenega otroka sprejemljivo	Prilagajanje odziva glede na otroka	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D49	ko otroci prihajajo, vedno najprej preverjam, koliko bližine v nekem trenutku v določeni fazi prenesejo.	Odvisno, koliko bližine želijo	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D50	Če se vidi, da jo, da lahko pristopim, pristopim lepo počasi in grem potem naprej	Telesna bližina	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D51	Vzpostavljam fizično in čustveno bližino z otrokom,	Telesna bližina	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D52	ga mirno skušam pomiriti,	Tolažba	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D53	dati občutek varnosti.	Krepitev občutka varnosti	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D54	Če pa tega ni, če potrebuje odmik, pa absolutno tudi na tak način	Upoštevanje njegovih želja	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D55	Takrat moram jaz predvsem sebe najprej malo umirit.	Miren pristop	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D56	Absolutno fizični prijem, pa ne nasilje, ampak tudi fizična omejitev pride v poštev, torej otroka prijet, če je treba, v takšni meri, da ne poškoduje sebe ali drugih	Fizični prijem in držanje ob sebi	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

D57	Ko pade ven iz tega afekta, pa seveda pogovor.	Pogovor po pomiritvi	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D58	Najprej pa sebe pomirit, preden človek pristopi	Miren pristop	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D59	Saj to ne rata vedno, veš, meni pogosto ne uspe, ampak rabiš tisti klik v glavi, "daj, bodi mirna, pa lepo pristopi"	Miren pristop	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D60	Dejstvo je, da bo otrok začutil, če bom jaz vznemirjena, in mu čisto nič ne bom koristila v tistem trenutku	Vznemirjen in jezen pristop otroku ne koristi	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D61	Nekateri se s tem ne bodo strinjali, ampak mi uporabljamo tehniko stola.	Zaposleni jo uporabljajo	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D62	Smo se pa tudi potrudili, da smo preverili pr strokovnjakinji za te naše malčke, če je to pravzaprav ustrezna tehnika, in je, ni škodljiva	Ustrezna in neškodljiva tehnika	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D63	Vsekakor verbalizacija tistega, kaj je dovoljeno in kaj ne,	Jasna verbalizacija dovoljenega in nedovoljenega	Postavljanje meja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D64	lahko je to stol, če je seveda starost otroka za to primerna	Pogojeno s starostjo otroka	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D65	pa potem razlaga, če mu je to sledilo.	Pogovor po pomiritvi	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D66	Lahko pa konec koncev tudi umik v sobo.	Umik otroka iz skupnih prostorov	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D67	Predvsem pa je pomembna doslednost, meni je manjka, res	Doslednost kot ključ, a hkrati izziv		Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z

					izkušnjo travme
D68	Dejstvo je, da ni tako veliko takih otrok, ampak so pa tudi bili. Sčasoma je pri vseh v času bivanja v Palčici to prešlo, torej, če na začetku niso želeli stika, so ga zelo hitro potem začeli iskati	Tekom namestitve izzveni	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D69	Z njimi sem delovala pa vedno točno na tak način, kot sem že rekla, torej potrebno je komunicirat z njimi na njim primeren način	Komunikacija z otroki na njim primeren način	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D70	in pristopit z ustrezno bližino oz. oddaljenostjo, ki jo potrebujejo	Nudnje ustrezne bližine	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D71	Mogoče tudi z dejanji, ki jim dajo vedeti, da sem tu za njih, se lahko obrnejo name	Vzpostavljanje zaupanja	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D72	in da jim ne predstavljam grožnje.	Ustvarjanje varnega odnosa	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D73	Ampak vse lepo počasi	Potrpežljivost	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D74	Če razberem, da absolutno ne želi ne bližine, potem definitivno odmik	Ne siliš vanj	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D75	ampak potem se počasi spet približaš, kjer je možno, in raziskuješ naprej, na kakšen način se še približat	Raziskovanje, kje je možno približevanje	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D76	Tu imam pa jaz velike težave in že kar neki časa razmišljam, kaj bom glede tega naredila	Velik izziv	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D77	Otrok je tukaj veliko in v nobenem primeru ni OK, da dovolim, da pride do takih pretiranih situacij, tako da tukaj tudi sama nimam	Stalna pozornost ni v korist otroku	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

	nobenega pametnega odgovora				
D78	Se mi pa to dogaja, ja, in ne znam tega presekati.	Nezmožnost postavitve lastne meje	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
D79	Dejstvo pa je, da to ni vredno ne za tistega otročka, sploh glede na njegovo situacijo, pa tudi za vse ostale otroke, ki so okrog	Stalna pozornost ni v korist otroku	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E1	V bistvu začela sem z vzgojiteljsko srednjo šolo,	Študij		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E2	potem sem 3 leta delala v vrtcu,	Delovne izkušnje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E3	dodiplomski študij pedagogike	Študij		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E4	in zdaj še podiplomski študij socialne pedagogike	Študij		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E5	Torej teorije imam zelo veliko, prepletajo se skupaj z izkušnjami	Osebne izkušnje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E6	pa seveda tudi občutek, to je pa v bistvu še največ.	Po občutku		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E7	Saj imaš znanje ves čas v ozadju, ampak se mi zdi, da pri vsakemu otroku, ki ga spoznaš, vidiš, kakšen način njemu ustreza, kaj mu pomaga, na kakšen način se on najlažje umiri in kaj potrebuje, saj je navsezadnje vsak edinstven	Razumevanje edinstvenosti otroka		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E8	Pri našem delu je to zelo težko	Velik izziv	Implementacija v prakso	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih

					delavk in sodelavk
E9	V bistvu nemogoče je tukaj zagotoviti varno navezanost, ker se preveč menjamo in ni samo ene stalne osebe, na katero bi se otrok lahko varno navezal	Ni možno zagotoviti varne navezanosti	Implementacija v prakso	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E10	in se mi zdi, da je to največji problem pri dojenčkih, sploh če je preveč otrok tukaj nameščenih in nam zmanjka časa in rok, da bi se sploh otroku lahko posvetili, tako kot bi se mogli	Veliko število otrok		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E11	Dojenčki res rabijo eno osebo, na katero se navežejo, ki se odziva nanj, ki je res v nekem konstantnem stiku, tu pa je to težko zagotoviti	Pomembna vloga primarne osebe za navezovanje stika	Dojenčki	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E12	Potem pa nastane problem, če so otroci predolgo časa tu, se vseeno navežejo in to ni ravno varna navezanost, ampak je pa navezanost, in potem je še večja stiska, ko grejo	Stiska ob odhodu		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E13	Jaz se popolnoma strinjam, da mi tukaj rabimo več izobraževanj,	Želja po novih znanjih	Pozitiven odziv	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E14	že zaradi profilov, ki so tu zaposleni, vsak ima neka svoja znanja	Različna znanja zaposlenih	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E15	Faks ti nekaj da, ampak ne pa vsega in glede tega se strinjam, da bi moralo biti več tega, vsaj izobraževanj	Študij da premalo	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E16	Saj v osnovi mi razumemo, da so to otroci z različnimi travmami, in se vsak posameznik trudi čimbolj to upoštevati in pravilno	Kljub trudu so odzivi kdaj neustrezni	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

	odreagirat, nam pa še manjka.			travme v KCO Palčica	
E17	To je spet čisto odvisno od otroka, kar je na tisoče primerov, čisto različno	Odvisno od otroka	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E18	Npr. eni otroci, ko pridejo k nam, ne povejo takoj, ker morajo dobiti občutek varnosti in se "udomačiti" tukaj, in lahko se vidi najprej ta zadržanost	Zadržanost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E19	Smo imeli primere, ko so otroci po več dni neprestano jokali na kavču in v kotu	Neutolažljiv jok	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E20	Nekateri se recimo zbujajo ponoči, ker verjetno podoživljajo to, kar so doma videli	Težave s spanjem	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E21	Bil je primer, ko se je fantek zbujal ponoči, ker je doma pred odvzemom videl stanovanje polno krvi, in on je v bistvu čez dan konstantno hotel govoriti o tem, že to je znak	Lastna pripoved o travmatičnih izkušnjah od doma	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E22	Zbujal se je pa verjetno zaradi tega, ker je sanjal o tem, in mu je bilo grozno	Nočne more	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E23	Potem mogoče je znak tudi to, da vidiš da se otrok nečemu izogiba	Reagiranje na določene predmete	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E24	da ima kakšna taka vedenja, ki razvojno niso primerna oz. starostno	Razvojni manko glede na starost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E25	Odvisno, koliko je star dojenček	Odvisno od razvojne faze	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E26	Če je novorojenček tam do pol leta, bolj težko opaziš karkoli, ker tudi travme kot take ne dojema na tak način	Težko zaznava	Simptomi razvojne kompleksne	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih

			travme pri dojenčku		delavk in sodelavk
E27	Mogoče, da je bolj jokav,	Neutolažljiv jok	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E28	je pa tudi težko posploševati, ne veš kam to dat, mogoče je pač tak temperament ali pa ima krčke	Težko trditi, da gre res za posledico travme	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E29	Po mojem se tudi malo kasneje to pokaže, ker če pri tako majhnem dojenčku vidiš, da je razvojno v zaostanku, je to spet zelo težko pripisat travmi	Razvojni manko ni nujno posledica razvojne travme	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E30	Pri dojenčkih se mi zdi malo prezgodaj govoriti o travmi oz. za kaj točno gre	Prezgodaj govoriti o travmi	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E31	Največja travma je že samo to, da otroka odvzameš iz varnega okolja	Največja travma	Odvzem iz matičnega okolja	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E32	Varno okolje v smislu primarne družine, to je za otroka vse, kar on pozna in to mu pač predstavlja varnost, ne glede na to, kakšni so starši in je že to huda travma	Kljub škodi so starši vse, kar pozna	Odvzem iz matičnega okolja	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E33	Potem so pa tu še stiki s starši, sej ne vem, ali je bolje, da jih ima, ali da jih ne bi imel	Dvomi v korist stikov	Stiki s starši v KCO Palčica	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E34	Postopki glede stikov se zdaj tako vlečejo, da pogosto otrok na začetku po odvzemu mesec ali še več starša ne vidi, potem se spomnijo otroku dodeliti stike in spet vidi starše, potem spet gresta, ne ve kaj pričakovat	Nedosledni stiki zaradi pravnih postopkov	Stiki s starši v KCO Palčica	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E35	Pa nas konstantno sprašujejo, kaj bo z njimi, kdaj gredo, mi pa ne znamo odgovoriti, ker tudi mi nimamo odgovorov in so v bistvu konstantno v negotovosti,	Otrokova negotovost		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

	kar povzroča hudo stisko in dodatno travmo				
E36	ta sistem jim ni ravno naklonjen in ni najboljši	Sistem		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E37	Največja travma v tem sistemu je ravno ta ločenost, sicer so odvzeti na podlagi pravnomočnega sklepa, ampak vseeno pa morajo iti oni čez to in jim ni lušno	Ločenost od staršev		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E38	Sami dobro ne razumejo, potem jim pa še mi ne znamo dobro razložiti, in imamo zelo splošne odgovore na ta vprašanja, v smislu "ja, mamica pa oči imata pa zdaj ene težave, ki jih rešujeta"	Otrokova negotovost		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E39	In se mu potem poraja vprašanje, "kakšne težave, ali sem jaz kriv?" Otroci so predvsem nagnjeni k temu, da mislijo, da so oni krivi	Otrok prevzema krivdo	Odvzem iz matičnega okolja	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
E40	Prvo kot prvo, ga objameš.	Objem	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E41	Jaz že tako po sebi gledam, tudi če si odrasel, včasih rabiš samo en varen objem, dotik, in da lahko "daš ven"	Telesna bližina	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E42	Potem ga vprašaš, kaj je narobe	Pogovor o čustvih	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E43	in če mi reče, da pogreša očija in mamico, mu rečem, da verjamem, da ju pogreša, da tudi onadva pogrešata njega	Izražanje razumevanja in normaliziranje čustev	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E44	če ima otrok s starši stike, napeljujem na to, da ju bo kmalu videl	Tolažba	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E45	Jaz stremim k temu, da jih spodbujam, da si predstavljajo, kako je, ko pridejo starši na obisk, kaj se	Ustvarjanje varnega prostora za izražanje čustev	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je	Čustveno varni odzivi na otroke z

	igrajo, torej jih usmerim v tiste dobre občutke			nameščen otrok v stiski	izkušnjo travme
E46	da se pogovarjava o pozitivnih izkušnjah	Pogovor	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E47	in potem iz njegovih pripovedi navežem na to, kaj bi rad zdaj tukaj počel, kaj bi se igral, in pozornost na to preusmerim	Preusmerjanje pozornosti	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E48	Ne smeš izgubiti glave, pomirjen moraš biti.	Miren pristop	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E49	Spet je čisto odvisno od otroka.	prilagajanje odziva glede na otroka	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E50	Veliko takih otrok rabi varen prostor, da da ta čustva ven	Dati možnost, da da ven iz sebe	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E51	mi nimamo neke sobe za umirjanje, kar bi bilo tukaj idealno	Soba za umirjanje kot rešitev	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E52	jaz jim ponavadi rečem "daj pridi, greva midva stran, da se boš umiril"	Umik skupaj z otrokom	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E53	Pač z umirjenim glasom, z normalnim, nesmeš vpiti nanj ali pa karkoli	Miren pristop	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E54	Če otrok v tistem navalu čustev želi razmetat sobo, mu jaz pustim, da razmeče sobo	Dovoljenje, da razmeče sobo	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E55	Sicer jo potem na koncu skupaj pospraviva, ampak ko je že pomirjen	Pospraviti, kar razmeče	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

E56	In ponavadi je tako, razmečejo sobo, kaj "tolčejo", jaz jih pač pazim, sem takrat zraven njih, da pazim na varnost	Zagotavljanje varnosti s prisotnostjo	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E57	ko se umiri, vprašam, če bi rad objem, jih veliko pritrdi in se stisnejo, morda tudi malo zjokajo	Telesna bližina	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E58	in potem se pogovoriva o čustvih, in kaj narediti v primeru, da smo jezni	Pogovor o čustvih	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E59	npr. da namesto tega, da tepemo druge, brčnemo v kavč, ker kavča nič ne boli	Preusmerjanje frustracij v predmete	Agresivno vedenje do drugih	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E60	Dejstvo pa je, da morajo dati to ven iz sebe	Dati možnost, da da ven iz sebe	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E61	in rabijo pogovor ter tvojo maksimalno pozornost	Ignoriranje kot škoda	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E62	Nagajanje je pač otroško, in je del odraščanja	Normaliziranje otroškosti in nagajanja		Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E63	Jaz vedno najprej opozorim, dvakrat	Opozorilo		Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E64	pa tudi vedno znova verbaliziram pravila, na primer, ne dovoljujemo, da otrok skače po kavču, ker naš kavč se uničuje, in je hkrati nevarno tudi zanj	Jasna verbalizacija dovoljenega in nedovoljenega	Postavljanje meja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E65	Jaz uporabljam metodo stola, ampak pri te metodi moraš biti zelo pozoren	Zaposleni jo uporabljajo	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E66	Nekateri tukaj to malo narobe delajo, in ga postavijo na stol kot kazen in to je to	Neučinkovita ob napačni rabi	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z

					izkušnjo travme
E67	Poleg tega je važna tudi starost otroka, enoletnika dati na stol je brezpredmetno, ker ne bo dojel	Pogojeno s starostjo otroka	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E68	Jaz, če ga dam na stol, je gor na stolu toliko minut, kolikor ima let	Na stolu toliko minut, kot ima let	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E69	Ko toliko minut mine, pridem do njega in ga vprašam, če ve, zakaj je na stolu	Sedenje do pomiritve	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E70	Če reče, da ne ve, mu obrazložim, da je skakal po kavču, kar se ne dela, in mu obrazložim, zakaj ne	Pogovor po pomiritvi	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E71	In tudi kaj lahko namesto tega, torej da skače po blazini, ne po kavču. Vedno moraš povedati še tisto, kaj lahko, ne samo, česa ne	Učenje primernih socialnih vedenj	Postavljanje meja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E72	Potem se na koncu objameva, sva OK in je to to	Telesna bližina	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E73	Po mojih izkušnjah je ta pristop učinkovit, ker imaš na tak način lahko lep odnos z otrokom	Ustrezna in neškodljiva tehnika	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E74	ker navsezadnje rabi meje, to mu predstavlja varnost	Otroku predstavljajo varnost	Postavljanje meja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E75	in ti si tam, da mu postaviš varno in smiselno mejo, ter mu poveš, kaj lahko	Varne in smiselne meje	Postavljanje meja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E76	Kot prvo, ne smeš silit vanj	Ne siliš vanj	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

E77	Ga seveda povabiš, če delaš kaj z otroki, vedno ga povabiš zraven, da ne misli, da ni del tega	Povabilo na druženje z ostalimi	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E78	a hkrati mu daš prostor, če ga želi	Prostor in čas	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E79	Potem pa poskusiš ugotoviti, kaj mu je všeč in organizirati take dejavnosti in potem ga počasi vabit v dogajanje	Približevanje otroku z igro in pozornostjo	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E80	Če opaziš, da je temu otroku boljši individualni pristop, torej da si ena na ena, potem tudi na tak način z njim skupaj rišeš, bolj na samem, da ima samo tvojo pozornost	Individualni pristop	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E81	Potem ga pa počasi vključuješ v druge skupinske dejavnosti	Vključevanje v skupinske dejavnosti	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E82	Povabiš ga tudi, da ti pomaga pri čem	Raziskovanje, kje je možno približevanje	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E83	seveda pa zelo počasi in previdno, nikoli ga silit v karkoli	Ne siliš vanj	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E84	Tukaj je spet pomembno, kaj je v ozadju, verjetno je tak otrok dobil premalo pozornosti od staršev, in je potem hoče več	Izkušnja nevarne navezanosti	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E85	Pri takih otrocih imam jaz razdeljeno – imaš del dneva, ko je pozornost samo na tebi, potem pa je del dneva, ko pridejo na vrsto tudi drugi otroci, in se moram tudi na njih osredotočiti	Del dneva namenjen njemu, del drugim	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E86	To mu obrazložim, jaz otrokom vse razlagam, ker se mi zdi, da če mu lepo obrazložiš, potem lažje sprejme in razume	Transparentnost in razlaganje	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

E87	Torej, je čas, ko ima vso mojo pozornost, se crkljava, se igrava skupaj	Nudenje pozornosti	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E88	potem so pa tudi določeni trenutki v dnevu, na primer moraš skuhat kosilo, in ne more biti ves čas ob tebi, in je prav, da se tega tudi nauči	Postavljanje lastne meje	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E89	Ampak spet, zelo počasi in previdno	Počasi in previdno prekinjanje tovrstnega odnosa	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E90	nič vojaško, npr. "pojdi stran, zdaj pa dovolj"	Travmatizacija otroka ob strogi drži	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E91	In predvsem brez kritik, se mi zdi, da to potem situacijo le še poslabša	Ne dajemo kritik	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E92	Če takemu otroku na ostro postaviš mejo, lahko povzročiš kontraefekt in se lahko zapre in dobi sporočilo, da ga nihče ne mara	Travmatizacija otroka ob strogi drži	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
E93	Saj imamo vsi zaposleni kdaj tiste živčne dni, ko je ogromno dela, in si tik pred tem, da izbruhneš, ampak pri otrocih se enostavno moraš zadržat in moraš pazit	Travmatizacija otroka ob strogi drži	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F1	Vodi me predvsem moja zdrava pamet	Osebné izkušnje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F2	Moje glavno vodilo je, da ne glede na to, iz kakšnega okolja prihaja otrok, je treba začeti z mejami, zdravimi mejami	Postavljanje zdravih meja		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F3	Da mu nekako podaš izkušnjo, da meje niso slabe in da tiste meje, ki jih je dobil pri starših, ko so bili to udarci, kriki, niso zdrave meje	Prekinjanje nezdravih vzorcev od doma		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

F4	Hkrati je pa vodilo to, da moraš svoje ravnanje od otroka do otroka prilagoditi, ker vsak otrok pride z drugačno izkušnjo, drugačno travmo in drugačno starostjo	Razumevanje edinstvenosti otroka		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F5	Znanja jaz nimam iz tega področja	Manko znanja		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F6	in izhajam iz življenjskih izkušenj	Osebne izkušnje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F7	in mogoče na to vpliva tudi vzgoja mojih staršev, kakšne meje sem dobivala od njiju dveh in to izvajam doma pa tudi v službi, na zelo podoben način	Vpliv lastne vzgoje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F8	To je to, teorija je nekaj, praksa je čisto nekaj drugega	Ločevanje teorije od prakse	Zadržki	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F9	Tisti, ki ne dela s takšnimi otroci, ne bi smel pisat o teoriji	Za pisanje o teoriji nujne izkušnje z otroki s travmo	Zadržki	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F10	Je pa tako, če z eno skupino otrok dela več zaposlenih, bi morali vsi izhajati iz istih skupnih točk, se vsi držati istih osnov pri tem, kako delati z otroki	Nujno izhajanje vseh zaposlenih iz istih osnov	Pozitiven odziv	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F11	In mislim, da bi bilo zelo pomembno, da se mi, kot skupina, ki delamo z otroki, se redno dobivat in izvajat kot nekakšne supervizije, kaj delamo, kako delamo, česa ne smemo delati, zakaj	Intervizije	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F12	včasih se na žalost tudi pri nam zgodi, da je otrok na nek način tudi pri nam žrtev nekega čustvenega nasilja	Nameščeni otroci kot žrtve čustvenega nasilja	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

					delavk in sodelavk
F13	kar je »no way«, da se tu dela škoda, to se ne bi smelo dogajati, ampak se	Nezavedno povzročanje škode	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F14	Ravno zaradi tega, ker je premalo enega znanja	Potreba po znanju za ravnanje	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F15	mogoče tudi zaradi medgeneracijskih razlik prihaja do tega	Medgeneracijske razlike med zaposlenimi	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F16	Ja, na žalost je tako, da se včasih zgodi, da pri nekemu od nas otrok pritisne na eno tipko, se ne zna ustavit, in vbistvu otroka ponovno travmatiziraš	buren odziv	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F17	Zdaj to je tako, jaz to največkrat vidim kot čustveno, da se v bistvu otroka izsiljuje	Nameščeni otroci kot žrtve čustvenega nasilja	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F18	Ti mu moraš postaviti meje v trenutku incidenta. Ne moreš pa mu reči vnaprej "ja vsi otroci bodo kasneje dobili nekaj, ti pa ne boš, ker si včeraj to pa to naredil". Kaj ima to veze s trenutnim stanjem?	Odklanjanje dobrin otroku	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F19	Poleg tega, da se otroka naziva z imeni, ki niso primerna, tudi do tega pride, da se jim daje neprimerne nadimke	Nepprimerni vzdevki	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F20	Mogoče so take stvari mišljene v hecu, ampak otrok ne ve, kaj je hec, otrok tega še ne razume. Tisto kar sliši, tisto razume	Norčevanje	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F21	ko ima otrok stisko, se ga kdaj ignorira, saj ni treba, da ga imamo neprestano v naročju, ampak ko ima stisko, takrat je treba stopit tja, ne ga ignorirati	Ignoriranje stiske	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F22	Hujše incidente je treba potem tudi zapisat. To za	Spregledanje in preslišanje	Neustrezni odzivi	Možnost retravmatizacije	Znanja za ravnanje

	sabo potegne od sodišč, do vsega, nihče tega noče in mogoče se tudi zaradi tega ene stvari spregledajo, preslišijo		zaposlenih na otroke	v sistemu zaščite otrok	strokovnih delavk in sodelavk
F23	Ne, nihče namerno tega ne dela, vsaj jaz močno upam da ne.	Nezavedno povzročanje škode	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F24	Mogoče ne zna drugače.	Premalo znanja	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F25	Saj to se ne dogaja samo pri nas, to se dogaja povsod	Neupoštevanje predhodne izkušnje s travmo	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F26	Važno je, da se to opazi, da človek, ki to dela, kritiko tudi sprejme in dojame, da to ni OK in je pripravljen to spremeniti	Trud v smeri pravega pristopa	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F27	Čisto odvisno je, ko otrok vstopi v prostor, kako pride v Palčico	Odvisno od otroka	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F28	Ali pride v hudi stiski, da se ne odlepi od socialne delavke,	Preokupirano vedenje	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F29	ali pa niti s socialno delavko noče biti, ampak se skriva v en kot in tam joka, otrpne	Otrplost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F30	otrok, ki brez težav pride v Palčico, in te objame, z vsemi je takoj najboljši prijatelj, z otroci, odraslimi, brezmejen	Pretirana odprtost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F31	V bistvu, ko pridejo, zgledajo, da so kar v redu, "mogoče pa ni bil tako stravmiran", si misliš	Težko zaznava	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F32	Ampak potem pride ta faza, ko preneha ponoči spat,	Težave s spanjem	Simptomi razvojne kompleksne	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih

			travme pri otroku		delavk in sodelavk
F33	se zbujata v morah,	Nočne more	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F34	začne lulati v posteljo,	Uhajanje blata in urina	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F35	lahko začne kar naenkrat odklanjati eno vrsto hrane,	Težave s prehranjevanjem	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F36	eden od zaposlenih mu ne ugaja več, kar jaz povezujem s tem, da ga velikokrat spominja na koga.	Izogibanje katerega od zaposlenih	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F37	Ponavadi začnejo tudi razlagati zelo počasi o tem, kaj se je dogajalo doma	Lastna pripoved o travmatičnih izkušnjah od doma	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F38	Tisti bolj odprti povedo takoj, čisto spotoma, medtem, ko pripravljajo zajtrk, ti on razlaga, kaj je bilo doma	Pretirana odprtost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F39	Tisti, ki so bolj zadržani, pa zelo redko sploh spregovorijo	Zaprta vase	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F40	Pogosto vidiš tudi, kako ti otroci dedijo na kavču in se pogovarjajo, kako doma koga tepejo. Mogoče se otrok takrat sprosti, ker vidi, da ni edini, ki je to doživel	Lastna pripoved o travmatičnih izkušnjah od doma	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F41	Pri novorojenčkih se vidi tako, da so zelo nemirni,	Nemirnost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F42	veliko imajo tikov ali, ali kako naj rečem, trzajo,	Tremor ali tresavica	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

F43	razvojno se nepravilno gibljejo za svojo starost,	Razvojni manko glede na starost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F44	ne spijo,	Težave s spanjem	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F45	cucljat ne znajo velikokrat, ker so, po mojem, tako navajeni v nekem stresu jesti, da sploh ne znajo v miru.	Težave s prehranjevanjem	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F46	Po navadi se ves čas zbujajo.	Težave s spanjem	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F47	Ali pa tudi, da nimajo očesnega kontakta	Ni očesnega kontakta	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F48	to je tudi velikokrat pri teh starejših otrocih, ko se v bistvu bojijo pogledati nekoga v oči.	Ni očesnega kontakta	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
F49	Malo mu na začetku pustiš, da se zjoka, ga stisneš, rečeš "vem, razumem, to je čisto normalno"	Izražanje razumevanja in normaliziranje čustev	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F50	Potem pa čisto odvisno, koliko se hoče pogovarjati	Prilagajanje odziva glede na otroka	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F51	Starejši začnejo spraševati zakaj so tukaj, zakaj ne morajo iti domov in mu obrazložiš, zakaj je tukaj, zakaj ne mora domov	Iskrenost o tem, zakaj je tu	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F52	In pomembno je, da nikoli ne ponižaš njegovih staršev, tega ne smeš narediti	Neponiževanje staršev	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F53	Jim daš možnost, da sedijo ob tebi in se lahko pocrklijo,	Telesna bližina	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je	Čustveno varni odzivi na otroke z

				nameščen otrok v stiski	izkušnjo travme
F54	jih stisneš.	Objem	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F55	Pa ne vem, te potem načeloma oni povabijo, da gresta delat nekaj in greš, se mu posvetiš.	Upoštevanje njegovih želja	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F56	Če se pa to velikokrat ponavlja, pa začneš to sčasoma malo ignorirati	Sčasoma začneš ignorirati	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F57	Ni vedno toliko huda stiska, kot je tudi neko iskanje pozornosti	Vedenje kot iskanje pozornosti	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F58	Ni bil vključen v igro, ali pa je nekaj prosil in si rekel ne, potem poskusi na drug način, in si misli "bom pa šel v naročje in tako dobil pozornost"	Vedenje kot iskanje pozornosti	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F59	Če pa je otrok mlajši, ga pa vzameš v naročje,	Telesna bližina	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F60	in poskušaš preusmeriti pozornost, da se kaj igrata.	Preusmerjanje pozornosti	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F61	ker pogovor pri tako majhnemu otroku ne pelje nikamor, ne razume, ne moreš razložiti.	Sčasoma začneš ignorirati	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F62	Ne pustim, da to dela, ga tudi odmaknem iz prostora, če je treba	Takojšnje ustavljanje tovrstnega vedenja	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F63	in dokler se ne pomiri, ni niti debate o tem, zakaj je do tega prišlo	Pogovor po pomiritvi	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

F64	Tudi držim ga kdaj fizično, da ne grize, ne tepe, ne brca, ne razbija	Fizični prijem in držanje ob sebi	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F65	Mogoče mu pustim, da razmeče sobo, če vidim, da je vznemirjen,	Dovoljenje, da razmeče sobo	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F66	ampak jo mora potem pospraviti na koncu.	Pospraviti, kar razmeče	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F67	Nikoli pa toliko, da bi poškodoval druge, sebe, zaposlene ali pa predmete, tudi tega ne dovolim	Takojšnje ustavljanje tovrstnega vedenja	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F68	Rečem "lahko si jezen, lahko si žalosten, ampak ne na način, da škoduješ drugim ali uničuješ stvari"	Učenje o verbalizaciji namesto fizične sile	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F69	"Pojdi tja, zbrčaj vzglavnik, kriči, ne moreš pa metati stolov, ker je to nevarno za druge"	Preusmerjanje frustracij v predmete	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F70	treba ga je zamejiti.	Postavljanje meja	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F71	Predvsem pa ne moreš ga pustiti samega takrat, to je moje mnenje	Ignoriranje kot škoda	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F72	Ne pustiš pa, da ogroža sebe, da pleza tam, kjer ne bi smel, skakanje po kavču itd, tudi to je iskanje pozornosti in predelovanje nečesa na nek tretji način	Vedenje kot iskanje pozornosti	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F73	Da mu postaviš mejo, da ima vsaka stvar neko posledico in žal je včasih tudi negativna	Učenje posledic dejanja	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F74	Zdaj, tu smo si med zaposlenimi zelo različni.	Različni pristopi s strani zaposlenih		Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z

					izkušnjo travme
F75	Prvo je seveda, da ga ne ignoriraš	Ignoriranje kot škoda		Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F76	ampak mu šele, ko se umiri, poveš, kaj je bilo narobe in čemu si postavil mejo	Jasna verbalizacija dovoljenega in nedovoljenega	Postavljanje meja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F77	Moja glavna tehnika je, da sedijo na stolu.	Zaposleni jo uporabljajo	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F78	Odmakneš ga iz igre, počakaš, da se na stolu umiri, nato pa se lahko pogovoriva in to je to	Pogovor po pomiritvi	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F79	Druga stvar je, jaz zahtevam, da se opravičijo, torej otroku razložiš, da se mora tistemu, kateremu je nekaj naredil, opravičiti.	Opravičilo za svoje dejanje	Zahtevanje opravičila	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F80	Otroci velikokrat ne vedo, kaj je opravičilo, in jim moraš obrazložiti to	Verbalizacija razloga	Zahtevanje opravičila	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F81	Opazila sem, da je zelo učinkovito, da se tudi jaz, kot odrasla oseba, opravičim, tudi otroku, če naredim kaj narobe	Opravičilo zaposlenega	Zahtevanje opravičila	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F82	Naslednja tehnika je na primer tudi, da ostane brez sladice	Ostane brez sladice	Omejitev	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F83	Včasih so zvečer ostali brez risank, ampak ker je v nočni druga oseba, se mi ne zdi pošteno, da nočna tvojo kazen prenaša	Ostane brez risanke	Omejitev	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F84	Se pa še nekaj dogaja pri nas, kar meni ni všeč, in sicer, da se otrokom grozi, da bodo poklicali nekoga drugega od zaposlenih in bo on ukrepal	Grožnja, da bo prišel nekdo drug in kaznoval	Prelaganje odgovornosti	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

F85	To se meni zdi zelo narobe, skregano z logiko, ker to pri otroku izzove strah in se te otrok potem boji.	Izzove strah pri otroku	Prelaganje odgovornosti	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F86	To delajo tudi z mojim imenom in otrok, ki me včasih še ne pozna, sliši za grožnjo z mano in se me že vnaprej boji.	Napačne predstave vnaprej	Prelaganje odgovornosti	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F87	To je čustvena zloraba.	Čustvena zloraba	Prelaganje odgovornosti	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F88	Ti si tam, ti moraš ukrepati, ti moraš dati mejo.	Prevzemanje odgovornosti za lastne meje	Prelaganje odgovornosti	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F89	Mislim, jaz v osnovi vedno poskusim narediti stik.	Raziskovanje, kje je možno približevanje	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F90	ampak če vidim, da otrok pač zavrača, ga jaz pustim pri miru in si mislim, da se bo že sprostil, ko bo za njega okolje dovolj varno, da bo naredil korak naprej	Prostor in čas	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F91	Nima ga smisla siliti ali pa ga poniževati.	Ne siliš vanj	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F92	To je eno tako izgubljeno področje, ker ne veš zakaj je tak.	Razumevanje vedenja	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F93	Pogosto si med sabo dajemo informacije, če pri kateremu od zaposlenih pride do napredka, in se tega načina poslužuješ, da poskusiš priti bližje	Izmenjava informacij o učinkovitih pristopih	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F94	Včasih pa si kar otrok sam izbere nekoga, tisto "svojo osebo", ker otrok potrebuje primarno osebo. Klikneta, energiji se poklopita, otroku ustreza, kako se ukvarjaš z njim	Vzpostavlanje zaupanja	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

F95	Potrebno mu je povedati, na njegov način razložiti, da to ni zdrava navezanost	Stalna pozornost ni v korist otroku	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F96	Ne smeš ga ti še dodatno vabiti v ta odnos, npr. "glej, mene ima najraje, pridi k meni"	Pomoč pri razvoju samostojnosti	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F97	Seveda, če ti otrok reče, da te ima rad, se pozitivno odzoveš, "ja, kako lepo, hvala, tudi jaz tebe"	Nudjenje pozornosti	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F98	Tudi če te otrok pokliče mama, kar se dogaja, če je dovolj star, mu moraš povedati, ga opomniti na to, ne pa kar preslišati	Postavljanje lastne meje	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F99	Mislim, saj nas vse zelo pogreje pri srcu, ko se otrok ob tebi sprosti, ampak da pride pa do te točke, pa si ne smemo pustiti	Počasi in previdno prekinjanje tovrstnega odnosa	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F100	In to je problem v nočni, ker imajo nekateri ene in iste v naročju, treba je vsem dati pozornost	Enaka pozornost vsem	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F101	Tudi pravljice zmeraj berem na hodniku, zato da so vsi otroci obravnavani na enak način	Nezmožnost nudenja stalne pozornosti enemu otroku	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
F102	Dejstvo je, da so tako dolgo tukaj, da se lahko preveč čustveno navežejo na nas, in tega ne smemo dovoliti.	Neodobravanje	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G1	Znanje imam bolj iz prakse, ne toliko teoretičnega	Delovne izkušnje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G2	pa tudi v tem poklicu se je treba prilagajati vsakemu otroku posebej, tudi glede na travmo, ki jo ima	Razumevanje edinstvenosti otroka		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G3	Včasih so bile zgodbe tako nejasne, da nismo niti vedeli s čim imamo opravka	Izzivi pri delu		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih

					delavk in sodelavk
G4	Glede na trenutno razpoloženje se odzivam in poskušam otroku čimbolj omilit stres	Po občutku		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G5	Na tem področju prav specifičnega znanja nimam,	Manko znanja		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G6	nismo imeli izobraževanj.	Premalo izobraževanj		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G7	V bistvu bolj po občutku, po opažanjih,	Po občutku		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G8	če vidiš, da otrok išče bližino, pristopiš do njega, ga ogovoriš, poskusiš navezat stik, ne siliš pa vanj, da bi se ti zaupal.	Vzpostavljanje varnega odnosa		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G9	Pomembno je, da otroku pustiš, da se navadi prostora, okolja, ljudi, in mu potem poskusiš razložiti, zakaj je tu, kako bo potekal dan, kako bo potekala noč, kako pri nam vse to zgleda, da ima rutino	Pomembnost rutine		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G10	Jaz se poskušam vsakemu otroku prilagajati,	Razumevanje edinstvenosti otroka		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G11	da pa bi govorila o kakšnem pretiranem strokovnem znanju, pa težko	Manko znanja		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G12	Absolutno je potrebno dodatno znanje na splošno, karkoli bi še dodatno znali, bi bilo super	Popolno strinjanje	Pozitiven odziv	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G13	pa, da bi več nekih novih koristnih tehnik uvedli, bi bilo zelo smiselno	Želja po novih znanjih	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem	Znanja za ravnanje strokovnih

				odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	delavk in sodelavk
G14	To je pa čisto različno.	Odvisno od otroka	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G15	Lahko vidiš razvojno zaostalost,	Razvojni manko glede na starost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G16	totalno zanemarjenost,	Zanemarjenost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G17	lahko je zamrznitev,	Otrplost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G18	da ima pogosto stiske,	Veliko stisk	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G19	eni rabijo več časa, da se odprejo.	Zaprto vaze	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G20	Ko otroka pregledamo, je kdaj moč videti modrice od udarcev,	Modrice	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G21	do tega, da so popolnoma odsotni,	Apatičnost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G22	ne znajo vzpostaviti očesnega kontakta,	Ni očesnega kontakta	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G23	ne iščejo bližine, ničesar, se postavijo v kot, tam stojijo, in ne želijo imeti ničesar z našim svetom	Izoliranje	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

G24	Potem pa recimo nekateri, ki imajo izkušnjo s spolno zlorabo, ne želijo telesnega stika, niti božanja po glavi za lahko noč, upirajo se tuširanju, slačenju, preoblačenju.	Izogibanje telesnemu stiku	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G25	Pri hrani isto, nekateri se pretirano nažirajo, ali pa odklanjajo hrano v celoti	Težave s prehranjevanjem	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G26	Potem pa tudi po določenih nagnjenjih lahko vidiš, recimo samopoškodovanje, smo imeli otroka, ki je hotel spiti šampon, nekateri butajo z glavo v zid	Samopoškodovalno vedenje	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G27	potem kakšna agresivna vedenja kot preusmerjanje nasilja, recimo "tako se je meni dogajalo, tako bom jaz delal do drugih".	Agresivna vedenja	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G28	Pri dojenčkih večinoma ob pomoči patronažne, že sama pove, da recimo nazaduje pri kilaži	Zdravstvene težave	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G29	učki se ne premikajo oz. nima očesnega kontakta	Ni očesnega kontakta	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G30	kravic še ne zna past pri mesecih, ko bi že moral, torej bolj razvojno.	Razvojni manko glede na starost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G31	V primeru, da je bila mama odvisnica, je pa abstinenčna kriza,	Abstinenčna kriza	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G32	tresavica.	Tremor ali tresavica	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G33	Dlje časa, kot je otrok tu, več možnosti je za to.	Predolgo nameščeni otroci		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

G34	Problem je navezanost, ker otrok išče nekoga, da bi se z njim lahko počutil varnega, in išče tistega človeka, ki mu ustreza	Navezovanje otrok na zaposlene		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G35	Potem pa se zgodi, da je jok, ko gre ta zaposleni od službe, ves čas so vprašanja, kdaj bo prišel nazaj	Menjavanje zaposlenih		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G36	Dolgoročno je problem tudi navezanost na Palčico, da misli, da mu bo tukaj najlepše, niti noče nič slišat o rejniški družini, bi raje tukaj ostal, tukaj mu je lepo	Stiska ob odhodu		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G37	Problem je pa tudi, da ko se otroci med sabo igrajo, si marsikaj povejo, to je v bistvu podoživljanje svoje lastne travme in primerjanje travme z drugimi	Pogovor o travmi z ostalimi otroki		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G38	Problem je tudi, ker tukaj nimamo neke osebe, npr. kakšen psiholog, ki bi z otrokom predelal travmo	Psihološka podpora	Kaj otrok z izkušnjo travme potrebuje, a v KCO ne dobi	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G39	tukaj nudimo le namestitve, vodenje, rutino, nima pa neke čustvene terapevtske podpore.	Terapija	Kaj otrok z izkušnjo travme potrebuje, a v KCO ne dobi	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G40	Nima možnosti predelati travme tukaj	Metode predelave travme za otroke	Kaj otrok z izkušnjo travme potrebuje, a v KCO ne dobi	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G41	mogoče niti ne more izraziti, ali pa ni slišan.	Ignoriranje stiske	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G42	Če je otrok neopažen, ga to seveda dodatno travmatizira	Spregledanje in preslišanje		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
G43	Vsekakor s pogovorom, če si ga otrok želi.	Pogovor o čustvih	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

G44	Če bi se samo stiskal, mu vrneš vso ljubezen, toplino, da se počuti varnega.	Telesna bližina	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G45	Če otrok želi podeliti karkoli, kar ga muči, ga vprašamo, zakaj joka, zakaj je žalosten, ne sprašujemo pa specifik od doma.	Aktivno poslušanje	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G46	Poskusimo mu razložiti, da je tukaj varen, da lahko pove stvari, da se bodo spremenile na bolje, da se trudimo, da ga ni treba skrbeti, da bi se stvari, ki jih je doživel, ponovile	Ustvarjanje varnega prostora za izražanje čustev	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G47	Torej mu nudiš čustveno podporo, in tako poskusiš zmanjšati stres, da je v bodoče tega čim manj in se njegov občutek varnosti okrepi	Krepitev občutka varnosti	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G48	Trudiš se tudi v te smeri, da dobi to zavedanje, kar se mu je zgodilo doma, ni bilo pravilno in da se ne bi nikoli smelo zgoditi	Verbalizacija, da početje staršev ni bilo vredno	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G49	Povemo jim, da se bodo najprej morali popraviti, da se z odraslimi pogovarjajo, da bodo to rešili in postali boljši ljudje	Iskrenost o tem, zakaj je tu	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G50	V takem smislu, na otroški način, otroku razložimo, da on ni nič kriv	Osvobajanje občutka krivde	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G51	Pomembno pa je, da ne govorimo, da so njihovi starši pošasti, temveč povemo le, da kar so počeli, ni bilo vredno.	Neponiževanje staršev	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G52	Kar se tiče samopoškodovanja, vsekakor takrat otroka poskusiš ustavit	Takojšnje ustavljanje tovrstnega vedenja	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G53	Ne nasilno, ampak če je potrebno, ga tudi objamemo okoli rok, da se ne poškoduje, ga umaknemo stran od stene, če se zabija	Fizični prijem in držanje ob sebi	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

	vanjo, poskusimo preprečit to vedenje.				
G54	Ampak na lep način, mu povemo, da ga imamo vsi radi, da tega ne sme početi, da to boli	Izkazovanje podpore kljub izražanju nedovoljenja	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G55	da lahko pove z besedami, da se lahko zjoka,	Učenje o verbalizaciji namesto fizične sile	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G56	da lahko nabija v boksarsko vrečo, poskusimo preusmerit to agresijo na predmet, namesto na ljudi	Preusmerjanje frustracij v predmete	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G57	Pri nekaterih pomaga samo objem, in ostaneš v objemu, dokler se otrok ne umiri	Telesna bližina	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G58	Ko se umiri, pa seveda pogovor.	Pogovor po pomiritvi	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G59	Kar se tiče ogrožanja sovrstnikov, da letijo stoli ali kaj podobnega, se ga umakne v drug prostor, da se umiri, da je varno zanj in za druge uporabnike	Umik skupaj z otrokom	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G60	Nekateri postavijo zid, in se nočejo pogovarjati niti takrat, ko se umirijo, njim pa pusti čas, včasih pač traja	Dati možnost, da da ven iz sebe	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G61	Predvsem, ko je otrok enkrat seznanjen z rutino, se mu razložijo dejstva in posledice	Učenje o posledicah	Postavljanje meja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G62	“Ne tega delat, ker te bom odmaknila v drug prostor“	Umik otroka iz skupnih prostorov	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G63	Poveš mu, da ga boš izločil iz igre	Izločanje iz igre	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

G64	Recimo, da bo posebej sedel, v prisotnosti odraslih, dokler se ne bo umiril,	Sedenje do pomiritve	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G65	in potem slej ko prej tudi sami uvidijo, da s tem ravnanjem ne bodo dobili prijateljev, risanke po izboru, bolj pridni otroci dobijo pa malo več	Pridni dobijo več	Omejitve	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G66	Slej ko prej se vsaj malo omili tako obnašanje oz. že razmišljajo, kako bi se prikupili, da bi potem dobili nagrado, ker vidijo, da s tem vedenjem ne bodo ničesar dosegli	Ubogljivost zaradi nagrad	Omejitve	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G67	Zelo počasi in zelo nevsiljivo	Ne siliš vanj	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G68	Pustit prostor, pustit dovolj časa, da zaduha	Prostor in čas	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G69	Ponavadi je tako, da nekateri pač rabijo dlje časa, na koncu pa sami začnejo pristopati v to okolico	Tekom namestitve izzveni	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G70	Po mojih izkušnjah je tako, da če sam ne nakaže, da želi bližino, in ti vseeno drezaš, se še bolj zapre	Nudnje ustrezne bližine	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G71	Ko sam izrazi, da bi iz tega okolja nekaj rad, pomeni, da se poskuša vključiti, takrat mu moraš dati pa vso podporo	Vključevanje v skupinske dejavnosti	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G72	Se odzoveš nanj, seveda ne pretirano, da se spet ne ustraši, ampak počasi, prijetno, da začne zaupati	Vzpostavljanje zaupanja	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G73	Šele takrat, ko steče pogovor, ga poskušaš vključiti v igro	Približevanju otroku z igro in pozornostjo	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

G74	ga povabiš v družbo,	Povabilo na druženje z ostalimi	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G75	vprašaš za njegovo mnenje...	Slišati otrokov glas	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G76	To so pa malo težji primeri, ker ko otrok želi tvoj objem, mu težko rečeš ne.	Velik izziv	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G77	Ampak vseeno ta pretirani stik je dostikrat povezan z izpadom – “če me ne boš nosila, se bom drl“, torej izsiljuje	Vedenje kot izsiljevanje	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G78	Moraš pa tudi s takim otrokom zelo počasi in previdno.	Pazljivost	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G79	Jaz ponavadi takemu otroku ponudim, da čimveč poskuša storiti sam, da dobi občutek samostojnosti, torej, da gre skupaj z mano v kuhinjo po sok, namesto da mu ga prinesem jaz, to so male zmage	Pomoč pri razvoju samostojnosti	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G80	Potem pa nujno pohvališ “glej, da si uspel sam. Bravo!“	Pohvale	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
G81	Mi smo velikokrat dobili otroke, za katere nismo imeli informacij, ali znajo hoditi in so nas nahecali, da smo jih ves čas nosili po naročju, so na tak način izsiljevali, ker so bili doma tako hudo navezani.	Vedenje kot izsiljevanje	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H1	Baziram na podlagi tistega, kar so me učili v šoli	Študij		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H2	tistega, kar sem slišala na raznih predavanjih	Lastno izobraževanje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih

					delavk in sodelavk
H3	kar sem slišala v pogovoru s kolegi in hkrati seveda vsa ta leta dela tukaj.	Delovne izkušnje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H4	Prvič, želim dobro opraviti svoje delo	Želja po dobro opravljenem delu		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H5	Prvi moto je, da ne padem na stereotipe prenatrjenih sklepov, otroka je treba spoznat	Razumevanje edinstvenosti otroka		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H6	Drugič, da skušam biti čuteča, razumevajoča do teh otrok	Empatija		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H7	da se zavedam, da je to za njih neke vrste zapor, da je odvzem od staršev pravzaprav ena velika travma, kakorkoli so že bili grozni, otroci tega ne vedo in je Palčica v bistvu "nobel zapor".	Zavedanje travmatičnosti odvzema		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H8	Recimo Romu je lahko to naše urejeno življenje, topla postelja itd, velik stres in travma, ker tega preprosto niso navajeni, in tudi hud upor smo že imeli	Razumevanje edinstvenosti otroka		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H9	Ne pretirano, pri delu uporabljam izključno tisto, kar se ujema s poznavanjem moje prakse.	Manko znanja		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H10	Drugače pa moje izkušnje so take, da ima vsaka šola nekaj prav, večinoma so si tudi zelo podobne, ponavadi začnejo "kiksati" ravno tam, kjer se poskušajo razlikovati	Prepletanje teorij		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H11	Osnove imajo vse iste, jaz se držim izključno tistih, za katere sem ugotovila, da mi za vsakdanje delo povsem zadostujejo	Osnovne iztočnice		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H12	Moje mnenje številka 1 je vedno, da nečesa, kar je	Nespreminjanje dobrega sistema	Zadržki	Mnenje o večji implementaciji	Znanja za ravnanje

	dobro, se načeloma ne spreminja			znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	strokovnih delavk in sodelavk
H13	Smo že videli, da so mnoge novitete lahko vnesle hudo zmedo v sistem in ga celo zrušile	Novosti zrušijo sistem	Zadržki	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H14	Druga pripomba pa bi bila, da dodatna znanja nikoli ne škodijo, samo ne smejo pa postati zveličavna v tem smislu, da zrušijo vse, kar smo v vseh teh letih doživeli, ker smo dobili v 99% primerih same pohvale	Nespreminjanje dobrega sistema	Zadržki	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H15	Skratka, hočem reči, da če bi uvedli nek sistem, ki se z našo prakso ne bi ujemal, se močno bojim, da bi bil lahko kontra učinek, če se preveč obesimo na eno teorijo, in začnemo secirat otroka	Škodljivost neujemanja z dosedanjimi pristopi	Zadržki	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H16	Moram ti reči, da pri $\frac{3}{4}$ otrokih zadeva niti slučajno ni razvidna	Nerazvidnost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H17	Večina otrok mirno pride, reče živijo in se začne igrati z drugimi, nič ne jokajo	Pretirana odprtost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H18	Kar seveda ne bi spet posploševala, polovici teh otrok je rečeno, da gredo na počitnice	Odvisno od otroka	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H19	Ampak res, ko pridejo, nobene travme, da bi jo človek zaznal	Težko zaznava	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H20	Po drugi strani so pa nekateri otroci sicer blazno žalostni, ampak večinoma zato, ker smo jih staršem odvzeli in hočejo domov	Neutolažljiv jok	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H21	To je za njih ugrabitev, oni se ne zavedajo, da jih mi	Veliko stisk	Simptomi razvojne	Znanje o razvojni	Znanja za ravnanje

	rešujemo. Oni le vedo, da smo jih odvzeli njihovim najpomembnejših osebam v življenju		kompleksne travme pri otroku	kompleksni travmi	strokovnih delavk in sodelavk
H22	Tukaj bi izpostavila še eno zelo pomembno stvar, in sicer, okej, saj ti otroci nimajo občutka navezanosti, ampak v tretjem svetu ogromno otrok preživi grozljive stvari po vseh naših standardih, pa se strašno dobro znajdejo	Se dobro znajdejo	Otroci z izkušnjo travme	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H23	To pomeni, da je to dokaz, da je otrok zelo trdoživo bitje, bolj kot si mi mislimo	Trdoživa bitja	Otroci z izkušnjo travme	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H24	Mogoče ravno s tem, če ga preveč vatiramo, ga lahko uničimo in v marsičem bolj ogrožamo	Past "vatiranja"	Otroci z izkušnjo travme	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H25	Konec koncev, morda so starši teh otrok celo koristni na nek način, da jih vsaj naučijo, da življenje ni vedno ena sama poezija	Učenje preko travme	Otroci z izkušnjo travme	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H26	Pri dojenčkih se predvsem vidi ta bolnišnični sindrom, torej da mu je popolnoma vseeno, kdo ga ima v rokah, nima pomembne osebe, je čisto ravnodušen do tega, kdo z njim dela	Apatičnost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H27	Palčica ima pa tukaj to šibko točko, namreč tukaj nas je pa 9 + prostovoljci + študenti, in se ta bolnišnični sindrom še pogloblja, namesto da bi se otrok lahko na nekoga navezal	Navezovanje dojenčkov	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H28	Nekateri pravijo, da se dojenčkom te zgodnje travme blazno vtisnejo v spomin, drugi pravijo, da to vse pozabijo, jaz upam, da je tudi ta konkreten dojenček pripravljen pozabiti, kaj se mu je v začetku življenja dogajalo	Dilema o vplivu travme na dojenčke	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H29	Včasih smo imeli otroke nameščene tiste 3 tedne, dokler se ni sodstvo vmešalo,	Predolgo nameščeni otroci		Možnost retravmatizacije	Znanja za ravnanje strokovnih

				v sistemu zaščite otrok	delavk in sodelavk
H30	v praksi smo ugotavljali, da že po 14 dneh se tisti čar počitnic neha, in se začne otrok spraševati, kaj bo z njim in je v stiskah	Občutek zapuščenosti		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H31	Negotovost je pa za otroka huda travma, ni hujše travme, kakor to, da ne ve, kje je, kaj se bo zgodilo z njim	Otrokova negotovost		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H32	Zdaj pa trajajo postopki tudi po 6 mesecev in več	Tudi po več mesecev	Dolgotrajni postopki	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H33	Torej s tem podaljševanjem vse to samo množimo, katastrofa se dela, v reševanju ene zlorabe smo povzročili drugo.	Institucionalizacija		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H34	Tako se zavleče pa zaradi tako imenovanega konflikta interesov, ker sodišča želijo ustreči tudi staršem	Konflikt interesov	Dolgotrajni postopki	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H35	Če center stoji za svojo odločitvijo za odvzem, starši tukaj nimajo pravoglasa in ne morejo potem oni odločati, kaj se bo z otrokom zgodilo	Interesi staršev manj pomembni	Dolgotrajni postopki	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H36	Drastično poslabšanje lahko opaziš tudi po stikih s starši, te stiki lahko pogosto povzročijo hudo obnovo travme, in se sprašujem, koliko so zares koristni.	Dvomi v korist stikov	Stiki s starši v KCO Palčica	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H37	Jaz bi stike zelo omejila sploh tam, kjer je treba otroka dobesedno iztrgati iz rok staršev, ker joka, praska, noče, da grejo, na tak način se odvzem ponavlja spet, in spet, in spet	Stiki kot ponavljanje odvzema	Stiki s starši v KCO Palčica	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
H38	Vedno en objem,	Objem	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H39	kakšna nežna in ljubeča beseda,	Prijaznost	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je	Čustveno varni odzivi na otroke z

				nameščen otrok v stiski	izkušnjo travme
H40	pa preprosto, da poveš, da razumeš njegovo stisko, da je to ena grozna stvar,	Izražanje razumevanja in normaliziranje čustev	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H41	ampak potem pa vedno poskušam preusmerit na še kakšen drug vidik, ki je bolj optimističen.	Preusmerjanje pozornosti	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H42	Jaz mu nočem njegove travme še poglobit, zato ga po tem, ko izrazim razumevanje, preusmerim, sicer bo travma postala neznosna, če jo bo še premleval	Past poglobljanja travme	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H43	Torej, zamotit otroka, nekateri temu rečejo manipulacija, kar se sicer grdo sliši, ampak taka "manipulacija" je pa le neškodljiva, torej neko preusmerjanje	Preusmerjanje pozornosti	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H44	To so pa najhujše situacije, v vsakem primeru moraš delovati mirno.	Miren pristop	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H45	Objem je tukaj čudovita stvar, ker je lahko hkrati pomirjanje, hkrati pa obvladovanje	Fizični prijem in držanje ob sebi	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H46	V končni fazi, če gre za samopoškodovanje, ali poškodovanje drugih, moraš otroka ustavit, tukaj pa ni debate	Takojšnje ustavljanje tovrstnega vedenja	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H47	Tukaj potem sicer nastane en paradoks, in sicer ta ničelna toleranca do nasilja, na neki točki moraš pa kdaj tudi celo nasilje uporabiti, da otroka ustaviš in preprečiš hudo nasilno škodo.	Fizični prijem in držanje ob sebi	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H48	Najboljše, kar smo na tem področju do sedaj naredili, poleg teh klasičnih prijemov, je tista boksarska vreča, in jaz sem vedno jezna, ko jo	Preusmerjanje frustracij v predmete	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

	obesim, a potem nekam zgine.				
H49	Zelo dobra tehnika za ventilacijo, da zdemolira tisto vrečo, in je potem cel dan miren in srečen.	Preusmerjanje frustracij v predmete	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H50	V tem se zaposleni zelo razhajamo.	Različni pristopi s strani zaposlenih		Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H51	Jaz osebno nerada uporabljam metodo stola, strašno nerada.	Nenaklonjenost	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H52	Predvsem se mi zdi krivična.	Krivična metoda	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H53	Jim pa rada dajem bonbone, in jim na ta način sporočam, da torej nagradim lepo vedenje, namesto da kaznujem slabo vedenje.	Dajanje bonbonov	Nagrajevanje lepega vedenja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H54	Jaz poskušam raje obrazložiti brez tega da sedi na stolu, ker tam me samo pod prisilo posluša, pod prisilo poslušat pa ni nekaj, kar bo pripeljalo do razumevanja	Poslušanje pod prisilo	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H55	Predvsem se pa mi zdi krivično, da imamo samo kazni, nimamo pa nagrad	Nagrade namesto kazni	Nagrajevanje lepega vedenja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H56	V vsakem primeru se pa gre za postavljanje meja, kar je v Palčici nujno, še posebej, če imamo veliko otrok	Pomembna tehnika	Postavljanje meja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H57	Zelo nežno se mu moraš posvetiti,	Nežen pristop	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H58	ne smeš pa riniti vanj,	Ne siliš vanj	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

H59	Jaz pravim, da družba oz. okolje v kateri se nahaja, v njem slej ko prej naredi en premik, samo mora biti pozitivno naravnano	Potrpežljivost	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H60	Če ne, pač ni za v našo ustanovo, recimo kakšni avtisti imajo probleme pri nas, ker se niso mogli vključiti, in namestitev ni bila koristna, ga je bilo potrebno premestiti,	Motnje v duševnem zdravju kot izziv	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H61	Drugače pa, čas, prostor,	Prostor in čas	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H62	dogodki, družba zacelijo vse rane, če gre za rane	Vključevanje v skupinske dejavnosti	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H63	Če gre pa za kakšne motnje, pa to presega naše sposobnosti	Motnje v duševnem zdravju kot izziv	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H64	Jaz vedno poskušam biti empatična.	Empatija	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H65	Če jaz vidim, da nekdo funkcionira tako pa tako, ga jaz ne bom šla po svoji podobi ukrojevati	Komunikacija na njim primeren način	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H66	Jaz ga pustim, da je tak, kot je, ima že tako dovolj težav, brez tega, da ga še jaz maltretiram, da bi ga spreminjala.	Razumevanje vedenja	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H67	Upoštevam, da je čisto dovolj travmatično zanj, da je tukaj, tega se vedno zavedam.	Upoštevanje travmatičnosti namestitve	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H68	To so pa najbolj zahtevni primeri, definitivno	Velik izziv	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

H69	Spet počasi in previdno, pustit moraš času čas	Pazljivost	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H70	lepo počasi začneš razlagati, da imaš tukaj še druge otroke	Enaka pozornost vsem	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
H71	Ampak do sedaj se je vedno ta stvar umirila, ne spomnim se niti enega, da bi s tem vedenjem dlje časa vztrajal, potem se sčasoma vedno izboljša	Tekom namestitve izzveni	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I1	Od faksa je že kar nekaj časa, tako da kakšne specifične metode se niti ne spomnim,	Študij		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I2	morda delo s posamezniki,	Delo s posameznikom		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I3	delo s skupino,	Skupinsko delo		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I4	Drugače pa, mene vodijo predvsem osebne izkušnje v domačem okolju,	Osebne izkušnje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I5	pa tudi izkušnje, ki sem jih pridobila pri delu na CSD, kjer sem jih pridobila res veliko, ker sem delala tudi z družino pa z mladostniki	Delovne izkušnje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I6	Za sabo imam strokovna izpopolnjevanja, ko smo imeli strokovna izobraževanja	Strokovna izobraževanja		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I7	Pa pogosto iz kakšnih literatur kaj preberem.	Lastno izobraževanje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I8	Pa tudi tukaj pridobivam vedno več izkušenj.	Delovne izkušnje		Splošno znanje in osebna vodila pri delu	Znanja za ravnanje strokovnih

					delavk in sodelavk
I9	Ljudje mislijo, da so tukaj otroci čisto bogi in sedijo v kotu, v bistvu pa so zelo igrivi in zelo ljubeči, zelo hitro se navadijo na Palčico, verjetno ravno zaradi svoje nevarne navezanosti	Hitro prilagodljiv na novo okolje	Otrok z izkušnjo nevarne navezanosti	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I10	Nekateri pridejo k nam, kot da nas že vse poznajo, takoj se vklopijo, stisnejo	Pretirana odprtost	Otrok z izkušnjo nevarne navezanosti	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I11	in v bistvu se vidi, da imajo ti otroci izkušnjo nevarne navezanosti, ker oni nimajo teh stisk ločitve od svojih staršev	Izražanje ne-varne navezanosti		Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I12	Potrebno je ozavestiti tudi to, da dejstvo, da nas je 9 zaposlenih, ki se stalno menjamo, je tudi to kdaj problem pri otrokih z nevarno navezanostjo.	Menjavanje zaposlenih	Otrok z izkušnjo nevarne navezanosti	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I13	Tudi na nas se navežejo, in potem stalno sprašujejo, kdaj pa tista dela, kdo bo danes v nočni, kdaj pride tista druga, tukaj moramo biti transparentni.	Navezovanje na enega od zaposlenih	Otrok z izkušnjo nevarne navezanosti	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I14	Pa en pojav, ki bi ga jaz želela raziskati, povezan z navezanostjo, je to, kako grede ti otroci z veseljem v rejništvo.	Z veseljem v rejništvo	Otrok z izkušnjo nevarne navezanosti	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I15	Marsikateri otrok rejnike vidi 2x in ko pridejo ponj, gre brez težav v tuj avto, v tuje okolje, in nam veselo pomaha v slovo	Neznanci	Otrok z izkušnjo nevarne navezanosti	Znanje o teoriji navezanosti	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I16	Jaz mislim, da je to zelo težko,	Velik izziv	Zadržki	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I17	ker mislim, da so ta znanja bolj ključna v kakšnih zavodih, kjer je neka trajnostna skrb, pri nas pa naj bi bila res kratkotrajna.	Bolj smiselno v dolgotrajni oskrbi	Zadržki	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

				travme v KCO Palčica	
I18	Meni se sicer zdi super, da bi imeli čimveč znanja, to se mi res zdi zelo dobro	Želja po novih znanjih	Potreba po dodatnem izobraževanju	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I19	enkrat smo imeli predavanje ene psihoterapevke, in nam je predavala o teh stvareh, in mislim, da smo zelo veliko odnesli.	Koristne novosti dobrodošle	Pozitiven odziv	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I20	Jim pa mi tukaj damo rutino, kar je za njih zelo pomembno, ker preko predvidljivosti lahko dobijo večji občutek varnosti	Pomembnost rutine	Pozitiven odziv	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I21	Jaz mislim, da dobro delamo, je pa seveda vsako znanje dobrodošlo, v kratkem nam tudi sodelavka pripravlja obisk ene predavateljice, da bi bolj vnesli ta "trauma informed care".	Na travmo osredotočen pristop kot nujno znanje	Pozitiven odziv	Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I22	Na primer prestrašenost, ko otrok naredi nekaj, kar ni v skladu z nekimi pravili, vsaj on tako misli, in ko ti prideš, se ustraši, ker ne ve, kako boš reagiral, ker pričakujejo nepravilne odzive odraslih.	Strah pred odzivi odraslih	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I23	Bil je tudi en primer, ko si je sodelavka pas popravila, in on je gledal tisti pas, in popolnoma okamenel, torej izkušnja z nasiljem v domačem okolju in ga je to asociralo	Reagirane na določene predmete	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I24	Pa tudi pretirano opravičevanje za nekaj, kar sploh ni bilo narobe, npr. moja izkušnja, ko se je enkrat en otrok gugal, in skoraj padel, v tistem trenutku sem se tako ustrašila, da bo padel, da sem skočila do njega, se zadržala "PAZI" in otrok se je tako	Pretirano opravičevanje	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

	ustrašil, in se mi še cel dan opravičeval.				
I25	Tudi samopoškodbeno vedenja, tega je kar veliko.	Samopoškodovalno vedenje	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I26	Zelo značilni pa se mi zdijo tudi otrokove reakcije oz. izpadi, ko ga sploh ne moreš pomirit.	Veliko stisk	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I27	Potem agresivna vedenja do drugih otrok.	Agresivna vedenja	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I28	Zelo očiten znak je recimo tudi, če ima otrok težave s hrano, torej da želi vse pojest, kar vidi, ali pa nič ne je.	Težave s prehranjevanjem	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I29	potem lahko je znak tudi zaščitniška drža do drugih otrok, torej neka pretirana skrb za mlajše otroke, čeprav to ni njegova dolžnost	Pretirana skrb za mlajše otroke	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I30	Pa pri otrocih, kjer je sum spolne zlorabe, je pri tuširanju zelo očiten pokazatelj, ker enostavno okamenijo, in padejo v trans, medtem ko se drugi otroci med tuširanjem igrajo z račkami in se špricajo	Otrplost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I31	Pomembno je pa omeniti tudi to, da je veliko teh vedenj, ki naj bi bili znak, moč opaziti tudi pri otroku brez travme, res je težko reči, da je pa to vse posledica travme, lahko je otrok tudi enostavno tak karakter	Težko trditi, da gre res za simptome travme	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I32	Pri otrocih čisto vsakega vedenja pa tudi ni prav, da se diagnosticira, ker ni vsako otrokovo dejanje posledica travme, temu se jaz poskušam malo izogniti.	Pazljivost pri zaključkih	Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I33	Pri novorojenčkih je zelo značilen odtegnitveni sindrom,	Abstinenčna kriza	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

I34	ponavadi so zelo občutljivi,	Huda občutljivost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I35	trzajo.	Tremor ali tresavica	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I36	Včasih pa so tu dojenčki, ki sploh ne jokajo, dejstvo je, da dojenčki morajo takoj zadovoljit svojo potrebo, ker je ne zna "odložiti", tega se otrok nauči kasneje, in kakšni dojenčki, ki so že eno uro budni v postelji, ne zajokajo	Pomanjkanje joka	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I37	Lahko je pa drug ekstrem, ko pa dojenček ves čas joka,	Neutolažljiv jok	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I38	ga ne smeš dat od sebe, je zelo lepljiv,	Želijo več bližine	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I39	in tudi ko zaspi, ga težko odložiš, saj se predrami in se nikakor ne pomiri	Nemirnost	Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku	Znanje o razvojni kompleksni travmi	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I40	Problem je, da so otroci tukaj res predolgo časa	Predolgo nameščeni otroci		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I41	Kdaj imam občutek, kot da smo neka sirotišnica, to je dejansko postalo institucionalno varstvo.	Institucionalizacija		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I42	Problem je tudi, kot sem že prej omenjala, da se otrok naveže na nas, potem pa gre kdo na bolniško, dopust, in ima otrok stisko, ker ne razume, zakaj te zdaj 3 tedne ni	Nepredvidljivi urniki		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I43	Pa pri dojenčkih je tudi problem, da jih ima po rokah toliko različnih ljudi, tista	Navezovanje dojenčkov		Možnost retravmatizacije	Znanja za ravnanje strokovnih

	primarna, ena oseba pa je za njih res ključnega pomena, tukaj pa tega ne dobi, in če je več mesecev novorojenček tu, je škodljivo zanj.			v sistemu zaščite otrok	delavk in sodelavk
I44	jaz se vedno sprašujem, kaj otrok misli, kaj čuti, kajti njega odzamejo staršem, potem ga še tukaj nihče noče, in je zagotovo v stiski	Otrokova negotovost		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I45	nima pa priložnosti, da to travmo tukaj predela, mi se z njimi ne pogovarjamo o teh stvareh	Metode predelave travme za otroke	Kaj otrok z izkušnjo travme potrebuje, a v KCO ne dobi	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I46	Pa kar se tiče stikov s starši, se mi zdijo dvorezen meč, res ne vem, koliko so dejansko v korist otroku	Dvomi v korist stikov	Stiki s starši v KCO Palčica	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I47	Sploh imam pomisleke pri stikih, ki niso pod nadzorom, ker nimaš pojma, kaj se dogaja, kaj starš otroku govori	Pomisleki pri stikih brez nadzora	Stiki s starši v KCO Palčica	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I48	Pogosto se zgodi, da je otrok nameščen, takoj naslednji dan ima pa že stik s staršem, to se meni absolutno ne zdi v korist, jaz bi vsaj 2 tedna sigurno počakala, pa ne bi bilo nobene škode.	Stiki kot ponavljanje odvzema	Stiki s starši v KCO Palčica	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I49	Pa tudi medtem ko spoznava rejnike, da ima vmes še stike s starši, se mi zdi, da ga lahko zelo mede	Istočasni stiki z rejniki in starši	Stiki s starši v KCO Palčica	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I50	Hkrati je po drugi strani lahko pomanjkanje stikov, tako od staršev kot rejnikov, pa huda stiska za otroka	Pomanjkanje stikov	Stiki s starši v KCO Palčica	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I51	Ostali otroci imajo stike, obiske, in je otrok v hudi krizi, zakaj k njemu nihče ne pride, zakaj ga noben ne mara.	Občutek zapuščenosti		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I52	Je pa tukaj pomembno omeniti tudi reakcije zaposlenih, človek pogosto naredi napako, pa se sploh ne zaveda, da je to dodatna travma.	Nezavedno povzročanje škode	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

I53	Mi zelo malo vemo o otroku, tudi center, ko naredi odvzem, pogosto zelo malo vejo, pa tudi sklepa ne dobimo takoj, in pogosto sploh nič ne vemo	Premalo vpogleda v družinsko ozadje	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I54	In to je problem, ker lahko obstaja nekaj, ki se nam ne zdi travmatično, ki pa je njega doma grozno zaznamovalo, in se tukaj ponovi, seveda pride do ponovne travme, mi pa sploh ne vemo	Sprožanje negativnih spominov	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I55	Jaz sem stoprocentna, da se mi vsi maksimalno trudimo, da do takih stvari ne prihaja, ampak žal, nevede.	Trud v smeri pravega pristopa	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I56	Tudi to medvrstniško nasilje, ko en otrok drugega udari, lahko je bil ta otrok doma žrtev fizične zlorabe, in je to zanj podoživljanje.	Medvrstniško nasilje		Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I57	Pri sumu spolne zlorabe je tudi zelo pomembno, kdo tušira, na kakšen način tušira, da je vmes veliko verbalizacije in krepitve občutka varnosti, drugače je lahko to za otroka grozna izkušnja in se boji večera, ko se bo treba it tuširat	Potrebno pazljivo ravnanje	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I58	Je ogromno stvari, ki lahko otroka spominjajo na travmo in ga retravmatizirajo v Palčici, žal res.	Sprožanje negativnih spominov	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I59	Lahko so že malenkosti, npr. otrok, ki ima raje mir in tišino, se me lahko strašno boji, ker sem bolj glasna, in glasno govorim.	Nezavedno povzročanje škode	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I60	Sicer je pa tako, če bi bili tukaj 2, 3 otroci, bi bilo delo lahko precej bolj individualno.	Ni individualnega pristopa	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk
I61	Če pa je otrok 9-12, kot je v zadnjem času stalna praksa, pa to postane tekoči trak, in težko pri vsaki glavi razmišljaš, kako ravnat.	Tekoči trak	Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke	Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok	Znanja za ravnanje strokovnih delavk in sodelavk

I62	Če so žalostni, je največkrat najbolj pomembna telesna bližina, crkljanje, božanje, poljubčki...	Telesna bližina	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I63	Ko starejši otroci sprašujejo o svoji družini in kaj bo z njim, mi pač teh odgovorov žal nimamo, zato mu jih tudi ne damo, in je logično, da potem pogreša, ker živi v negotovosti in ne ve, kaj se bo zgodilo z njim.	Osmišljanje bivanja v Palčici s pogovorom	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I64	Zelo pomembno je, da ne negiraš njihovih čustev in izkažeš razumevanje, da je to popolnoma normalno, da pogreša, in da bi se v taki situaciji vsak tako počutil.	Izražanje razumevanja in normaliziranje čustev	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I65	Njihova čustva so zelo pomembna, zato pri starejših pogovor,	Pogovor o čustvih	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I66	drugače pa zelo veliko telesnega kontakta in ljubezni.	Telesna bližina	Žalost in pogrešanje matičnega okolja	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I67	Tudi če je jezen, isto ne negiraš njegovih čustev in izkažeš razumevanje.	Izražanje razumevanja in normaliziranje čustev	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I68	Ampak je pa tukaj drug problem, ko je agresiven do drugih, ker ko so vpleteni drugi otroci, pa ne smeš dovoliti niti da jih tepe niti da to gledajo	Retravmatizacija opazovalcev	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I69	Kadar pride do takih situacij, je to res treba ustaviti	Takojšnje ustavljanje tovrstnega vedenja	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I70	nikakor ne smeš takega vedenja zignorirati	Ignoriranje kot škoda	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I71	Jaz ga ponavadi držim ob sebi, da se umiri, ga tako fizično omejim	Fizični prijem in držanje ob sebi	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je	Čustveno varni odzivi na otroke z

				nameščen otrok v stiski	izkušnjo travme
I72	Takega otroka pa tudi skušamo potem osamiti, ne da je sam, ampak da gre eden od zaposlenih z njim v drug prostor, da ga umiri	Umik skupaj z otrokom	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I73	Tudi takrat pa je zelo pomembna nežnost, kontakt, saj ima verjetno od doma izkušnjo, da se na agresijo odzove z agresijo, česar pa tukaj ne želimo ponavljati, da bi to ponotranjil.	Sočutna drža	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I74	Predvsem moraš res ostati miren, ne zrcaliti njegove agresije.	Miren pristop	Agresivno in destruktivno vedenje	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I75	Ja, absolutno, to, da gre v drug prostor, da se tam umiri, je definitivno ena tehnika,	Namenjena pomiritvi	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I76	ker moraš postaviti meje, dejstvo je, da ne sme tepsti drugih otrok, to je lahko huda retrainizacija.	Nujno v izogib retrainizaciji drugih	Postavljanje meja	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I77	Pri nas uporabljamo tudi stol, in ko smo imeli na obisku psihoterapevko, smo ji to povedali, in je rekla, da če ti otroka na tak način ne izoliraš, in da nima občutka, da je to nekaj najbolj omaložujočega, kar mu lahko narediš, metoda ni škodljiva.	Neučinkovita ob napačni rabi	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I78	Definitivno pa otrok ne sme biti na tem stolu v nekem kotu, popolnoma izoliran	Izoliranje otroka kot past	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I79	Stol tako ali tako ne pomaga, ko otrok "ven pade" in ma hudo stisko, ker ne razume poante	Ne ob hujših stiskah	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I80	pomaga pri "majhni lumpariji", če nekdo komu nekaj nalašč naredi in tako otroško nagaja in se komu noče opravičiti.	V primeru nagajanja	Metoda stola	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

I81	Ko je pa otrok v taki hujši stiski, ki je posledica travme, in je zelo agresiven, takrat pa stol ne pomaga, saj ga je res treba umaknit, tudi da ne prestraši drugih otrok.	V primeru hujše stiske	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I82	Takrat se ga pelje v drug prostor, kjer ima možnost, da se umiri, in potem se seveda z njim pogovorimo.	Pogovor po pomiritvi	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I83	Včasih si lahko tudi po eno uro z otrokom gor v sobi,	Potrpežljivost	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I84	ampak mu moraš dati ta čas, da ta čustva izrazi in da ven iz sebe, ker drugače ne zmore.	Prostor za izražanje čustev	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I85	Ko je v tem afektu, takrat ne razume, in so kazni popolnoma nesmiselne in celo škodljive, mora se umirit, potem pa se lepo pogovoriš z njim.	Pogovor po pomiritvi	Tehnika umika	Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I86	Pri nas nekih prav kaznovanj dejansko ni, razen tega stola in izločitve iz okolja, kar pa dejansko ni kazni.	Meje namesto kazni		Uporaba tehnik posledic in kaznovanja	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I87	Najbolj pomembno je absolutno, da ne siliš vanj, zanj sem jaz tuja, in on ima pravico, da se odloči, ali bo mene spustil v svoj prostor.	Ne siliš vanj	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I88	Moraš pa otroku vedno znova dajat spodbude,	Spodbujanje	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I89	da ve, da nisi pozabil nanj, kljub temu da noče preveč kontakta	Raziskovanje, kje je možno približevanje	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I90	Recimo takemu otroku ponudim telesno bližino in crkljanje, pa če mi reče "pojdi stran, nočem te", mu rečem "OK, razumem, jaz te imam pa vseeno rada"	Telesna bližina	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

I91	Eventuelno na koncu se pa pridejo vsi pocrkljat, se vsi smeji, nismo imeli primerov otrok, da bi bilo tako vedenje prisotno več kot kakšen teden.	Tekom namestitve izzveni	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I92	Otrok v svojem okolju samo ni imel možnosti, da bi zacvetel, v zdravem in stabilnem okolju pa je potem to možno, zato se sčasoma prav vsi odprejo.	Ustvarjanje varnega prostora za izražanje čustev	Disociativno vedenje in zaprtost za stik	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I93	Če si otrok enega najde, jaz to ne kompliciram, se pač tista oseba bolj ukvarja z njim, saj to ni nič takega	Toleriranje	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I94	Če je pa otrok bolj majčken, se pa pač bolj ukvarjaš z njim.	Nudenje pozornosti	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I95	Tudi doma ima otrok raje, da ga eden od staršev tušira, drugi bere pravljico, pač to pustiš, to je normalno, in nima smisla spreminjat, tako kot so doma vloge, so tudi tukaj.	Nima smisla spreminjati tega	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme
I96	Ampak tudi to mine, res je neverjetno, kako se otroci tukaj spremenijo, in dam roko v ogenj, da grejo od nas z večjim občutkom varnosti, da lahko zaupajo odraslim ljudem, da jih ima nekdo rad, in da so lahko to, kar so.	Tekom namestitve izzveni	Pretirano oklepajoče vedenje otrok	Odzivi zaposlenih na situacije, ko je nameščen otrok v stiski	Čustveno varni odzivi na otroke z izkušnjo travme

9.3. Priloga C: Osnovno kodiranje

1. ZNANJA ZA RAVNANJE STROKOVNIH DELAVK IN SODELAVK

- **Splošno znanje in osebna vodila pri delu**

- Študij (A1, C6, E1, E3, E4, H1, I1)
- Delo z otroki (C5)
- Izzivi pri delu (G3)
- Razumevanje edinstvenosti otroka (A2, C3, F4, G2, G10, H5, H8)
- Želja po dobro opravljenem delu (H4)
- Premalo izobraževanj o ustreznih metodah (B1)
- Po občutku (B2, G4, G7)
- Osebne izkušnje (B3, B6, E5, F1, F6, I4)
- Vpliv lastne vzgoje (F7)
- Učenje od sodelavk (B4)
- Delovne izkušnje (B5, E2, G1, H3, I5, I8)
- Strokovna izobraževanja (I6)
- Lastno izobraževanje (B7, H2, I7)
- Aktivno poslušanje (C1)
- Ustvarjanje varnega odnosa (C2, G8)
- Vedenje kot komunikator (C4)
- Znanje za ravnanje (C7)
- Soustvarjanje (C8)
- Pomoč pri predelovanju travme (C9)
- Ustvarjanje varnega prostora za izražanje čustev (C10)
- Poznavanje življenjskega sveta uporabnika (D1)
- Iskanje virov moči (D2)
- Grajenje na pozitivnih izkušnjah (D3)
- Delo s posameznikom (I2)
- Skupinsko delo (I3)
- Empatija (D4, H6)
- Postavljanje zdravih meja (F2)
- Prekinjanje nezdravih vzorcev od doma (F3)
- Pomembnost rutine (G9)

- Prepletanje teorij (H10)
- Osnovne iztočnice (H11)

- **Znanje o teoriji navezanosti**

- Včasih se o njej ni govorilo (D6)
- Nekaj malega (D8)
- Pomembno vodilo pri delu (A3)
- Lažje razumevanje otrokovega vedenja (A4)
- Lažje razumevanje otrokove situacije (A5)
- Izražanje (ne)varne navezanosti (A6, I11)
- Zavedanje travmatičnosti odvzema (A7, H7)
- Netransparentnost navezanosti (A8)
- Poznavanje stilov navezanosti (A9)
- Poznavanje vprašalnikov za določanje stila navezanosti (A10)
- Izobraževanje o odzivih na otroke z izkušnjo travme (B8, B9, C13)
- Pomembna vloga primarne osebe za navezovanje stika (B11, D9, E11)
- Ustrezna obravnava glede na otrokovo izkušnjo (C11)
- Izvirni načrt pomoči (C12)
- Pozitivne izkušnje z ustreznimi odzivi odraslih (D13)
- Otrokov odziv (D14)
- Manko znanja (F5, G5, G11, H9)
- Premalo izobraževanj (G6)

Otrok z izkušnjo ne-varne navezanosti

- Hitro prilagodljiv na novo okolje (I9)
- Pretirana odprtost (I10)
- Menjavanje zaposlenih (I12)
- Navezovanje na enega od zaposlenih (I13)
- Z veseljem v rejništvo (I14)
- Neznanci (I15)

Implementacija v prakso

- Implementiranje novih znanj (B10)
- Velik izziv (C14, E8)
- Veliko število otrok (C15, E10)

- Bolj malo (D5)
- Delovna praksa na CSD (D7)
- Ni možno zagotoviti varne navezanosti (E9)
- Stiska ob odhodu (E12)

Raziskovanje navezanosti pri nameščenem otroku

- Se ne spušča v to (D10)
- Premalo znanja (D11)
- Premalo vpogleda v družinsko ozadje (D12)

- **Mnenje o večji implementaciji znanja o varnem odzivu na otroka z izkušnjo travme v KCO Palčica**

Pozitiven odziv

- Popolno strinjanje (B12, C16, D15, G12)
- Koristne novosti dobrodošle (B14, D18, I19)
- Na travmo osredotočen pristop kot nujno znanje (A11, D16, I21)
- Večje upoštevanje otrokove travme (A12, B17)
- Nujno izhajanje vseh zaposlenih iz istih osnov (F10)
- Pomembnost rutine (I20)

Potreba po dodatnem izobraževanju

- Strokovne delavke in sodelavke (A13)
- Vsi zunanji sodelavci (A14)
- Retravmatizacija zaradi neznanja (A15)
- Manko znanja (A16)
- Želja po novih znanjih (B13, E14, G13, I18)
- Osvežitev znanj (B14)
- Razvijanje stroke (B15, C18, D17)
- Različna znanja zaposlenih (C17)
- Kljub trudu so odzivi kdaj neustrezni (E16)
- Nepoznano področje v praksi (C19)
- Študij da premalo (E15)
- Intervizije (F11)

Zadržki

- Velik izziv (I16)

- Bolj smiselno v dolgotrajni oskrbi (I17)
- Ločevanje teorije od prakse (F8)
- Za pisanje o teoriji nujne izkušnje z otroki s travmo (F9)
- Nespreminjanje dobrega sistema (H12, H14)
- Novosti zrušijo sistem (H13)
- Škodljivost neujemanja z dosedanjimi pristopi (H15)

- **Znanje o razvojni kompleksni travmi**

- Dilema, kaj sploh je travma (D19)
- Premalo znanja (D20, D22)
- Študij da premalo (D21)
- Prizadevanje ustreznega odzivanja (D30)

Simptomi razvojne kompleksne travme pri otroku

- Odvisno od otroka (A17, B23, C25, E17, F27, G14, H18)
- Lastna pripoved o travmatičnih izkušnjah od doma (A18, E21, F37, F40)
- Odvisno od razvojne faze (A19)
- Vedenje kot pokazatelj (C20, D25)
- Agresivna vedenja (A20, C21, G27, I27)
- Samopoškodovalno vedenje (A21, G26, I25)
- Težave s prehranjevanjem (F35, G25, I28)
- Težave s spanjem (A22, E20, F32)
- Nočne more (E22, F33)
- Uhajanje blata in urina (A23, F34)
- Razvojni manko glede na starost (A24, E24, G15)
- Zanemarjenost (G16)
- Otrplost (G17, I30, F29)
- Boječnost (B18, C22)
- Preplašenost (C23)
- Sramežljivost (B19, E18)
- Ni očesnega kontakta (F48, G22)
- Zaprtost vaze (B20, C24, D26, F39)
- Neutolažljiv jok (E19, H20)

- Veliko stisk (G18, H21, I26)
- Apatičnost (B21, G21)
- Izoliranje (B22)
- Pretirana odprtost (B24, F30, F38, H17)
- Telesni stik z neznanci (B25)
- Izogibanje telesnemu stiku (G24)
- Preokupirano vedenje (D27, F28)
- Vznemirjenost (B26)
- Reagirane na določene predmete (B27, E23, I23)
- Strah pred odzivi odraslih (I22)
- Pretirano opravičevanje (I24)
- Pretirana skrb za mlajše otroke (I29)
- Izogibanje katerega od zaposlenih (F36)
- Modrice (G20)
- Znaki so vedno vidni (B28)
- Nerazvidnost (H16)
- Težko zaznava (D23, F31, H19)
- Težko trditi, da gre res za simptome travme (D28, D36, I31)
- Pazljivost pri zaključkih (D29, I32)
- Spoznavanje otroka kot orodje za nadaljno obravnavo (C26, D24, D31)

Simptomi razvojne kompleksne travme pri dojenčku

- Odvisno od razvojne faze (E25)
- Razvojni manko glede na starost (B30, B36, D35, F43, G30)
- Zdravstvene težave (G28)
- Apatičnost (A25, D33, H26)
- Pomanjkanje joka (A26, I36)
- Pomanjkanje socialnega nasmeška (A27)
- Ni očesnega kontakta (D32, F47, G29)
- Pomanjkanje odziva na okolico (D34)
- Abstinenčna kriza (A28, B29, G31, I33)
- Neutolažljiv jok (A29, C27, E27, I37)
- Nemirnost (A30, F41, I39)
- Težave s prehranjevanjem (A31, F45)

- Težave s spanjem (F44, F46)
- Občutljivost na zvok (B31, B35)
- Občutljivost na svetlobo (B33)
- Huda občutljivost (I34)
- Tremor ali tresavica (B32, F42, G32, I35)
- Navezovanje na enega od zaposlenih (B34, C29)
- Želijo več bližine (C28, I38)
- Jok ob neprisotnosti osebe, na katero se je navezal (C30)
- Težko zaznava (E26)
- Težko trditi, da gre res za posledico travme (E28)
- Razvojni manko ni nujno posledica razvojne travme (E29)
- Prezgodaj govoriti o travmi (E30)
- Dilema o vplivu travme na dojenčke (H28)

Otroci z izkušnjo travme

- Se dobro znajdejo (H22)
- Trdoživa bitja (H23)
- Past "vatiranja" (H24)
- Učenje preko travme (H25)

• **Možnost retravmatizacije v sistemu zaščite otrok**

- Veliko tveganje (B37, C31)
- Predolgo nameščeni otroci (A32, C33, D40, G33, H29, I40)
- Institucionalizacija (D47, H33, I41)
- Sistem (E36)
- Nameščanje dojenčkov (D39)
- Navezovanje dojenčkov (H27, I43)
- Občutek zapuščenosti (A34, D46, H30, I51)
- Navezovanje otrok na zaposlene (C39, G34)
- Menjavanje zaposlenih (D41, G35)
- Nepredvidljivi urniki (I42)
- Menjavanje otrok (D42)
- Stiska ob odhodu (C40, G36)
- Navezovanje na druge skrbnike (C41)

- Izolacija od socialnega okolja (D43)
- Priče incidentom (D44)
- Pogovor o travmi z ostalimi otroki (G37)
- Medvrstniško nasilje (I56)
- Otrokova negotovost (E35, E38, H31, I44)

Dolgotrajni postopki

- Tudi po več mesecev (H32)
- Konflikt interesov (H34)
- Interesi staršev manj pomembni (H35)

Odvzem iz matičnega okolja

- Največja travma (E31)
- Kljub škodi so starši vse, kar pozna (E32)
- Ločenost od staršev (E37)
- Otrok prevzema krivdo (E39)

Kaj otrok z izkušnjo travme potrebuje, a v KCO Palčica ne dobi

- Celostna obravnava (C32)
- Manko strokovnih znanj zaposlenih (C34)
- Psihološka pomoč (C35, G38)
- Zdravstvena podpora (C36)
- Terapija (C37, G39)
- Metode predelave travme za otroke (C38, G40, I45)

Neustrezni odzivi zaposlenih na otroke

- Nezavedno povzročanje škode (A33, F13, F23, I52, I59)
- Premalo vpogleda v družinsko ozadje (I53)
- Premalo znanja (F24)
- Potreba po dodatnih izobraževanjih (A35)
- Nujno znanje za ravnanje (B40)
- Negotovost o tem, kaj je prav (A37, A40, A44)
- Neupoštevanje predhodnje izkušnje s travmo (A38, F25)
- Trud v smeri pravega pristopa (A36, A39, F26, I55)
- Zrcalna agresija (A41)
- Buren odziv (A42, F16)
- Sprožanje negativnih spominov (A43, B39, I54, I58)

- Potrebno pazljivo ravnanje (B38, F14, I57)
- Nameščeni otroci kot žrtve čustvenega nasilja (F12, F17)
- Medgeneracijske razlike med zaposlenimi (F15)
- Odklanjanje dobrin otroku (F18)
- Neprimerni vzdevki (F19)
- Norčevanje (F20)
- Ignoriranje stiske (F21, G41)
- Spregledanje in preslišanje (F22, G42)
- Tekoči trak (I61)

Stik s starši v KCO Palčica

- Pomanjkanje stikov (D45, I50)
- Dvomi v korist stikov (E33, H36, I46)
- Stiki kot ponavljanje odvzema (H37, I48)
- Nedosledni stiki zaradi pravnih postopkov (E34)
- Pomisleki pri stikih brez nadzora (I47)
- Istočasni stiki z rejniki in starši (I49)

2. ČUSTVENO VARNI ODZIVI NA OTROKE Z IZKUŠNJO TRAVME

• **Odzivi zaposlenih na situacije, ko je otrok v stiski**

Žalost in pogrešanje matičnega okolja

- Prilagajanje odziva glede na otroka (C42, D48, F50)
- Odvisno od starosti otroka (A46)
- Odvisno, koliko bližine želijo (A45, D49)
- Telesna bližina (A47, B50, C43, D50, D51, E41, F53, F59, G44, I62, 166)
- Objem (E40, F54, H38)
- Prisotnost (C44)
- Validacija otrokovih čustev (A48)
- Izražanje razumevanja in normaliziranje čustev (A49, B44, E43, F49, H40, I64)
- Iskrenost o tem, zakaj je tu (A50, B47, F51, G49)
- Ustrezna transparentnost glede rejništva (A51)
- Osmišljanje bivanja v Palčici s pogovorom (A52, I63)
- Aktivno poslušanje (B41, G45)

- Sočutna drža (B42)
- Krepitev občutka varnosti (B43, C46, D53, G47)
- Ustvarjanje varnega prostora za izražanje čustev (C47, E45, G46)
- Prijaznost (B45, H39)
- Pogovor o čustvih (B46, E42, G43, I65)
- Pogovor (E46)
- Slišati otrokov glas (B49)
- Nočna lučka, da lažje zaspi (C45)
- Tolažba (D52, E44)
- Upoštevanje njegovih želja (D54, F55)
- Verbalizacija, da početje staršev ni bilo vredno (G48)
- Neponiževanje staršev (F52, G51)
- Osvobajanje občutka krivde (G50)
- Preusmerjanje pozornosti (E47, F60, H41, H43)
- Past poglobljanja travme (H42)
- Sčasoma začneš ignorirati (F56, F61)
- Vedenje kot iskanje pozornosti (F57, F58)

Agresivno in destruktivno vedenje

- Čustveno obremenjujoča situacija za vse vpletene (A53)
- Miren pristop (D55, D58, D59, E48, E53, I74)
- Takojšnje ustavljanje tovrstnega vedenja (C48, F62, F67, G52, H46, I69)
- Retravmatizacija opazovalcev (A54, I68)
- Zaščita ostalih (B51)
- Prilagajanje odziva glede na otroka (A55, E49)
- Fizični prijem in držanje ob sebi (A56, D56, F64, G53, H45, H47, I71)
- Spuščanje fizičnega prijema, ko se umirja (A59)
- Verbalno pomirjanje (A57, A60)
- Zagotavljanje varnosti s prisotnostjo (A58, B52, C57, E56)
- Pogovor o incidentu (A61)
- Pogovor po pomiritvi (D57, F63, G58)
- Spodbuda k opravičilu (A62)
- Pogovor o čustvih (A63, C58, E58)
- Telesna bližina (E57, G57)

- Učenje o verbalizaciji namesto fizične sile (A64, A66, F68, G55)
- Izražanje razumevanja in normaliziranje čustev (I67)
- Spodbujanje o verbalizaciji lastnih želja (A65)
- Preusmerjanje frustracij v predmete (E59, F69, G56, H48, H49)
- Dati možnost, da da ven iz sebe (B54, C56, E50, E60, G60)
- Ignoriranje kot škoda (B53, E61, F71, I70)
- Postavljanje meja (C49, F70)
- Učenje posledic dejanja (F73)
- Sočutna drža (C50, I73)
- Vznemirjen in jezen pristop otroku ne koristi (D60)
- Soba za umirjanje kot rešitev (E51)
- Umik skupaj z otrokom (E52, G59, I72)
- Dovoljenje, da razmeče sobo (E54, F65)
- Pospraviti, kar razmeče (E55, F66)
- Vedenje kot iskanje pozornosti (F72)

Disociativno vedenje in zaprtost za stik

- Prilagajanje odziva glede na otroka (C67)
- Nudenje ustrezne bližine (D70, G70)
- Telesna bližina (A85, I90)
- Nežen pristop (H57)
- Ne siliš vanj (D74, E76, E83, F91, G67, H58, I87)
- Objem pri uspavanju (A86)
- Tekom namestitve izzveni (A87, B75, C66, D68, G69, I91)
- Prostor in čas (A88, B72, C63, E78, F90, G68, H61)
- Potrpežljivost (A89, D73, H59)
- Ignoriranje kot škoda (B73)
- Spodbujanje (I88)
- Raziskovanje, kje je možno približevanje (D75, E82, F89, I89)
- Približevanje otroku z igro in pozornostjo (B74, E79, G73)
- Povabila na druženje z ostalimi (E77, G74)
- Vključevanje v skupinske dejavnosti (E81, G71, H62)
- Razumevanje vedenja (C64, F92, H66)
- Vzpostavljajanje zaupanja (C65, D71, F94, G72)

- Ustvarjanje varnega odnosa (D72)
- Ustvarjanje varnega prostora za izražanje čustev (I92)
- Komunikacija na njim primeren način (D69, H65)
- Individualni pristop (E80)
- Slišati otrokov glas (G75)
- Empatija (H64)
- Izmenjava informacij o učinkovitih pristopih (F93)
- Motnje v duševnem zdravju kot izziv (H60, H63)
- Upoštevanje travmatičnosti namestitve (H67)

Pretirano oklepajoče vedenje otrok

- Redki primeri (A90)
- Pazljivost (B76, G78, H69)
- Izkušnja nevarne navezanosti (A91, E84)
- Velik izziv (A92, D76, G76, H68)
- Uspavanje kot velik izziv (A93)
- Toleriranje (I93)
- Nima smisla spreminjati tega (I95)
- Nudenje pozornosti (A94, C59, E87, F97, I94)
- Ustvarjanje varnega odnosa (A95, C60)
- Del dneva namenjen njemu, del drugim (A96, E85)
- Pomoč pri odpravljanju strahu pred zapustitvijo (A97, C62)
- Nezmožnost nudenja stalne pozornosti enemu otroku (A98, F101)
- Stalna pozornost ni v korist otroku (A99, B81, D77, D79, F95)
- Neodobravanje (F102)
- Preusmerjanje pozornosti (A100)
- Travmatizacija otroka ob strogi drži (B77, E90, E92, E93)
- Postavljanje lastne meje (B78, E88, F98)
- Nezmožnost postavitve lastne meje (D78)
- Ignoriranje kot škoda (B79)
- Zavedanje, da tovrstno vedenje sporoča stisko (B80)
- Pomoč pri razvoju samostojnosti (B82, F96, G79)
- Počasi in previdno prekinjanje tovrstnega odnosa (B83, E89, F99)
- Tekom namestitve izzveni (C61, H71, I96)

- Transparentnost in razlaganje (E86)
- Ne dajemo kritik (E91)
- Pohvale (G80)
- Enaka pozornost vsem (F100, H70)
- Vedenje kot izsiljevanje (G77, G81)

- **Uporaba tehnik posledic in kaznovanja**

- Različni pristopi s strani zaposlenih (A67, F74, H50)
- Premalo časa in kadra za zahtevnejše tehnike (A78)
- Nujne zaradi predolgih namestitev (A79)
- Neizogibno (C51)
- Preverjanje, kaj vedenje zares sporoča (C53)
- Premišljeno (C54)
- Doslednost kot ključ (D67)
- Normaliziranje otroškosti in nagajanja (E62)
- Opozorilo (E63)
- Ignoriranje kot škoda (F75)

Dejavniki, ki vplivajo na izbiro tehnik

- Starost otroka (A80)
- Razvojni stadiji (A81)
- Predhodne izkušnje s travmo (A82)
- Otrokova osebnost (A83)
- Načelo najmilejšega ukrepa (A84)

Tehnika umika

- Umik otroka iz skupnih prostorov (A68, B58, D66, G62)
- Namenjena pomiritvi (I75)
- V primeru hujše stiske (I81)
- Izločanje iz igre (G63)
- Pogovor o incidentu (A69)
- Pogovor po pomiritvi (B59, I82, I85)
- V skupnih prostorih ogroža druge (A70, B55)
- Prostor za izražanje čustev (A68, I84)
- Potrpežljivost (I83)

- Odkrivanje globljih težav s pogovorom (A72)

Pogovor

- Izražanje podpore (A73)
- Upoštevanje njegovih želja (A74)

Metoda stola

- Zaposleni jo uporabljajo (D61, E65, F77)
- Ustrezna in neškodljiva tehnika (D62, E73)
- Neučinkovita ob napačni rabi (A75, B71, E66, I77)
- Ne ob hujših stiskah (I79)
- Pogojeno s starostjo otroka (D64, E67, E68)
- Na stolu toliko minut, kot ima let (E68)
- Ignoriranje kot škoda (B61)
- Izoliranje otroka kot past (B69, I78)
- Občutek sramu (B70)
- V primeru nagajanja (B60, I80)
- Sedenje do pomiritve (A76, E69, G64)
- Pogovor po pomiritvi (A77, B64, D65, E70, F78)
- Drža enakopravnega (B62)
- Telesna bližina (B63, E72)
- Izkazovanje podpore z neverbalno komunikacijo (B65)
- Izkazovanje ljubezni in naklonjenosti (B66)
- Grajanje dejanja, ne otroka (B67)
- Nenaklonjenost (H51)
- Krivična metoda (H52)
- Poslušanje pod prisilo (H54)

Postavljanje meja

- Pomembna tehnika (B56, H56)
- Nujno v izogib retravmatizaciji drugih (I76)
- Podpora kljub izražanju nedovoljenja (B57, B68)
- Jasna verbalizacija dovoljenega in nedovoljenega (D63, E64, F76)
- Učenje o posledicah (C52, G61)
- Učenje primernih socialnih vedenj (C55, E71)

- Otroku predstavljajo varnost (E74)
- Varne in smiselne meje (E75)
- Meje namesto kazni (I86)

Zahtevanje opravičila za dejanja

- Opravičilo za svoje dejanje (F79)
- Verbalizacija razloga (F80)
- Opravičilo zaposlenega (F81)

Omejitve

- Ostane brez sladice (F82)
- Ostane brez risanke (F83)
- Pridni dobijo več (G65)
- Ubogljivost zaradi nagrad (G66)

Nagrajevanje lepega vedenja

- Dajanje bonbonov (H53)
- Nagrade namesto kazni (H55)

Prelaganje odgovornosti

- Grožnja, da bo prišel nekdo drug in kaznoval (F84)
- Izzove strah pri otroku (F85)
- Napačne predstave vnaprej (F86)
- Čustvena zloraba (F87)
- Prezemanje odgovornosti za lastne meje (F88)